

OLENA M. IHNATOVYCH, OKSANA V. IVANOVA,
OKSANA V. RADZIMOVSKA, HALYNA P. TATAUROVA-OSYKA, ALLA M. SHEVENKO

PSYCHOLOGICAL CULTURE OF PERSONALITY: A THEORETICAL MODEL, PSYCHOMETRIC VALIDATION, AND PSYCHOLOGICAL SUPPORT PRACTICES

MONOGRAPH

2026

NATIONAL ACADEMY OF EDUCATIONAL SCIENCES OF UKRAINE
IVAN ZIAZIUN INSTITUTE OF PEDAGOGICAL AND ADULT EDUCATION NATIONAL ACADEMY OF
EDUCATIONAL SCIENCES OF UKRAINE

OLENA M. IHNATOVYCH, OKSANA V. IVANOVA, OKSANA V. RADZIMOVSKA,
HALYNA P. TATAUROVA-OSYKA, ALLA M. SHEVENKO
О.М. ІГНАТОВИЧ, О.В. ІВАНОВА, О.В. РАДЗИМОВСЬКА,
Г.П. ТАТАУРОВА-ОСИКА, А.М. ШЕВЕНКО

**PSYCHOLOGICAL CULTURE OF PERSONALITY:
A THEORETICAL MODEL, PSYCHOMETRIC
VALIDATION, AND PSYCHOLOGICAL SUPPORT
PRACTICES**

*ПСИХОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ:
ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ, ПСИХОМЕТРИЧНА ВЕРИФІКАЦІЯ
ТА ПРАКТИКА ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ*

Included in International scientometric databases

MONOGRAPH
МОНОГРАФІЯ

Recommended for publication

by the Academic Council of the Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education
of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine (Minutes No. 7, June 29, 2026).

Authors:

Ihnatovych O. M., Ivanova O. V., Radzimovska O. V.,
Tataurova-Osyka H. P., Shevenko A. M.

Reviewers:

Lada S. Yakovytska, Doctor of Psychological Sciences, Professor, Head of the Department of Aviation Psychology and Human Factors Management, State University «Kyiv Aviation Institute».

Myroslava A. Sadova, Doctor of Psychological Sciences, Professor, Department of Psychology, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine.

Nataliia V. Pavlyk, Doctor of Psychological Sciences, Senior Researcher, Leading Research Fellow, Department of Occupational Psychology, Ivan Ziaziun Institute of Pedagogical and Adult Education, National Academy of Educational Sciences of Ukraine.

I-26 Ihnatovych, O. M., Ivanova, O. V., Radzimovska, O. V., Tataurova-Osyka, H. P., Shevenko, A. M.

Psychological Culture of Personality: A Theoretical Model, Psychometric Validation, and Psychological Support Practices: Monograph. Karlsruhe: ScientificWorld-NetAkhatAV, 2026. – 153 p.

Психологічна культура особистості: теоретична модель, психометрична верифікація та практика психологічного супроводу: монографія. Карлсруе, 2026. – 153 с.

The monograph presents the theoretical and methodological foundations of the phenomenon of psychological culture of personality as an integrative personal resource that promotes psychological resilience, professional well-being, and effective interpersonal interaction in the context of contemporary social challenges.

A five-component conceptual model of psychological culture is proposed, and the psychometric validation of the authors' comprehensive psychological assessment instrument, the Psychological Culture Index (PCI-5), is presented.

The monograph reports the results of confirmatory factor analysis, internal consistency analysis, second-order factor modeling, and approaches to the standardization and interpretation of the assessment results. Particular attention is paid to the practical application of the PCI-5 within psychological support systems for teachers and academic staff.

The publication is intended for researchers, psychologists, university teachers, higher education students, professionals working in psychological services, and everyone interested in psychological culture and contemporary psychometric assessment.

У монографії представлено теоретико-методологічне обґрунтування феномена психологічної культури особистості як інтегративного особистісного ресурсу, що забезпечує психологічну стійкість, професійне благополуччя та ефективність міжособистісної взаємодії в умовах сучасних соціальних викликів. Розроблено п'ятикомпонентну концептуальну модель психологічної культури та здійснено психометричну верифікацію авторської методики комплексної психологічної діагностики «Індекс психологічної культури особистості І-ПК-5».

У роботі представлено результати підтверджувального факторного аналізу, аналізу внутрішньої узгодженості, моделі другого порядку та підходи до стандартизації й інтерпретації результатів методики. Висвітлено можливості практичного застосування І-ПК-5 у системі психологічного супроводу педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Монографія адресована науковцям, психологам, викладачам, здобувачам вищої освіти, фахівцям психологічної служби та всім, хто цікавиться проблематикою психологічної культури особистості й сучасною психодіагностикою.

ISBN 978-3-98924-156-5**DOI: 10.30890/978-3-98924-156-5.2026****Published by:***ScientificWorld-NetAkhatAV**Lußstr. 13**76227 Karlsruhe, Germany*e-mail: editor@promonograph.orgsite: <https://de.promonograph.org>

Copyright © Olena M. Ihnatovych, Oksana V. Ivanova, Oksana V. Radzimovska, Halyna P. Tataurova-Osyka, Alla M. Shevenko, 2026

Copyright © Drawing up & Design. ScientificWorld-NetAkhatAV, 2026

CONTENTS

INTRODUCTION	7
--------------------	---

CHAPTER 1

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF PSYCHOLOGICAL CULTURE.....	16
1.1. Current State of Research on Psychological Culture of Personality	17
1.2. Axiological and Spiritual-Value Foundations of Psychological Culture of Personality.....	24
1.3. Psychological Culture as an Integrative Personal Resource	29
1.4. Structure and Main Components of Psychological Culture of Personality.....	34
1.5. Psychological Culture of Personality in the Context of Professional Well-Being and Psychological Resilience	39
1.6. Theoretical and Methodological Foundations of the Psychodiagnostic Assessment of Psychological Culture of Personality.....	43
Conclusions to Chapter 1	47

CHAPTER 2

ORGANIZATION AND METHODOLOGY OF THE EMPIRICAL STUDY OF PSYCHOLOGICAL CULTURE OF PERSONALITY	51
2.1. Conceptual Foundations of the Empirical Study of Psychological Culture of Personality	52
2.2. Operationalization of the Construct of Psychological Culture of Personality and the Authors' Integral PCI-5 Model.....	55
2.3. Methods of Psychometric Validation of the Psychological Culture Model	61
Conclusions to Chapter 2	68

CHAPTER 3

EMPIRICAL STUDY OF PSYCHOLOGICAL CULTURE OF PERSONALITY	70
3.1. Structural Characteristics of Psychological Culture of Personality.....	71
3.2. Relationships Among the Components of Psychological Culture of Personality	75
3.3. Factor Structure of Psychological Culture of Personality.....	78
3.4. Typology of Psychological Culture of Personality	83
3.5. Psychological Culture as a Factor of Professional Well-Being	87
Conclusions to Chapter 3	93

CHAPTER 4

PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS FOR THE DEVELOPMENT OF PSYCHOLOGICAL CULTURE OF PERSONALITY	96
4.1. Psychological Conditions for the Development of Psychological Culture of Personality	97
4.2. Conceptual Model for the Development of Psychological Culture of Personality	102
4.3. Psychological culture development program.....	106
4.4. Practical Recommendations for the Development of Psychological Culture of Personality in the Educational System	110
Conclusions to Chapter 4	113

CHAPTER 5

DEVELOPMENT AND PSYCHOMETRIC VALIDATION OF THE PSYCHOLOGICAL CULTURE INDEX (PCI-5).....	115
5.1. Theoretical Foundations for the Development of the Psychological Culture Index (PCI-5)	116
5.2. Structure and Psychometric Properties of the Psychological Culture Index (PCI-5).....	118
5.3. Administration and Scoring Procedures for the PCI-5	121
5.4. Interpretation of the PCI-5 Results	123
5.5. Psychometric Characteristics of the PCI-5	126
5.6. The Psychological Culture Index (PCI-5).....	128
5.7. Prospects for the Use of the PCI-5 in Psychological Practice and Research	139
Conclusions to Chapter 5	141
 GENERAL CONCLUSIONS	 143
 AFTERWORD	 146
 REFERENCES	 150

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
------------	---

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ	16
1.1. Стан наукової розробленості проблеми психологічної культури особистості.....	17
1.2. Аксіологічні та духовно-ціннісні засади психологічної культури особистості.....	24
1.3. Психологічна культура як інтегративний ресурс особистості	29
1.4. Структура та основні компоненти психологічної культури особистості.....	34
1.5. Психологічна культура особистості у контексті професійного благополуччя та психологічної стійкості	39
1.6. Теоретико-методологічні засади психодіагностичного дослідження психологічної культури особистості.....	43
Висновки до розділу 1	47

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ	51
2.1. Концептуальні засади емпіричного дослідження психологічної культури особистості	52
2.2. Операціоналізація конструкта психологічної культури особистості та авторська інтегральна модель І-ПК-5.....	55
2.3. Методи психометричної верифікації моделі психологічної культури особистості	61
Висновки до розділу 2	68

РОЗДІЛ 3

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ	70
3.1. Структурні особливості психологічної культури особистості.....	71
3.2. Взаємозв'язки компонентів психологічної культури особистості.....	75
3.3. Факторна структура психологічної культури особистості	78
3.4. Типологія психологічної культури особистості	83
3.5. Психологічна культура як чинник професійного благополуччя особистості.....	87
Висновки до розділу 3	93

РОЗДІЛ 4

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ	96
4.1. Психологічні умови розвитку психологічної культури особистості.....	97
4.2. Концептуальна модель розвитку психологічної культури особистості.....	102
4.3. Програма розвитку психологічної культури особистості.....	106
4.4. Практичні рекомендації щодо розвитку психологічної культури особистості у системі освіти	110
Висновки до розділу 4	113

РОЗДІЛ 5

РОЗРОБКА ТА ПСИХОМЕТРИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДИКИ «ІНДЕКС ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ (І-ПК-5)»	115
5.1. Теоретичне обґрунтування розроблення методики «Індекс психологічної культури особистості (І-ПК-5)»	116
5.2. Структура та психометричні характеристики методики «Індекс психологічної культури особистості (І-ПК-5)»	118
5.3. Процедура проведення та обробки результатів методики І-ПК-5	121
5.4. Інтерпретація результатів методики І-ПК-5.....	123
5.5. Психометричні характеристики методики І-ПК-5.....	126
5.6. Методика «Індекс психологічної культури особистості (І-ПК-5)» ..	128
5.7. Перспективи використання методики І-ПК-5 у психологічній практиці та наукових дослідженнях.....	139
Висновки до розділу 5	141
 ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	143
 ПІСЛЯМОВА.....	146
 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	150

INTRODUCTION

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується масштабними соціальними трансформаціями, високим рівнем психоемоційного навантаження, зростанням невизначеності та ускладненням професійного середовища. Особливо гостро ці процеси проявляються у сфері освіти, де професійна діяльність педагогічних і науково-педагогічних працівників супроводжується постійною емоційною включеністю, високою психологічною відповідальністю, необхідністю адаптації до змінних умов професійного функціонування та підтримання психологічно безпечної взаємодії в освітньому середовищі.

За таких умов особливого значення набувають внутрішні психологічні ресурси особистості, які забезпечують професійне благополуччя, психологічну стійкість, конструктивну саморегуляцію, гуманістичну взаємодію та здатність до особистісного саморозвитку. Одним із ключових інтегральних ресурсів сучасна психологія розглядає психологічну культуру особистості.

Проблема психологічної культури належить до складних і концептуально багатовимірних напрямів сучасної психологічної науки. У вітчизняній психології окремі аспекти цього феномена розкрито у працях В. В. Рибалки, О. Г. Видри, Н. В. Павлик, Н. В. Пророк, Л. М. Волошко, Е. О. Помиткіна, З. Л. Становських, М. В. Бастун, С. Д. Максименка, Т. М. Титаренко, М. В. Савчина та інших дослідників. Значний внесок у розроблення суміжних проблем психологічної культури, саморегуляції, психологічного благополуччя, рефлексії, самоактуалізації та професійного розвитку особистості здійснили зарубіжні вчені: А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл, А. Бандура, М. Чиксентмігаї, Д. Гоулман, Е. Десі, Р. Раян, К. Ріфф, М. Селігман, Д. Шон та інші. У сучасних дослідженнях психологічна культура розглядається як інтегративне особистісне утворення, пов'язане з процесами саморегуляції, рефлексії, психологічної стійкості, професійного розвитку, ціннісно-смислової організації особистості та

гуманістичної взаємодії.

Водночас аналіз сучасних досліджень свідчить про наявність низки суттєвих методологічних суперечностей. У науковій літературі відсутнє єдине трактування психологічної культури особистості, недостатньо узгодженими залишаються її структурні компоненти, а більшість наявних концепцій мають фрагментарний або обмежений характер. Особливо недостатньо розробленою є проблема психометричної операціоналізації психологічної культури як інтегрального латентного конструкта та створення валідної багатокомпонентної моделі її психодіагностичного дослідження.

Актуальність дослідження зумовлена також необхідністю розроблення сучасного психодіагностичного інструментарію для комплексного дослідження психологічної культури педагогічних і науково-педагогічних працівників як важливого ресурсу професійного благополуччя, психологічної стійкості та особистісного розвитку.

Незважаючи на значний обсяг наукових досліджень, присвячених психологічній культурі особистості, сучасний стан розробленості проблеми характеризується переважанням концептуальних і теоретичних підходів над емпірично верифікованими моделями. У більшості досліджень психологічна культура описується через окремі складники – психологічну компетентність, рефлексію, саморегуляцію, професійну культуру, ціннісні орієнтації або комунікативну культуру, однак недостатньо дослідженими залишаються питання їх системної інтеграції в межах єдиного психологічного конструкта.

Наукова проблема полягає також у відсутності психометрично обґрунтованих моделей психологічної культури, які б дозволяли не лише теоретично описувати цей феномен, а й здійснювати його надійне емпіричне вимірювання. Наявні психодіагностичні підходи переважно орієнтовані на дослідження окремих психологічних характеристик особистості, тоді як інтегральна оцінка психологічної культури як системного утворення фактично залишається недостатньо розробленою.

Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах професійної

діяльності педагогічних і науково-педагогічних працівників, для яких психологічна культура виступає важливим чинником професійного благополуччя, психологічної стійкості, ефективної комунікації та підтримання психологічно безпечного освітнього середовища. Водночас відсутність валідного психодіагностичного інструментарію істотно обмежує можливості наукового дослідження, моніторингу та цілеспрямованого розвитку психологічної культури в освітній практиці.

У зв'язку з цим виникає необхідність створення цілісної інтегральної моделі психологічної культури особистості, визначення її структурних компонентів, психологічних механізмів функціонування та розроблення психометрично обґрунтованого інструментарію для її комплексного оцінювання. Саме розв'язанню зазначеної наукової проблеми присвячене представлене монографічне дослідження.

Таким чином, теоретична недостатність структурної концептуалізації психологічної культури особистості, потреба в її психометричній верифікації та практична значущість проблеми для сучасної системи освіти зумовили вибір теми монографічного дослідження.

Об'єкт дослідження: процес розвитку психологічної культури особистості педагогічних і науково-педагогічних працівників у системі професійної діяльності та професійної взаємодії.

Предмет дослідження: структурні компоненти, психометричні характеристики, психологічні механізми та особливості функціонування інтегральної моделі психологічної культури особистості І-ПК-5 у процесі професійної діяльності педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати, концептуалізувати та емпірично верифікувати інтегральну модель психологічної культури особистості, а також розробити й апробувати авторську психодіагностичну методику І-ПК-5.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз сучасних підходів до

дослідження психологічної культури особистості.

2. Визначити сутність, структуру та основні компоненти психологічної культури особистості.

3. Обґрунтувати психологічну культуру як інтегральний ресурс професійного благополуччя та психологічної стійкості особистості.

4. Розробити авторську інтегральну модель психологічної культури особистості І-ПК-5.

5. Здійснити операціоналізацію структурних компонентів психологічної культури особистості.

6. Розробити авторську психодіагностичну методику І-ПК-5 та визначити її структуру.

7. Провести психометричну верифікацію методики І-ПК-5 засобами факторного аналізу та структурного моделювання.

8. Дослідити особливості психологічної культури педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Теоретико-методологічні основи дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять положення системного підходу до вивчення особистості та складних психологічних конструктів (С. Д. Максименко), відповідно до яких психологічна культура розглядається як цілісна багаторівнева система внутрішньої психологічної організації особистості, що формується в процесі її розвитку, саморегуляції та взаємодії із соціальним середовищем.

Методологічно значущими для дослідження стали положення гуманістичної психології А. Маслоу та К. Роджерса, у межах яких психологічна культура інтерпретується як прояв особистісної зрілості, самоактуалізації, відкритості досвіду, відповідальності за власний розвиток та здатності до конструктивної взаємодії з іншими людьми. Важливе значення для осмислення ціннісно-сміслових засад психологічної культури має концепція логотерапії В. Франкла, відповідно до якої смисли та цінності виступають провідними механізмами внутрішньої інтеграції особистості та регуляції її життєвої активності.

Теоретичну основу дослідження становлять сучасні українські концепції психологічної культури особистості. У працях В. В. Рибалки психологічна культура розглядається як системна характеристика особистості, що відображає рівень її психологічної освіченості, здатності до самопізнання, саморегуляції та відповідальної взаємодії з навколишнім світом. У дослідженнях О. Г. Видри психологічна культура трактується як інтегральне особистісне утворення, що забезпечує професійне становлення майбутнього педагога та ефективність його професійної діяльності. У працях Н. В. Пророк акцентовано увагу на психологічній культурі як чиннику професійного розвитку педагога, його рефлексивної компетентності та здатності до психологічно грамотної взаємодії в освітньому середовищі.

Особливе значення для концептуалізації досліджуваного феномена мають наукові праці Н. В. Павлик, у яких психологічна культура розглядається у тісному взаємозв'язку з психологічним здоров'ям, духовно-моральним розвитком та гармонізацією особистості. Авторка обґрунтовує положення про те, що психологічна культура є важливим механізмом розвитку зрілої особистості, здатної до усвідомленої саморегуляції, відповідального вибору, морального самовизначення та конструктивної соціальної взаємодії. Такий погляд на проблему розвитку психологічної культури дозволяє розглядати її як інтегральний показник духовності, зрілості особистості та психологічного здоров'я.

Вагомий внесок у розуміння ресурсного потенціалу психологічної культури зроблено у працях Л. С. Яковицької, присвячених проблемам професійної самореалізації, розвитку особистісних ресурсів, професійної суб'єктності та психологічного благополуччя особистості. Представлені авторкою наукові погляди дають підстави розглядати психологічну культуру як важливий внутрішній ресурс професійного розвитку, що забезпечує здатність особистості до рефлексивного осмислення професійного досвіду, ефективної саморегуляції та реалізації власного потенціалу.

Суттєве значення для обґрунтування ціннісно-сміслового складника

психологічної культури мають дослідження М. А. Садової, у яких розкрито психологічні механізми професійного самовизначення, самореалізації та формування професійної відповідальності особистості. У межах її наукового доробку особлива увага приділяється ролі ціннісних орієнтацій, смисложиттєвих настанов і відповідального ставлення до професійної діяльності як чинників особистісного та професійного розвитку. Зазначені положення є важливими для розуміння психологічної культури як системи внутрішніх регуляторів професійної поведінки та морально відповідальної взаємодії особистості із соціальним середовищем.

Важливе методологічне значення для дослідження мали положення соціально-когнітивної теорії А. Бандури щодо механізмів саморегуляції та самоефективності, концепція емоційного інтелекту Д. Гоулмана, теорія самодетермінації Е. Десі та Р. Раяна, а також концепції психологічного благополуччя К. Ріфф і позитивної психології М. Селігмана. Для обґрунтування рефлексивного складника психологічної культури використано концепцію рефлексивної практики Д. Шона.

Методологічною основою психометричної верифікації авторської моделі стали сучасні підходи до дослідження латентних психологічних конструктів, факторного аналізу та структурного моделювання, представлені у працях В. Tabachnick, L. Fidell, R. Kline, T. Brown, J. Hair та В. Byrne.

Емпірична база дослідження. Емпіричну базу дослідження становили результати обстеження 742 педагогічних і науково-педагогічних працівників. Дослідження проводилося упродовж 2024–2026 років у закладах освіти та наукових установах м. Києва, Київської, Житомирської та Вінницької областей. До вибірки увійшли працівники одного закладу дошкільної освіти, двох закладів загальної середньої освіти та п'яти закладів вищої освіти. Серед респондентів були вихователі, учителі, викладачі, науково-педагогічні працівники, керівники структурних підрозділів та інші фахівці освітньої сфери. Дослідження охоплювало представників дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, а також наукових

установ. Стаж професійної діяльності учасників становив від 1 до 45 років, що забезпечило можливість аналізу особливостей психологічної культури на різних етапах професійного становлення особистості.

Наукова новизна одержаних результатів. У монографії вперше теоретично обґрунтовано та психометрично верифіковано інтегральну модель психологічної культури особистості І-ПК-5, у межах якої психологічна культура визначається як багатовимірний латентний конструкт, структурно представлений когнітивним, емоційно-регулятивним, рефлексивним, ціннісно-смысловим і комунікативним компонентами.

Здійснено психометричну операціоналізацію психологічної культури особистості як інтегрального конструкта другого порядку, що дозволило обґрунтувати внутрішню структурну інтегрованість психологічної культури та визначити системоутворювальні зв'язки між її компонентами.

Розроблено й психометрично верифіковано психодіагностичну методику І-ПК-5, валідність і надійність якої підтверджено засобами підтверджувального факторного аналізу, структурного моделювання та аналізу внутрішньої узгодженості шкал.

Визначено психологічні механізми функціонування психологічної культури особистості, серед яких провідне значення мають механізми рефлексивного самоусвідомлення, емоційної саморегуляції, професійно-смыслові інтеграції та психологічної стійкості.

Уточнено наукові уявлення про психологічну культуру як інтегральний ресурс професійного благополуччя, психологічної стійкості та професійної адаптації педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Набули подальшого розвитку психометричні підходи до дослідження складних латентних психологічних конструктів у сучасній психології особистості.

Теоретичне значення дослідження полягає у поглибленні наукових уявлень про психологічну культуру особистості як інтегральний багатовимірний психологічний конструкт, розширенні теоретико-методологічних засад її

дослідження та уточненні структурних механізмів функціонування психологічної культури у професійній діяльності педагогічних і науково-педагогічних працівників.

У дослідженні розроблено концептуальну модель психологічної культури особистості І-ПК-5, яка створює теоретичне підґрунтя для подальшого вивчення процесів психологічної саморегуляції, професійного благополуччя, рефлексії та психологічної стійкості особистості. Теоретичне значення мають також результати психометричної операціоналізації психологічної культури як латентного конструкта другого порядку, що розширює можливості сучасних психометричних досліджень у психології особистості.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення дослідження полягає у розробленні та апробації авторської психодіагностичної методики І-ПК-5, яка може використовуватися для комплексного оцінювання рівня розвитку психологічної культури особистості, виявлення психологічних ресурсів професійного благополуччя та визначення ризиків професійної дезадаптації.

Результати дослідження можуть бути використані у: діяльності практичних психологів закладів освіти; системі психологічного супроводу педагогічних і науково-педагогічних працівників; програмах профілактики професійного вигорання; у системі післядипломної педагогічної освіти; підготовці та підвищенні кваліфікації педагогічних кадрів; психологічному консультуванні; наукових дослідженнях психології особистості; під час розроблення програм розвитку психологічної стійкості, емоційної саморегуляції та професійного благополуччя особистості.

Проведене дослідження спрямоване на комплексне теоретичне осмислення та емпіричне вивчення психологічної культури особистості як інтегрального багатовимірного конструкта, що забезпечує внутрішню психологічну організацію, професійну стійкість, здатність до саморегуляції та ефективної професійної взаємодії. Розроблення авторської інтегральної моделі І-ПК-5 та її психометрична верифікація створюють підґрунтя для поглиблення сучасних

наукових уявлень про психологічну культуру особистості, розширення методологічних можливостей її дослідження та впровадження сучасного психодіагностичного інструментарію у практику психологічного супроводу педагогічних і науково-педагогічних працівників. Отримані результати мають важливе теоретичне й практичне значення для розвитку психології особистості, психології професійної діяльності, педагогічної психології та системи психологічного забезпечення сучасного освітнього середовища.

CHAPTER 1 / РОЗДІЛ 1
THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF
PSYCHOLOGICAL CULTURE

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ
ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

У першому розділі монографії здійснено теоретико-методологічний аналіз проблеми психологічної культури особистості, з'ясовано сучасний стан наукової розробленості феномена, проаналізовані основні підходи до його розуміння в українській психології, а також окреслені концептуальні та методологічні засади подальшого дослідження. Особливу увагу приділено осмисленню психологічної культури як інтегративного особистісного утворення, що пов'язане з процесами саморегуляції, професійного розвитку, психологічної стійкості, ціннісно-сислової організації особистості та гуманістичної взаємодії.

У межах розділу розглянуті наукові підходи до дослідження психологічної культури, представлені у працях В. В. Рибалки, О. Г. Видри, Н. В. Павлик, Н. В. Пророк, Н. І. Волошко, Е. О. Помиткіна, З. Л. Становських, М. В. Бастуна та інших дослідників. На підставі критичного аналізу наявних концепцій виявлені основні методологічні суперечності сучасних досліджень психологічної культури, зокрема відсутність єдиного визначення феномена, неузгодженість його структурних компонентів і недостатній рівень психометричної верифікації існуючих моделей.

Теоретичний аналіз проблеми створює підґрунтя для подальшої концептуалізації психологічної культури особистості як багатовимірного латентного конструкта та обґрунтування інтегральної моделі її психодіагностичного дослідження.

1.1. Current State of Research on Psychological Culture of Personality

1.1. Стан наукової розробленості проблеми психологічної культури особистості

Проблема психологічної культури особистості належить до складних і концептуально багатовимірних напрямів сучасної психології. Її становлення відбувалося на перетині психології особистості, педагогічної психології, психології професійного розвитку, аксіопсихології, психології духовності та психології здоров'я. Попри активізацію досліджень внутрішніх ресурсів особистості, проблема психологічної культури досі не набула завершеної концептуалізації. У науковій літературі відсутнє єдине трактування цього феномена, не сформовано узгодженої структурної моделі, а наявні підходи вимагають подальших досліджень [11; 15].

Складність дослідження психологічної культури значною мірою зумовлена природою самого феномена. Його неможливо звести лише до психологічної компетентності, системи психологічних знань чи комунікативних умінь. У сучасних дослідженнях психологічна культура дедалі частіше трактується як інтегральний спосіб внутрішньої організації особистості, що визначає характер її саморегуляції, професійного функціонування, міжособистісної взаємодії та особистісного розвитку [3; 15]. Саме тому досліджуваний конструкт поступово виходить за межі суто педагогічної проблематики та набуває статусу загальнопсихологічної категорії.

Однією з найбільш системних українських концепцій психологічної культури є підхід В. В. Рибалки. У працях дослідника цей феномен розглядається в аксіологічному вимірі як інтегральна характеристика особистості, пов'язана з духовними цінностями, моральною саморегуляцією, гуманістичною спрямованістю та внутрішньою культурою особистісного функціонування [10].

Методологічна цінність підходу В. В. Рибалки полягає в тому, що психологічна культура трактується не як сукупність окремих психологічних умінь, а як цілісна система внутрішньої ціннісної організації особистості. У центрі уваги дослідника перебувають процеси духовної саморегуляції,

відповідального ставлення до себе та інших людей, здатність особистості до психологічно зрілої та гуманістично орієнтованої взаємодії [15]. У такій логіці психологічна культура постає як складне інтегративне утворення, що охоплює ціннісно-смысловий, моральний, рефлексивний та поведінковий рівні функціонування особистості.

Водночас концепція В. В. Рибалки відкриває широкі перспективи для подальших емпіричних досліджень психологічної культури особистості. Запропонований автором аксіологічний підхід забезпечує глибоке розуміння духовно-ціннісних засад цього феномена та його ролі в особистісному розвитку. Разом із тим основна увага дослідника зосереджена на теоретико-методологічному осмисленні психологічної культури, що залишає актуальним завдання її подальшої операціоналізації та психометричної верифікації. У зв'язку з цим перспективним напрямом розвитку зазначеної концепції є уточнення структурної організації психологічної культури та розроблення валідного психодіагностичного інструментарію для її комплексного дослідження [10].

Подальший розвиток досліджень у цьому напрямі пов'язаний із необхідністю поєднання теоретико-методологічного аналізу психологічної культури з процедурами її емпіричної операціоналізації. Це зумовлено тим, що багатовимірний характер зазначеного феномена потребує не лише концептуального опису, а й створення емпірично верифікованих моделей, які дозволяють досліджувати його структурні компоненти та взаємозв'язки між ними.

Інший напрям концептуалізації психологічної культури особистості представлено у працях О. Г. Видри. Якщо у концепції В. В. Рибалки основна увага зосереджується на духовно-ціннісних та аксіологічних засадах психологічної культури, то О. Г. Видра акцентує увагу на її професійно-педагогічному вимірі та ролі у становленні особистості майбутнього педагога. Дослідник розглядає психологічну культуру як важливий чинник професійного розвитку, психологічної компетентності та ефективної педагогічної діяльності [3].

У монографії «Психологічна культура особистості майбутнього вчителя трудового навчання» О. Г. Видра визначає психологічну культуру як системне особистісне утворення, що забезпечує ефективність педагогічної діяльності, професійної взаємодії та психологічної саморегуляції [3]. Важливою особливістю запропонованого підходу є прагнення автора перейти від загального теоретичного опису феномена до аналізу його внутрішньої структури. З цією метою виокремлюються когнітивний, емоційний, комунікативний і рефлексивний компоненти психологічної культури, що дозволяє більш детально розкрити її функціональну організацію та психологічний зміст.

На відміну від концепції В. В. Рибалки, у якій провідне місце посідає духовно-ціннісний вимір особистості, у працях О. Г. Видри психологічна культура набуває більш вираженого професійно-прикладного характеру. Вона трактується як внутрішній психологічний ресурс, що сприяє розвитку професійної компетентності, підвищенню ефективності педагогічної діяльності та забезпеченню конструктивної професійної взаємодії. У цьому контексті підхід О. Г. Видри має особливе значення для дослідження психологічної культури педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Важливим науковим здобутком дослідника є також прагнення поєднати теоретичний аналіз проблеми психологічної культури з питаннями її емпіричного вивчення та психодіагностики [3]. Така позиція суттєво розширює дослідницькі можливості концепції, оскільки сприяє переходу від суто теоретичного осмислення феномена до його операціоналізації та подальшої емпіричної перевірки.

Разом із тим професійно-педагогічна спрямованість концепції певною мірою звужує межі її застосування. Основна увага автора зосереджується на особливостях формування психологічної культури майбутнього педагога, тоді як її загальнопсихологічний статус як універсального інтегрального особистісного конструкта розкрито меншою мірою. Крім того, потребують подальшого теоретичного обґрунтування питання взаємозв'язків між окремими компонентами психологічної культури та механізмів їх інтеграції в цілісну

систему особистісного функціонування. Саме ці аспекти становлять перспективний напрям подальших досліджень психологічної культури особистості.

Особистісно-гармонізаційний напрям дослідження психологічної культури представлено у працях Н. В. Павлик. На відміну від професійно орієнтованих підходів, дослідниця акцентує увагу на внутрішній узгодженості особистості, її психологічній зрілості, духовному розвитку та здатності конструктивно долати життєві труднощі [7].

У межах запропонованої концепції психологічна культура постає не стільки як сукупність психологічних знань чи професійно значущих умінь, скільки як важливий чинник особистісного розвитку та внутрішньої гармонії. Авторка пов'язує її з процесами саморегуляції, рефлексії, психологічної рівноваги, морального самовдосконалення та гуманізації міжособистісних взаємин [11]. Завдяки цьому психологічна культура набуває значення універсального ресурсу особистісного зростання, що виходить за межі суто професійної сфери та охоплює різні аспекти життєдіяльності людини.

Якщо у концепції О. Г. Видри домінує професійно-педагогічний вимір психологічної культури, то у працях Н. В. Павлик дослідницький акцент зміщується на її особистісно-розвивальний потенціал. Такий підхід суттєво розширює розуміння феномена, дозволяючи розглядати психологічну культуру як важливу передумову психологічного благополуччя, особистісної цілісності та гармонійного функціонування людини.

Водночас концепція Н. В. Павлик має переважно теоретико-методологічний характер і відкриває широкі можливості для подальших емпіричних досліджень. Перспективним напрямом її розвитку є уточнення структурної організації психологічної культури, визначення взаємозв'язків між її складниками та їх подальша психометрична операціоналізація. Це сприятиме більш глибокому розумінню механізмів функціонування психологічної культури та створенню надійного інструментарію для її емпіричного вивчення.

Важливий внесок у дослідження проблеми психологічної культури

працівників освіти здійснила Н. В. Пророк. У працях авторки увага зосереджується на внутрішніх передумовах розвитку психологічної культури та її зв'язку з професійним саморозвитком педагогічних працівників [9].

Особливу цінність цього підходу становить прагнення до операціоналізації психологічної культури через систему психологічних характеристик особистості. Н. В. Пророк розглядає цей феномен як інтегральне поєднання психологічної компетентності, рефлексії, ціннісно-сислової сфери та здатності до професійної саморегуляції [9]. Такий підхід сприяє конкретизації змісту психологічної культури та розширює можливості її емпіричного дослідження.

На відміну від аксіологічно орієнтованої концепції В. В. Рибалки та особистісно-гармонізаційного підходу Н. В. Павлик, у працях Н. В. Пророк психологічна культура набуває більш вираженого ресурсного змісту. Вона трактується як важливий внутрішній ресурс професійної ефективності, психологічної стійкості, саморозвитку та успішного професійного функціонування.

Важливим положенням концепції є розуміння психологічної культури як динамічного утворення, здатного розвиватися та змінюватися в процесі професійної діяльності. Така інтерпретація дозволяє розглядати психологічну культуру не лише як відносно стійку особистісну характеристику, а й як процесуальний ресурс, що забезпечує адаптацію особистості до професійних викликів та сприяє її подальшому розвитку.

Разом із тим дослідницький фокус авторки зосереджується переважно на когнітивно-рефлексивних та професійно-ресурсних аспектах психологічної культури. У зв'язку з цим перспективними напрямками подальших досліджень постають поглиблене вивчення емоційно-регулятивних і комунікативних складників психологічної культури, а також аналіз їхньої ролі у забезпеченні психологічної безпеки взаємодії та професійного благополуччя особистості.

Окремий напрям дослідження проблеми представлено у працях Н. І. Волошко, у яких психологічна культура розглядається в контексті психологічного здоров'я та здоров'язбереження особистості [4]. Авторка вводить поняття

психологічної культури здоров'я, пов'язуючи його з розвитком навичок саморегуляції, підтримання психологічної рівноваги, відповідального ставлення до власного психічного благополуччя та конструктивного подолання стресових ситуацій.

На відміну від професійно орієнтованих концепцій, у цьому підході психологічна культура набуває значення важливого ресурсу адаптації, психологічної стійкості та збереження психічного здоров'я. Така інтерпретація є особливо актуальною в умовах сучасних соціальних викликів, що супроводжуються підвищеним рівнем психоемоційного навантаження, невизначеності та необхідністю підтримання внутрішньої психологічної рівноваги [4].

Важливим здобутком концепції Н. І. Волошко є розширення традиційного розуміння психологічної культури за рахунок включення до її змісту здоров'язбережувального виміру. Це дозволяє розглядати психологічну культуру не лише як чинник професійної ефективності чи особистісного розвитку, а й як важливу умову підтримання психологічного благополуччя та життєвої стійкості особистості.

Разом із тим основна увага авторки закономірно зосереджується на здоров'язбережувальних функціях психологічної культури. У зв'язку з цим перспективними напрямками подальших досліджень постають більш детальне вивчення її комунікативних, рефлексивних та ціннісно-сміслових складників, а також аналіз їхньої ролі у професійній діяльності та міжособистісній взаємодії. Такий підхід сприятиме формуванню більш цілісного уявлення про психологічну культуру як багатовимірний особистісний конструкт.

Суттєвий внесок у розвиток гуманістичного та духовно-ціннісного напрямку психології особистості здійснив Е. О. Помиткін [8]. У центрі його наукових пошуків перебувають проблеми духовного розвитку особистості, формування ціннісно-смісловної сфери, моральної саморегуляції та реалізації духовного потенціалу людини. Хоча психологічна культура не є безпосереднім предметом дослідження автора, його концепція має важливе методологічне

значення для осмислення ціннісно-сміслових та духовно-моральних засад цього феномена.

На відміну від функціональних або компетентнісних підходів, концепція Е. О. Помиткіна акцентує увагу на внутрішній духовній активності особистості, її здатності до морального саморозвитку, відповідального життєвого вибору та гуманістичної взаємодії [8]. У цьому контексті психологічна культура постає не лише як показник психологічної компетентності чи ефективності діяльності, а як важлива умова особистісного зростання та духовного самоздійснення людини.

Значення цього підходу полягає у поглибленні гуманістичного змісту психологічної культури та розширенні уявлень про її ціннісно-сміслові механізми. Водночас подальший розвиток зазначених ідей пов'язаний із необхідністю їх інтеграції із сучасними емпіричними моделями психологічного функціонування та процедурами психометричної верифікації складних особистісних конструктів.

Професійно-педагогічний напрям дослідження психологічної культури знайшов подальший розвиток також у працях З. Л. Становських і М. В. Бастуна [13; 1]. У цих дослідженнях увага зосереджується на проблемах психологічної компетентності педагога, розвитку рефлексивної культури, професійного самовдосконалення та гуманізації освітнього середовища.

Особливістю зазначеного напрямку є розуміння психологічної культури як важливої умови професійної ефективності педагога, його здатності до конструктивного спілкування, рефлексії, психологічно безпечної взаємодії та особистісно орієнтованого підходу в освітньому процесі [13; 1]. Таким чином, психологічна культура розглядається не лише як характеристика окремої особистості, а й як чинник розвитку гуманістичного освітнього середовища.

Проведений аналіз сучасних українських досліджень дозволяє виокремити кілька провідних підходів до розуміння психологічної культури особистості: аксіологічний, професійно-педагогічний, особистісно-гармонізаційний, здоров'язбережувальний, ресурсний і духовно-ціннісний. Кожен із них розкриває окремий аспект досліджуваного феномена та робить вагомий внесок у його

наукове осмислення.

Узагальнення наявних концепцій свідчить про високий рівень теоретичної розробленості проблеми психологічної культури особистості. Водночас більшість існуючих підходів зосереджується переважно на окремих структурних, функціональних або ціннісних аспектах феномена, що ускладнює формування його цілісної концептуальної моделі. У зв'язку з цим актуальним завданням сучасної психології залишається інтеграція напрацьованих теоретичних положень у межах єдиної багатовимірної моделі психологічної культури особистості.

Отже, сучасний стан розробленості проблеми характеризується значним теоретичним потенціалом та водночас потребою в подальшій концептуальній інтеграції існуючих підходів. Одним із перспективних напрямів розв'язання цього завдання є створення психометрично верифікованої інтегральної моделі психологічної культури особистості, яка дозволить поєднати когнітивний, емоційно-регулятивний, рефлексивний, ціннісно-смысловий і комунікативний компоненти в межах єдиної системи психологічного функціонування. Саме ця логіка зумовлює необхідність подальшого теоретичного обґрунтування та емпіричної перевірки інтегративної моделі психологічної культури особистості, представленої в наступних розділах монографії.

1.2. Axiological and Spiritual-Value Foundations of Psychological Culture of Personality

1.2. Аксіологічні та духовно-ціннісні засади психологічної культури особистості

Однією з провідних тенденцій розвитку сучасної психологічної науки є зростання уваги до аксіологічних, смисложиттєвих і духовних засад особистісного розвитку. У межах гуманістичної та аксіологічної парадигм особистість розглядається не лише як носій психічних функцій чи поведінкових механізмів, а як активний суб'єкт життєтворення, здатний до саморозвитку, морального вибору та відповідальної взаємодії зі світом. У цьому контексті

психологічна культура набуває особливого значення, оскільки відображає внутрішні механізми організації особистості, пов'язані із системою цінностей, смисловими орієнтаціями та рівнем її духовної зрілості.

Аксіологічний підхід до дослідження психологічної культури ґрунтується на положенні про визначальну роль цінностей у регуляції психічної діяльності та поведінки людини. У межах цього підходу психологічна культура трактується не лише як сукупність психологічних знань, умінь чи навичок саморегуляції, а як цілісна система особистісних орієнтацій, що визначає характер ставлення людини до себе, інших людей, професійної діяльності та власного життєвого шляху [10].

Найбільш послідовне обґрунтування аксіологічного підходу до розуміння психологічної культури представлено у працях В. В. Рибалки [10]. Учений розглядає психологічну культуру в контексті духовного розвитку особистості, її моральної саморегуляції, гуманістичної спрямованості та ціннісного самовизначення. У центрі його уваги перебуває проблема внутрішньої аксіологічної організації особистості, яка визначає не лише особливості поведінки людини, а й загальну спрямованість її особистісного становлення.

Важливим положенням концепції В. В. Рибалки є розуміння психологічної культури як феномена, ядро якого становить система особистісних цінностей. У такому контексті психологічна зрілість особистості не зводиться лише до рівня психологічної компетентності чи ефективності поведінки. Визначального значення набувають духовно-моральні орієнтири, здатність до відповідального ставлення до себе та інших людей, самоповага, рефлексивність і внутрішня культура особистісного функціонування [10].

У межах запропонованого підходу особистість постає як активний суб'єкт ціннісного вибору, а психологічна культура розглядається як механізм, що забезпечує узгодження поведінки людини з її моральними переконаннями, життєвими смислами та гуманістичними принципами. Саме тому концепція В. В. Рибалки має важливе методологічне значення для розуміння психологічної культури як внутрішньої форми організації особистості, що поєднує духовні,

моральні та психологічні аспекти її розвитку.

З позицій аксіологічного підходу психологічна культура постає важливим механізмом ціннісної регуляції особистості. Вона виявляється не лише у зовнішніх формах поведінки, а й у характері прийняття рішень, особливостях морального вибору, здатності до відповідальної взаємодії з іншими людьми та усвідомленого ставлення до власної професійної діяльності. Така інтерпретація суттєво розширює традиційне розуміння психологічної культури, дозволяючи розглядати її як внутрішню систему регуляції особистісного розвитку та життєтворення.

Подальший розвиток аксіологічного напрямку пов'язаний із науковими працями І. Д. Бека, присвяченими проблемам духовного розвитку особистості, морального самовизначення та ціннісної регуляції поведінки [2]. Учений обґрунтовує положення про те, що особистісний розвиток неможливий поза системою цінностей, оскільки саме ціннісно-сміслова сфера визначає спрямованість поведінки людини, характер її міжособистісної взаємодії та здатність до відповідального життєвого вибору.

Наукові погляди І. Д. Бека істотно розширюють аксіологічне розуміння психологічної культури, акцентуючи увагу на морально-духовному розвитку особистості. У його концепції психологічна культура постає як форма внутрішньої організації людини, що забезпечує здатність до саморегуляції, рефлексії, відповідального вибору та гуманістично орієнтованої поведінки. Такий підхід дозволяє розглядати психологічну культуру як важливу умову особистісного становлення та морального самовдосконалення.

Подальший розвиток духовно-ціннісного напрямку пов'язаний із працями Е. О. Помиткіна [8]. У центрі уваги дослідника перебувають проблеми духовного потенціалу особистості, її смисложиттєвих орієнтацій та внутрішньої моральної активності. Науковець обґрунтовує положення про те, що особистісний розвиток неможливий без усвідомлення людиною власних життєвих цінностей і смислів, які визначають характер її взаємодії зі світом, професійної діяльності та самореалізації.

Особливістю концепції Е. О. Помиткіна є розуміння духовності як реального психологічного механізму особистісного розвитку. У цьому контексті система цінностей і смислів виступає внутрішнім регулятором поведінки, що забезпечує моральну відповідальність, гуманістичну спрямованість і здатність особистості до саморозвитку [8]. Саме тому ідеї дослідника мають важливе значення для осмислення ціннісно-сміслового компонента психологічної культури.

На відміну від підходів, орієнтованих переважно на психологічну компетентність, поведінкову ефективність або професійну адаптацію, духовно-ціннісний напрям дозволяє розкрити внутрішні мотиваційні та смислові механізми психологічної культури, що визначають спрямованість особистісного розвитку та характер взаємодії людини з соціальним середовищем.

Важливе місце в осмисленні смислової організації особистості посідають праці Т. М. Титаренко [14]. Дослідниця розглядає людину як активного суб'єкта життєтворення, здатного конструювати власний життєвий досвід, інтерпретувати події та знаходити конструктивні способи подолання життєвих криз.

Особливістю концепції Т. М. Титаренко є акцент на динамічному характері смислотворення. Особистість постає відкритою системою, яка постійно переосмислює власний досвід і трансформує систему життєвих орієнтирів під впливом життєвих обставин [14]. Такий підхід має важливе значення для сучасного розуміння психологічної культури, оскільки дозволяє розглядати її як динамічне утворення, здатне до розвитку, оновлення та внутрішньої трансформації.

У цьому контексті психологічна культура пов'язується не лише з наявністю певної системи цінностей, а й зі здатністю людини до смислової саморегуляції, рефлексивного осмислення власного досвіду та конструктивного подолання життєвих труднощів. Відтак проблема психологічної культури безпосередньо пов'язана з процесами самовизначення, життєтворення та підтримання психологічної стійкості.

Подальший розвиток гуманістичного розуміння психологічної культури

пов'язаний з ідеями гуманістичної психології, представленими у працях А. Маслоу, К. Роджерса та В. Франкла [25; 26; 20]. Незважаючи на те, що поняття психологічної культури не було центральним предметом їхніх досліджень, саме гуманістична психологія створила важливі теоретико-методологічні передумови для розуміння людини як активного, цілісного та ціннісно організованого суб'єкта власного розвитку.

У концепції А. Маслоу ключового значення набуває проблема самоактуалізації особистості [25]. Учений підкреслює, що розвиток людини пов'язаний не лише із задоволенням базових потреб, а й із реалізацією внутрішнього потенціалу, творчих можливостей та духовних прагнень. У такому розумінні особистісне зростання виступає важливою передумовою формування психологічної культури.

К. Роджерс акцентує увагу на проблемах автентичності, самоприйняття та гуманістичної взаємодії [26]. Психологічно зріла особистість, на його думку, характеризується відкритістю досвіду, здатністю до рефлексії та конструктивного міжособистісного спілкування. Ці положення мають особливе значення для осмислення комунікативного та рефлексивного складників психологічної культури.

Особливу роль у розвитку аксіологічного розуміння психологічної культури відіграють ідеї В. Франкла [20]. Учений розглядає людину як істоту, орієнтовану на пошук і реалізацію смислу життя. У його концепції смисложиттєві орієнтації виступають центральним механізмом психологічної стійкості та особистісного розвитку. У цьому контексті психологічна культура безпосередньо пов'язується зі здатністю до смислотворення, відповідального вибору та внутрішньої свободи.

Разом із тим аксіологічний і духовно-ціннісний напрями створюють важливі передумови для подальшого розвитку емпіричних досліджень психологічної культури. Глибоке розкриття ціннісних, духовних і смисложиттєвих засад цього феномена актуалізує необхідність їх подальшої структурної конкретизації та психометричної операціоналізації. У зв'язку з цим

перспективним напрямом сучасних досліджень постає інтеграція аксіологічного підходу з емпірично верифікованими моделями психологічного функціонування особистості, що дозволить більш повно дослідити взаємозв'язки ціннісно-сміслових, рефлексивних, емоційно-регулятивних та комунікативних складників психологічної культури.

Таким чином, аксіологічний і духовно-ціннісний підходи дозволяють розглядати психологічну культуру як цілісне особистісне утворення, ядром якого виступають система цінностей, смисложиттєві орієнтації, моральна саморегуляція та гуманістична спрямованість людини. Саме вони визначають характер взаємодії особистості зі світом, особливості її професійного функціонування та здатність до саморозвитку. Отже, аксіологічні та духовно-ціннісні засади психологічної культури створюють важливе теоретико-методологічне підґрунтя для її подальшої концептуалізації як багатовимірного латентного конструкта та розроблення інтегративної психодіагностичної моделі.

1.3. Psychological Culture as an Integrative Personal Resource

1.3. Психологічна культура як інтегративний ресурс особистості

У сучасній психологічній науці проблема внутрішніх ресурсів особистості належить до пріоритетних напрямів дослідження психологічної стійкості, адаптації, професійного благополуччя та особистісного розвитку. Посилення уваги до ресурсної проблематики зумовлене ускладненням соціального середовища, зростанням психоемоційного навантаження та необхідністю пошуку внутрішніх механізмів підтримання психологічної цілісності особистості в умовах тривалого стресу й невизначеності.

У цьому контексті психологічна культура дедалі частіше розглядається не лише як система психологічних знань або професійно значущих компетентностей, а як інтегративне особистісне утворення, що забезпечує ефективність саморегуляції, конструктивність міжособистісної взаємодії, психологічну стійкість і здатність до саморозвитку. Така інтерпретація дозволяє перейти від переважно описового розуміння психологічної культури до аналізу її

функціональної ролі у структурі особистості та механізмів її впливу на адаптацію, професійну діяльність і життєву ефективність людини.

Теоретико-методологічні засади дослідження психологічних ресурсів сформувалися у працях С. Хобфолла, Р. Лазаруса, С. Фолкман, А. Бандури, М. Селігмана та інших учених [15; 24; 26; 29]. Незважаючи на відмінності між окремими концепціями, їх об'єднує розуміння внутрішніх ресурсів як важливих чинників адаптації, подолання стресу, підтримання психологічного благополуччя та забезпечення ефективного функціонування особистості. Саме в межах цього наукового напрямку було закладено підґрунтя для сучасного розуміння психологічної культури як складного інтегративного ресурсу особистості.

Однією з найвпливовіших концепцій сучасної психології є теорія збереження ресурсів С. Хобфолла [24]. Учений розглядає ресурси як ключову умову психологічної адаптації та стресостійкості особистості. Відповідно до цієї концепції психологічне благополуччя людини значною мірою залежить від наявності, збереження та відновлення особистісних можливостей, які забезпечують ефективне функціонування в умовах життєвих викликів.

Хоча поняття психологічної культури безпосередньо не використовується в теорії С. Хобфолла, її методологічний потенціал є надзвичайно важливим для осмислення цього феномена. Психологічна культура може бути інтерпретована як інтегральне особистісне утворення, що об'єднує механізми саморегуляції, рефлексії, емоційної стійкості, комунікативної компетентності та ціннісно-сміслової організації особистості. Саме взаємодія цих складників забезпечує здатність людини підтримувати внутрішню рівновагу, ефективно долати труднощі та зберігати психологічну стабільність у складних життєвих обставинах.

Важливий внесок у розвиток ресурсного підходу здійснили Р. Лазарус і С. Фолкман [26]. У межах когнітивної теорії стресу дослідники довели, що психологічні наслідки життєвих подій визначаються не лише об'єктивними характеристиками ситуації, а й особливостями її суб'єктивної оцінки та способами психологічного подолання. Центральне місце у процесі адаптації

посідають когнітивна інтерпретація подій, вибір копінг-стратегій і здатність особистості регулювати власні емоційні реакції.

У контексті дослідження психологічної культури зазначені положення дозволяють розглядати її як систему внутрішніх психологічних механізмів, що забезпечують адекватне осмислення життєвих обставин, усвідомлене регулювання емоційних станів і вибір конструктивних способів поведінки. Завдяки цьому психологічна культура виконує важливу адаптаційну функцію та сприяє збереженню психологічної стійкості особистості.

Особливого значення проблема внутрішніх можливостей людини набуває у працях А. Бандури [21]. У концепції самоефективності дослідник обґрунтовує положення про те, що активність особистості значною мірою визначається її переконанням у власній здатності впливати на події свого життя та досягати поставлених цілей. Самоефективність зумовлює наполегливість у подоланні труднощів, готовність до дії, відповідальність за результати діяльності та здатність до саморегуляції.

Для розуміння психологічної культури концепція А. Бандури має важливе значення, оскільки дозволяє розглядати саморегуляцію, внутрішній контроль і відповідальність за власний розвиток як взаємопов'язані складники інтегрального особистісного ресурсу. У такому контексті психологічна культура пов'язується зі здатністю людини свідомо керувати власною поведінкою, емоційними станами, професійною діяльністю та процесом особистісного саморозвитку.

Подальший розвиток ресурсного підходу пов'язаний із становленням позитивної психології, представленої працями М. Селігмана, К. Ріфф і К. Кіза [29; 27; 23]. На відміну від традиційних моделей, орієнтованих переважно на вивчення психологічних труднощів, дезадаптації та порушень психічного функціонування, позитивна психологія зосереджується на дослідженні чинників психологічного благополуччя, особистісного зростання та реалізації людського потенціалу.

У межах цього напрямку психологічне благополуччя розглядається як

багатовимірне утворення, що охоплює позитивні емоції, залученість до діяльності, усвідомлення смислу життя, досягнення особистісно значущих цілей, якість міжособистісних взаємин, самоприйняття, автономію, особистісне зростання та здатність до конструктивної взаємодії із соціальним середовищем [29; 27; 23]. Таке розуміння суттєво розширює можливості осмислення психологічної культури, оскільки дозволяє розглядати її не лише як чинник адаптації або професійної ефективності, а як важливу умову психологічного благополуччя та повноцінного функціонування особистості.

Особливе значення для дослідження психологічної культури мають положення позитивної психології про взаємозв'язок між внутрішніми ресурсами людини, її психологічною зрілістю та здатністю до самореалізації. У цьому контексті психологічна культура постає як інтегративне особистісне утворення, що сприяє підтриманню психологічного благополуччя, розвитку внутрішнього потенціалу, формуванню конструктивних моделей поведінки та досягненню життєвої ефективності.

Таким чином, позитивна психологія дозволяє розглядати психологічну культуру у значно ширшому контексті, ніж суто професійна адаптація чи психологічна компетентність. Вона постає універсальним ресурсом психологічно зрілого функціонування особистості, що забезпечує її здатність до саморозвитку, продуктивної взаємодії зі світом і збереження внутрішньої цілісності в процесі життєдіяльності.

У сучасній українській психології ресурсне розуміння психологічної культури найбільш виразно представлено у працях Н. В. Пророк, Н. І. Волошко та Н. В. Павлик [4; 11; 9]. Незважаючи на відмінності в теоретичних підходах, дослідниці розглядають психологічну культуру як важливий чинник особистісного розвитку, психологічної стійкості, саморегуляції та підтримання психологічного благополуччя.

У працях Н. В. Пророк психологічна культура пов'язується з розвитком психологічної компетентності, рефлексії, ціннісно-смислової сфери та здатності до професійного саморозвитку [9]. Такий підхід дозволяє розглядати її як

внутрішню умову професійної ефективності та особистісного зростання.

Н. І. Волошко акцентує увагу на здоров'язбережувальному потенціалі психологічної культури, пов'язуючи її з розвитком навичок саморегуляції, підтриманням психологічної рівноваги та здатністю особистості протистояти деструктивному впливу стресових чинників [4]. У цьому контексті психологічна культура виступає важливим ресурсом психологічного здоров'я та адаптації.

У дослідженнях Н. В. Павлик психологічна культура розглядається як чинник внутрішньої гармонізації особистості та її психологічної зрілості [11]. Особливого значення набувають такі характеристики, як рефлексивність, внутрішня узгодженість, здатність до конструктивного переживання труднощів і гуманістичної взаємодії з іншими людьми.

Попри відмінності між зазначеними підходами, усі вони демонструють спільну тенденцію до розуміння психологічної культури як складного інтегративного утворення, що виконує важливі адаптаційні, регулятивні, розвивальні та здоров'язбережувальні функції. Унаслідок цього психологічна культура поступово виходить за межі вузького трактування як професійної характеристики та набуває статусу універсального особистісного ресурсу.

Узагальнення результатів зарубіжних і вітчизняних досліджень дає підстави розглядати психологічну культуру як багатовимірний системний ресурс особистості, який забезпечує психологічну стійкість, ефективну адаптацію до життєвих і професійних викликів, конструктивну саморегуляцію, продуктивну міжособистісну взаємодію та особистісний саморозвиток. У такому розумінні психологічна культура інтегрує когнітивний, емоційно-регулятивний, рефлексивний, ціннісно-смісловий і комунікативний рівні функціонування особистості, формуючи цілісну систему взаємопов'язаних психологічних ресурсів.

Разом із тим сучасний ресурсний підхід відкриває широкі можливості для подальшого теоретичного та емпіричного дослідження психологічної культури. Незважаючи на значну кількість праць, присвячених проблемам психологічної стійкості, саморегуляції, психологічного благополуччя та особистісного

розвитку, питання структурної організації психологічної культури як інтегрального особистісного ресурсу залишається недостатньо розробленим. У більшості досліджень увага зосереджується на окремих складниках психологічного функціонування, тоді як механізми їх інтеграції в межах єдиної системи потребують подальшого наукового обґрунтування.

Отже, ресурсний підхід створює важливе теоретико-методологічне підґрунтя для концептуалізації психологічної культури як інтегрального латентного конструкта. Його евристичний потенціал полягає у можливості поєднати різні аспекти психологічного функціонування особистості в межах єдиної моделі, що дозволяє перейти від аналізу окремих психологічних характеристик до цілісного розуміння психологічної культури як системного чинника психологічної стійкості, професійної ефективності та особистісного розвитку.

1.4. Structure and Main Components of Psychological Culture of Personality

1.4. Структура та основні компоненти психологічної культури особистості

Проблема структури психологічної культури особистості належить до найбільш дискусійних у сучасній психологічній науці. Попри значну кількість досліджень, присвячених окремим аспектам цього феномена, у науковій літературі досі відсутнє єдине узгоджене уявлення про його внутрішню організацію. Це значною мірою зумовлено складністю самого конструкта, який інтегрує когнітивні, емоційно-регулятивні, рефлексивні, ціннісно-сміслові та поведінково-комунікативні характеристики особистості.

Аналіз сучасних досліджень свідчить, що різні наукові підходи акцентують увагу на різних аспектах психологічної культури. Представники професійно-педагогічного напрямку пов'язують її передусім із психологічною компетентністю, культурою спілкування та професійною саморегуляцією [2; 3; 19]. В аксіологічних концепціях центральне місце посідають система цінностей, моральна саморегуляція та гуманістична спрямованість особистості [13; 15; 16].

Особистісно-гармонізаційний підхід акцентує значення психологічної зрілості, внутрішньої узгодженості та рефлексії [7], тоді як ресурсний підхід розглядає психологічну культуру як чинник психологічної стійкості, адаптації та ефективної саморегуляції [4; 14].

Подібна багатовекторність свідчить про те, що психологічна культура не може бути пояснена в межах одновимірної моделі. Вона має складну багаторівневу організацію та охоплює різні аспекти внутрішнього функціонування особистості. Саме тому проблема структури психологічної культури потребує інтегративного підходу, здатного поєднати окремі концептуальні напрями в єдину теоретичну систему.

У сучасній психології структурний аналіз особистісних феноменів ґрунтується на принципі системності, відповідно до якого будь-яке складне психологічне утворення трактується як цілісна система взаємопов'язаних компонентів. З позицій системного підходу психологічна культура не є механічною сукупністю окремих якостей, а виступає інтегрованою системою психологічної організації особистості.

Такий підхід дозволяє розглядати психологічну культуру як багатовимірний латентний конструкт, структура якого формується через взаємодію кількох базових компонентів. Відповідно, окремі складові психологічної культури не існують ізольовано, а утворюють динамічну систему, у межах якої зміни одного компонента впливають на функціонування інших.

На основі аналізу сучасних теоретичних підходів доцільно виокремити п'ять основних структурних компонентів психологічної культури особистості: когнітивний; емоційно-регулятивний; рефлексивний; ціннісно-смисловий; комунікативний. Саме така структура дозволяє найбільш повно інтегрувати аксіологічний, професійно-педагогічний, ресурсний та особистісно-гармонізаційний напрями дослідження психологічної культури.

Когнітивний компонент охоплює систему психологічних знань, уявлень і способів психологічного осмислення дійсності. Його основу становить психологічна компетентність особистості, здатність до розуміння психологічних

процесів, усвідомлення причин власної поведінки та поведінки інших людей.

У межах професійно-педагогічного підходу когнітивний компонент трактується як важлива передумова ефективної професійної діяльності педагога [3; 14]. Саме рівень психологічної обізнаності значною мірою визначає здатність особистості до конструктивної взаємодії, професійного саморозвитку та психологічно грамотного прийняття рішень.

Водночас психологічна культура не може бути зведена лише до рівня психологічної грамотності. Психологічні знання самі по собі не забезпечують психологічно зрілого функціонування особистості. Їх значення визначається тим, наскільки вони інтегровані у систему саморегуляції, рефлексії та ціннісно-смислової організації особистості.

Таким чином, когнітивний компонент виступає необхідною, але недостатньою умовою розвитку психологічної культури. Він забезпечує усвідомлення психологічних механізмів поведінки, однак не визначає автоматично гуманістичної спрямованості чи психологічної зрілості особистості.

Емоційно-регулятивний компонент пов'язаний зі здатністю особистості до усвідомлення, контролю та конструктивного регулювання власних емоційних станів. Він охоплює емоційну стійкість, самоконтроль, здатність до подолання стресових ситуацій і підтримання психологічної рівноваги.

Значення цього компонента особливо зростає в умовах високого психоемоційного навантаження та професійного стресу. У сучасних дослідженнях психологічної стійкості саме здатність до емоційної саморегуляції трактується як один із ключових внутрішніх ресурсів особистості [4; 24; 26].

У контексті психологічної культури емоційно-регулятивний компонент виконує адаптаційну функцію. Він забезпечує здатність особистості підтримувати психологічну стабільність, конструктивно реагувати на складні життєві ситуації та уникати деструктивних форм поведінки.

Водночас емоційна саморегуляція не може розглядатися лише як механізм стримування емоцій. У межах психологічної культури йдеться насамперед про усвідомлене переживання емоційних станів, здатність до їх рефлексивного

осмислення та психологічно зрілого вираження.

Рефлексивний компонент пов'язаний зі здатністю особистості до самоаналізу, самоспостереження та усвідомлення власних психологічних особливостей. Саме рефлексія забезпечує можливість внутрішнього саморозвитку, корекції поведінки та переосмислення особистісного досвіду.

У сучасній психології рефлексія трактується як один із центральних механізмів особистісної зрілості [7]. Вона дозволяє особистості не лише усвідомлювати власні психологічні стани, а й аналізувати мотиви поведінки, систему цінностей і характер взаємодії з іншими людьми.

На відміну від когнітивного компонента, який забезпечує психологічне знання, рефлексивний компонент пов'язаний із внутрішнім осмисленням цього знання. Саме через рефлексію психологічна інформація перетворюється на механізм особистісної саморегуляції та розвитку.

У структурі психологічної культури рефлексивний компонент виконує інтегративну функцію. Він забезпечує взаємозв'язок між когнітивними, емоційними та ціннісними аспектами особистості, формуючи здатність до усвідомленого психологічного функціонування.

Ціннісно-смісловий компонент є системоутворювальним у структурі психологічної культури. Саме він визначає гуманістичну спрямованість особистості, характер її моральної саморегуляції та внутрішню мотиваційну організацію [13; 15; 16].

У межах аксіологічного підходу психологічна культура безпосередньо пов'язується із системою цінностей, смисложиттєвими орієнтаціями та духовним розвитком особистості. Цей компонент визначає не лише характер поведінки людини, а й загальну спрямованість її особистісного розвитку.

На відміну від інших структурних складових, ціннісно-смісловий компонент виконує регулятивну функцію щодо всієї системи психологічної культури. Саме система цінностей визначає, у який спосіб особистість використовує власні психологічні знання, механізми саморегуляції та комунікативні здібності.

Без ціннісно-смыслового компонента психологічна культура ризикує перетворитися на суто технологічний набір психологічних умінь. Саме тому гуманістична спрямованість особистості є принциповою умовою психологічно зрілого функціонування.

Комунікативний компонент охоплює здатність особистості до конструктивної міжособистісної взаємодії, психологічно безпечного спілкування, емпатії та розуміння інших людей. Особливого значення цей компонент набуває у професіях типу «людина — людина», де якість професійної діяльності значною мірою визначається характером міжособистісної взаємодії.

У працях З. Л. Становських, М. В. Бастун, О. Г. Видри психологічна культура безпосередньо пов'язується з культурою професійного спілкування, рефлексивною взаємодією та гуманізацією освітнього середовища [2; 3; 19].

Комунікативний компонент виконує соціально-регулятивну функцію. Він забезпечує здатність особистості до психологічно конструктивної взаємодії, попередження конфліктів і підтримання психологічно безпечного середовища.

Водночас комунікативна культура не може розглядатися лише як техніка ефективного спілкування. Її якість безпосередньо залежить від рівня розвитку рефлексії, емоційної саморегуляції та гуманістичної спрямованості особистості.

Таким чином, структура психологічної культури має системний і багатовимірний характер. Її компоненти не існують ізольовано, а формують цілісну інтегративну систему внутрішньої організації особистості.

Когнітивний компонент забезпечує формування психологічної компетентності особистості, її здатність до усвідомленого психологічного аналізу професійної взаємодії, розуміння власних психічних станів і поведінки інших людей. Емоційно-регулятивний компонент виконує функцію підтримання психологічної стійкості, емоційної саморегуляції та самоконтролю в умовах професійного психоемоційного навантаження. Рефлексивний компонент забезпечує здатність особистості до самоусвідомлення, професійної рефлексії, самоаналізу та особистісного саморозвитку. Ціннісно-смысловий компонент визначає гуманістичну спрямованість особистості, її морально-етичні орієнтації,

систему професійних смислів та механізми внутрішньої ціннісної саморегуляції. Комуникативний компонент забезпечує конструктивну міжособистісну взаємодію, розвиток емпатійності, психологічної толерантності та формування психологічно безпечного професійного спілкування.

Саме інтеграція когнітивного, емоційно-регулятивного, рефлексивного, ціннісно-смислового та комуникативного компонентів дозволяє розглядати психологічну культуру як багатовимірне особистісне утворення, що виступає важливим ресурсом особистісного розвитку, психологічної стійкості та професійного благополуччя. Взаємодія зазначених компонентів забезпечує цілісність внутрішньої організації особистості та визначає її здатність до ефективного саморозвитку, саморегуляції й конструктивної взаємодії з соціальним середовищем.

Отже, проведений структурний аналіз психологічної культури створює теоретико-методологічне підґрунтя для розроблення авторської інтегративної моделі психологічної культури особистості І-ПК-5 та обґрунтування системи її комплексної психодіагностики. Запропонована модель поєднує п'ять взаємопов'язаних компонентів психологічної культури в єдину систему психологічного функціонування особистості, що забезпечує можливість її подальшої емпіричної перевірки та психометричної верифікації.

1.5. Psychological Culture of Personality in the Context of Professional Well-Being and Psychological Resilience

1.5. Психологічна культура особистості у контексті професійного благополуччя та психологічної стійкості

У сучасних умовах професійна діяльність характеризується високою динамічністю, зростанням психоемоційного навантаження, інформаційною перенасиченістю та необхідністю постійної адаптації до змінних вимог професійного середовища. За таких обставин особливого значення набувають внутрішні ресурси особистості, які забезпечують професійну ефективність, психологічну стійкість і здатність підтримувати оптимальний рівень

функціонування в умовах тривалого стресу та невизначеності.

У сучасній психології одним із таких ресурсів дедалі частіше розглядається психологічна культура особистості. Вона визначає характер саморегуляції, особливості міжособистісної взаємодії, здатність до професійного саморозвитку та підтримання професійного благополуччя в умовах підвищених вимог до особистості фахівця.

Професійне благополуччя розглядається як інтегральна характеристика професійного функціонування особистості, що відображає рівень задоволеності професійною діяльністю, відчуття компетентності, психологічної безпеки, професійної самореалізації та внутрішньої узгодженості між особистісними цінностями й професійними вимогами. На відміну від вузького розуміння професійної успішності, професійне благополуччя пов'язується не лише з результативністю діяльності, а й із психологічним станом особистості, її внутрішньою рівновагою та здатністю підтримувати продуктивне функціонування впродовж тривалого часу [23; 27; 29].

У сучасних дослідженнях психологічного благополуччя дедалі більшого значення набуває ресурсний підхід. Відповідно до нього професійна ефективність визначається не лише зовнішніми умовами діяльності, а насамперед внутрішніми ресурсами особистості — рівнем саморегуляції, емоційної стійкості, рефлексивності, ціннісно-сислової організації та комунікативної компетентності [21; 24; 26].

З огляду на це психологічна культура може розглядатися як системний ресурс професійного благополуччя. Вона забезпечує здатність особистості підтримувати внутрішню стабільність, конструктивно реагувати на професійні труднощі, зберігати гуманістичну спрямованість діяльності та ефективно функціонувати в умовах тривалого психоемоційного навантаження.

Особливого значення проблема професійного благополуччя набуває у сфері педагогічної та науково-педагогічної діяльності. Праця педагога характеризується високим рівнем емоційної включеності, постійною міжособистісною взаємодією, значною психологічною відповідальністю та

необхідністю підтримання психологічно безпечного освітнього середовища. У вітчизняних дослідженнях психологічна культура педагогічних працівників розглядається як важливий чинник професійної ефективності, психологічної готовності до педагогічної взаємодії, професійного саморозвитку та профілактики професійного виснаження [3; 9]. Саме розвинена психологічна культура забезпечує здатність педагога підтримувати конструктивні професійні стосунки, здійснювати емоційну саморегуляцію та створювати сприятливий психологічний клімат у професійному середовищі.

Важливим аспектом професійного функціонування особистості є психологічна стійкість. У сучасній психології вона трактується як інтегральна властивість особистості, що забезпечує збереження ефективного функціонування в умовах стресу, невизначеності та кризових ситуацій [24; 26]. Її основу становить взаємодія когнітивних, емоційних, поведінкових і ціннісно-сміслових механізмів, які забезпечують здатність людини адаптуватися до складних життєвих обставин та підтримувати внутрішню рівновагу.

Психологічна стійкість безпосередньо пов'язана зі структурою психологічної культури особистості. Когнітивний компонент сприяє адекватному розумінню професійних і життєвих ситуацій та прийняттю виважених рішень. Емоційно-регулятивний компонент забезпечує підтримання внутрішньої стабільності, контроль емоційних станів і конструктивне подолання труднощів. Рефлексивний компонент сприяє усвідомленню та переосмисленню власного досвіду, корекції поведінки та особистісному розвитку. Ціннісно-смісловий компонент підтримує внутрішню мотиваційну цілісність, гуманістичну спрямованість і здатність зберігати смислові орієнтири в складних життєвих обставинах. Комунікативний компонент забезпечує конструктивну міжособистісну взаємодію та підтримання психологічно безпечних професійних стосунків.

Таким чином, психологічна культура виступає важливим механізмом забезпечення психологічної стійкості особистості. Саме взаємодія її структурних компонентів створює внутрішні умови для ефективного функціонування людини

в ситуаціях професійного навантаження та соціальної нестабільності.

Суттєве значення для розуміння взаємозв'язку психологічної культури та професійного благополуччя мають також дослідження психологічного здоров'я особистості. У працях Н. І. Волошко психологічна культура пов'язується з розвитком навичок саморегуляції, підтриманням психологічної рівноваги та профілактикою психологічної дезадаптації [4]. У такому розумінні вона виконує захисну функцію, сприяючи збереженню психологічного благополуччя навіть в умовах значного психоемоційного навантаження.

Вагомий внесок у сучасне осмислення проблеми професійного благополуччя зробила позитивна психологія [23; 27; 29]. У працях М. Селігмана, К. Ріфф і К. Кіза психологічне благополуччя розглядається як інтегральний показник ефективного функціонування особистості, що охоплює самоприйняття, особистісне зростання, наявність життєвих цілей, позитивні взаємини та здатність до самореалізації. З позицій позитивної психології психологічна культура може бути інтерпретована як система внутрішніх ресурсів, які забезпечують не лише адаптацію до професійної діяльності, а й особистісне зростання, самореалізацію та внутрішню гармонізацію.

Сучасні дослідження переконливо засвідчують, що професійне благополуччя неможливо пояснити виключно рівнем професійної компетентності або результативністю діяльності. Високі професійні досягнення не завжди супроводжуються психологічною рівновагою та відчуттям внутрішнього благополуччя. Саме тому дедалі більшої уваги набувають внутрішні особистісні чинники, серед яких психологічна культура посідає особливе місце.

На відміну від окремих психологічних якостей, психологічна культура має інтегративний характер. Вона поєднує механізми саморегуляції, рефлексії, ціннісно-сміслової організації, емоційної стійкості та конструктивної міжособистісної взаємодії. Саме ця інтеграція дозволяє розглядати її як важливий ресурс професійного благополуччя та психологічної стійкості особистості.

Разом із тим аналіз сучасних досліджень свідчить про недостатній рівень

психометричної верифікації взаємозв'язку психологічної культури з професійним благополуччям і психологічною стійкістю. У більшості праць предметом аналізу виступають окремі характеристики — саморегуляція, стресостійкість, психологічне благополуччя або професійна компетентність, тоді як проблема їх інтеграції в межах цілісної моделі психологічної культури залишається недостатньо дослідженою.

Отже, психологічну культуру доцільно розглядати як багатовимірний системний ресурс особистості, який забезпечує професійне благополуччя, підтримує психологічну стійкість, сприяє конструктивній саморегуляції, визначає якість міжособистісної взаємодії та виступає чинником особистісного і професійного розвитку. Проведений теоретичний аналіз дозволяє розглядати психологічну культуру як важливу умову психологічно зрілого функціонування особистості та створює теоретико-методологічні передумови для подальшого обґрунтування й психометричної верифікації авторської моделі І-ПК-5.

1.6. Theoretical and Methodological Foundations of the Psychodiagnostic Assessment of Psychological Culture of Personality

1.6. Теоретико-методологічні засади психодіагностичного дослідження психологічної культури особистості

Сучасний стан дослідження психологічної культури особистості характеризується суперечністю між високим рівнем теоретичного осмислення феномена та недостатньою розробленістю його психометричного вивчення. У науковій літературі психологічна культура трактується як інтегральне особистісне утворення, пов'язане з процесами саморегуляції, рефлексії, професійного розвитку, психологічної стійкості та ціннісно-сміслової організації особистості [3; 11; 14; 15]. Водночас більшість досліджень мають переважно теоретико-концептуальний характер, тоді як проблема побудови психометрично верифікованої моделі психологічної культури залишається недостатньо розробленою.

Складність психодіагностичного дослідження психологічної культури

значною мірою зумовлена багатовимірністю самого феномена. Психологічна культура не є окремою психологічною властивістю або ізольованою рисою особистості. Вона формується через взаємодію когнітивних, емоційно-регулятивних, рефлексивних, комунікативних і ціннісно-сміслових характеристик особистості. Саме тому її дослідження потребує інтегративного підходу, здатного поєднати різні психологічні виміри в межах єдиної структурної моделі.

Теоретико-методологічною основою сучасного психодіагностичного дослідження складних психологічних конструктів є системний підхід. Відповідно до цього підходу психологічні явища розглядаються як цілісні багаторівневі системи взаємопов'язаних компонентів. З позицій системного підходу психологічна культура постає як інтегративна структура, у межах якої окремі компоненти не існують ізольовано, а утворюють динамічну систему внутрішньої психологічної організації особистості.

Методологічно важливим для дослідження психологічної культури є також ресурсний підхід [24; 26]. У його межах психологічна культура може розглядатися як інтегральний внутрішній ресурс, що забезпечує психологічну стійкість, професійне благополуччя, адаптацію та особистісний розвиток. Така інтерпретація дозволяє перейти від описового аналізу окремих психологічних характеристик до вивчення їх функціональної інтеграції.

Суттєве значення для побудови психометричної моделі психологічної культури має концепція латентних психологічних конструктів. У сучасній психометрії складні психологічні явища розглядаються як латентні змінні, які не можуть бути безпосередньо виміряні, але проявляються через систему взаємопов'язаних психологічних індикаторів.

У контексті дослідження психологічної культури це означає, що сам феномен не може бути зведений до одного окремого показника. Його структура має виявлятися через систему взаємопов'язаних компонентів, кожен із яких відображає певний аспект внутрішньої організації особистості. Саме тому психодіагностичне дослідження психологічної культури потребує

багатокомпонентної моделі, здатної інтегрувати різні психологічні виміри в межах єдиного конструкта.

У сучасних психологічних дослідженнях дедалі більшого значення набувають факторний і структурний підходи до вивчення особистості. Їх методологічна цінність полягає в можливості дослідження внутрішніх взаємозв'язків між окремими психологічними показниками та побудови інтегральних моделей складних психологічних утворень.

Факторний підхід дозволяє: виявляти приховану структуру психологічного феномена; визначати взаємозв'язки між окремими психологічними показниками; встановлювати латентні компоненти конструкта; оцінювати рівень інтегрованості його структурних складових.

У контексті дослідження психологічної культури факторний аналіз є особливо важливим, оскільки дозволяє перейти від теоретично описаних компонентів до емпірично підтвердженої структурної моделі феномена.

Методологічне значення має також структурне моделювання, яке дає можливість аналізувати взаємозв'язки між латентними компонентами психологічної культури та визначати їх внесок у формування інтегрального конструкта. Саме структурний підхід дозволяє розглядати психологічну культуру як цілісну систему внутрішньої психологічної організації особистості.

На основі проведеного теоретичного аналізу доцільно розглядати психологічну культуру як багатовимірний латентний конструкт, структура якого формується через взаємодію п'яти основних компонентів: когнітивного; емоційно-регулятивного; рефлексивного; ціннісно-сміслового; комунікативного.

Когнітивний компонент відображає рівень психологічної компетентності та здатність особистості до психологічного осмислення поведінки. Емоційно-регулятивний компонент характеризує здатність до самоконтролю, емоційної стійкості та конструктивної саморегуляції. Рефлексивний компонент забезпечує усвідомлення власних психологічних особливостей і здатність до саморозвитку. Ціннісно-смісловий компонент визначає гуманістичну спрямованість особистості та систему її смисложиттєвих орієнтацій. Комунікативний

компонент характеризує особливості міжособистісної взаємодії, емпатії та психологічно безпечного спілкування.

Саме інтеграція цих компонентів дозволяє розглядати психологічну культуру як цілісну систему внутрішніх психологічних ресурсів особистості.

Важливою методологічною проблемою психодіагностичного дослідження психологічної культури є вибір діагностичних індикаторів. Оскільки психологічна культура має латентний характер, її дослідження потребує використання комплексу психодіагностичних методик, здатних відображати окремі структурні компоненти конструкта.

У сучасній психології дедалі більшого поширення набуває мультиметодичний підхід, відповідно до якого складні психологічні феномени досліджуються через систему взаємодоповнювальних психодіагностичних інструментів. Такий підхід є особливо важливим для дослідження психологічної культури, оскільки дозволяє уникнути редукції складного інтегрального феномена до окремого показника або локальної психологічної характеристики.

Методологічно важливим є також питання валідності психодіагностичної моделі психологічної культури. У сучасній психометрії валідність розглядається не лише як відповідність тесту об'єкту вимірювання, а як комплексне підтвердження того, що запропонована модель дійсно відображає структуру досліджуваного феномена.

У контексті дослідження психологічної культури це означає необхідність: теоретичного обґрунтування структури конструкта; емпіричного підтвердження взаємозв'язків між його компонентами; перевірки внутрішньої узгодженості моделі; оцінки факторної структури психологічної культури; встановлення зв'язків психологічної культури з показниками психологічного благополуччя, саморегуляції та професійної ефективності.

Особливого значення проблема психодіагностичного дослідження психологічної культури набуває у сфері педагогічної та науково-педагогічної діяльності. Високий рівень психоемоційного навантаження, необхідність постійної міжособистісної взаємодії, відповідальність за психологічну безпеку

освітнього середовища актуалізують потребу у створенні валідного інструментарію комплексної діагностики психологічної культури педагогічних працівників.

Попри значну кількість досліджень окремих аспектів психологічної культури, у сучасній психології практично відсутні інтегральні психометричні моделі, здатні поєднати її когнітивні, емоційно-регулятивні, рефлексивні, комунікативні та ціннісно-сміслові компоненти в єдину систему. У більшості досліджень аналізуються окремі психологічні характеристики — рефлексія, саморегуляція, психологічне благополуччя або комунікативна компетентність, тоді як проблема їх структурної інтеграції залишається недостатньо дослідженою.

Це дозволяє зробити висновок про необхідність створення комплексної психометричної моделі психологічної культури особистості, яка: ґрунтувалася б на системному та ресурсному підходах; розглядала б психологічну культуру як латентний інтегральний конструкт; поєднувала б основні структурні компоненти психологічної культури; забезпечувала б можливість комплексної психодіагностики; відповідала б сучасним вимогам факторного та структурного моделювання.

Отже, теоретико-методологічні засади психодіагностичного дослідження психологічної культури особистості ґрунтуються на інтеграції системного, аксіологічного, ресурсного та структурно-психометричного підходів. Така інтеграція створює підґрунтя для подальшого обґрунтування інтегральної моделі психологічної культури особистості та розроблення системи її комплексної психодіагностики.

Conclusions to Chapter 1

Висновки до розділу 1

Теоретико-методологічний аналіз проблеми психологічної культури особистості дозволив встановити, що сучасний стан її наукової розробленості характеризується одночасно високим рівнем теоретичного осмислення окремих

аспектів феномена та недостатньою інтегрованістю існуючих концептуальних підходів. Попри значну кількість досліджень, присвячених проблемам психологічної компетентності, саморегуляції, професійного розвитку, психологічного благополуччя та духовно-ціннісної організації особистості, у сучасній психології досі відсутня цілісна психометрично верифікована модель психологічної культури особистості.

У процесі аналізу встановлено, що проблема психологічної культури розвивається в кількох основних наукових напрямках: аксіологічному, професійно-педагогічному, особистісно-гармонізаційному, ресурсному та духовно-ціннісному. Кожен із них розкриває важливий аспект досліджуваного феномена, однак жоден окремо не забезпечує його цілісного пояснення.

Аксіологічний підхід дозволяє розглядати психологічну культуру як інтегральне особистісне утворення, ядром якого виступають система цінностей, моральна саморегуляція та гуманістична спрямованість особистості. У межах цього підходу психологічна культура постає не лише як система психологічних знань або поведінкових навичок, а як внутрішня форма ціннісної організації особистості.

Професійно-педагогічний напрям акцентує увагу на зв'язку психологічної культури з професійною діяльністю педагога, психологічною компетентністю, рефлексією та конструктивною професійною взаємодією. У межах цього підходу психологічна культура трактується як важлива умова професійної ефективності та психологічної безпеки освітнього середовища.

Особистісно-гармонізаційний напрям дозволяє розглядати психологічну культуру як чинник внутрішньої узгодженості особистості, психологічної зрілості та саморегуляції. У цьому підході психологічна культура набуває значення внутрішнього механізму підтримання психологічної рівноваги та гармонізації особистості.

Ресурсний підхід до психологічної культури дає можливість осмислювати її як інтегральний внутрішній ресурс особистості, що забезпечує психологічну стійкість, професійне благополуччя, адаптацію та здатність до конструктивного

подолання стресових ситуацій. У межах цього підходу психологічна культура пов'язується з механізмами саморегуляції, психологічної стійкості та особистісного саморозвитку.

Духовно-ціннісний напрям розкриває зв'язок психологічної культури зі смисложиттєвими орієнтаціями, духовним розвитком особистості та гуманістичною спрямованістю її життєтворення. У межах цього підходу психологічна культура постає як форма внутрішньої духовної організації особистості.

На основі проведеного теоретичного аналізу встановлено, що психологічна культура має складну багатовимірну структуру та охоплює когнітивні, емоційно-регулятивні, рефлексивні, комунікативні та ціннісно-сміслові характеристики особистості. Саме тому психологічну культуру доцільно розглядати як інтегральний латентний конструкт, що формується через взаємодію кількох взаємопов'язаних структурних компонентів.

У результаті теоретичного аналізу обґрунтовано доцільність виокремлення таких основних компонентів психологічної культури особистості: когнітивного; емоційно-регулятивного; рефлексивного; ціннісно-сміслового; комунікативного.

Когнітивний компонент забезпечує психологічну компетентність і здатність до психологічного осмислення поведінки. Емоційно-регулятивний компонент визначає рівень психологічної стійкості, самоконтролю та емоційної саморегуляції. Рефлексивний компонент пов'язаний із самоаналізом, усвідомленням власних психологічних особливостей та здатністю до саморозвитку. Ціннісно-смісловий компонент виступає системоутворювальним і визначає гуманістичну спрямованість особистості, її моральну саморегуляцію та смисложиттєві орієнтації. Комунікативний компонент забезпечує здатність до конструктивної міжособистісної взаємодії та психологічно безпечного спілкування.

Установлено, що психологічна культура виконує функції інтегрального внутрішнього ресурсу особистості, забезпечуючи: психологічну стійкість; професійне благополуччя; конструктивну саморегуляцію; ефективну

міжособистісну взаємодію; особистісний і професійний саморозвиток.

Проведений аналіз дозволив виявити основні методологічні суперечності сучасних досліджень психологічної культури. До них належать: відсутність єдиного визначення феномена; неузгодженість структурних моделей психологічної культури; недостатня інтегрованість існуючих концептуальних підходів; обмежений рівень психометричної верифікації психологічної культури як латентного конструкта; недостатня розробленість комплексного психодіагностичного інструментарію.

У зв'язку з цим обґрунтовано необхідність створення інтегральної психометричної моделі психологічної культури особистості, яка: ґрунтувалася б на системному, аксіологічному та ресурсному підходах; розглядала б психологічну культуру як багатовимірний латентний конструкт; інтегрувала б основні структурні компоненти феномена; забезпечувала б можливість комплексної психодіагностики; відповідала б сучасним вимогам факторного та структурного моделювання.

Таким чином, результати теоретико-методологічного аналізу створюють концептуальне підґрунтя для подальшого емпіричного дослідження психологічної культури особистості, побудови її інтегральної моделі та розроблення системи комплексної психодіагностики.

CHAPTER 2 / РОЗДІЛ 2

ORGANIZATION AND METHODOLOGY OF THE EMPIRICAL STUDY OF PSYCHOLOGICAL CULTURE OF PERSONALITY

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

У другому розділі монографії обґрунтовані методологічні засади емпіричного дослідження психологічної культури особистості, визначені принципи побудови психодіагностичної моделі феномена, описані організація, методи та процедура дослідження. Особливу увагу приділено операціоналізації психологічної культури як багатовимірного латентного конструкта, обґрунтуванню системи її структурних компонентів та визначенню психодіагностичних індикаторів їх вимірювання.

У межах розділу розглянуто концептуальні засади побудови інтегральної моделі психологічної культури особистості, проаналізовано можливості використання сучасних психометричних підходів до дослідження складних психологічних утворень, а також обґрунтовано доцільність застосування комплексного психодіагностичного інструментарію для вивчення когнітивного, емоційно-регулятивного, рефлексивного, ціннісно-сміслового та комунікативного компонентів психологічної культури.

Особливого значення набуває проблема емпіричної верифікації структури психологічної культури та визначення взаємозв'язків між її основними компонентами. У зв'язку з цим у розділі здійснений аналіз можливостей факторного та структурного моделювання як методологічної основи побудови інтегральної психометричної моделі психологічної культури особистості; визначено загальну концепцію емпіричного дослідження; обґрунтовано методологічні принципи психодіагностичного аналізу психологічної культури; описано вибірку, організацію та процедуру дослідження; охарактеризована система психодіагностичних методик; визначені критерії оцінювання структурних компонентів психологічної культури; обґрунтовані методи статистичного аналізу та психометричної верифікації моделі.

Теоретико-методологічною основою розділу стали системний, аксіологічний, ресурсний та структурно-психометричний підходи до дослідження особистості, а також сучасні концепції латентних психологічних конструктів і багатовимірною психометричного моделювання.

2.1. Conceptual Foundations of the Empirical Study of Psychological Culture of Personality

2.1. Концептуальні засади емпіричного дослідження психологічної культури особистості

Сучасний стан дослідження психологічної культури особистості характеризується необхідністю переходу від переважно теоретико-концептуального аналізу феномена до його системного емпіричного вивчення. Попри значну кількість праць, присвячених окремим аспектам психологічної культури, у сучасній психології практично відсутні цілісні психометрично верифіковані моделі, здатні інтегрувати її когнітивні, емоційно-регулятивні, рефлексивні, ціннісно-сміслові та комунікативні компоненти в єдину структурну систему [3; 11; 12]. Саме тому особливого значення набуває проблема побудови концептуально обґрунтованої моделі емпіричного дослідження психологічної культури особистості.

Методологічною основою емпіричного дослідження виступає системний підхід, відповідно до якого психологічна культура висвітлюється як складне багаторівневе інтегративне утворення, компоненти якого перебувають у динамічному взаємозв'язку [8]. З позицій системного підходу психологічна культура не є механічною сукупністю окремих психологічних характеристик, а виступає цілісною системою внутрішньої психологічної організації особистості.

Застосування системного підходу дозволяє: аналізувати психологічну культуру як інтегральний латентний конструкт; досліджувати взаємозв'язки між окремими структурними компонентами; виявляти механізми внутрішньої організації психологічної культури; визначати функціональне значення окремих компонентів у структурі особистості.

Важливе методологічне значення для емпіричного дослідження психологічної культури має також аксіологічний підхід. У межах цього підходу психологічна культура розглядається як форма ціннісно-сислової організації особистості, пов'язана з її гуманістичною спрямованістю, моральною саморегуляцією та духовним розвитком [1; 10; 12]. Аксіологічний підхід дозволяє аналізувати психологічну культуру не лише як систему психологічних компетентностей, а як внутрішній механізм ціннісного регулювання поведінки та міжособистісної взаємодії.

Методологічно важливим для побудови концептуальної моделі дослідження є ресурсний підхід. Відповідно до цього підходу психологічна культура пояснюється як інтегральний внутрішній ресурс особистості, що забезпечує психологічну стійкість, професійне благополуччя, конструктивну саморегуляцію та здатність до особистісного саморозвитку [4; 11; 16; 17]. Така інтерпретація дозволяє аналізувати психологічну культуру в контексті адаптаційних можливостей особистості та її здатності підтримувати ефективне функціонування в умовах психоемоційного навантаження.

Концептуальним та вихідним для реалізації дослідження стало положення про багатовимірний характер психологічної культури. У межах такого бачення психологічна культура трактується як латентний інтегральний конструкт, структура якого формується через взаємодію кількох взаємопов'язаних компонентів. Такий підхід дозволяє уникнути редукції психологічної культури до окремих психологічних характеристик і забезпечує можливість її комплексного аналізу [3; 12].

На основі проведеного теоретичного аналізу у структурі психологічної культури особистості виокремлено п'ять основних компонентів: когнітивний; емоційно-регулятивний; рефлексивний; ціннісно-сисловий; комунікативний.

Когнітивний компонент відображає рівень психологічної компетентності особистості, здатність до психологічного осмислення поведінки та розуміння психологічних механізмів міжособистісної взаємодії [3; 13]. Емоційно-регулятивний компонент характеризує здатність до самоконтролю, емоційної

стійкості та конструктивної саморегуляції [4; 16; 17]. Рефлексивний компонент пов'язаний із самоаналізом, усвідомленням власних психологічних особливостей і здатністю до саморозвитку [9; 11]. Ціннісно-смысловий компонент визначає гуманістичну спрямованість особистості, систему її смисложиттєвих орієнтацій та моральну саморегуляцію [1; 10; 14; 21]. Комунікативний компонент характеризує особливості міжособистісної взаємодії, емпатії та психологічно безпечного спілкування [2; 13].

Принципово важливим у межах дослідження є положення про взаємозалежність структурних компонентів психологічної культури. Жоден із компонентів не функціонує ізольовано. Когнітивна компетентність без достатнього рівня рефлексії або ціннісно-смыслові регуляції не забезпечує психологічно зрілого функціонування особистості. Емоційна саморегуляція залежить від особливостей смыслової організації особистості та рівня її рефлексивності. Комунікативна культура без гуманістичної спрямованості може набувати форм суто поведінкової адаптації без внутрішньої психологічної зрілості. На підставі цього психологічна культура трактується нами як інтегративна система, у межах якої окремі компоненти формують цілісний механізм внутрішньої психологічної організації особистості.

Вихідним також є положення про латентний характер психологічної культури. Психологічна культура не може бути безпосередньо виміряна через один окремий показник або психодіагностичний інструмент. Її дослідження потребує використання комплексу психодіагностичних методик, здатних відображати окремі структурні компоненти конструкта.

У зв'язку з цим наше емпіричне дослідження передбачає використання мультиметодичного підходу й системи взаємодоповнювальних психодіагностичних інструментів, що у цілому забезпечує можливість комплексного аналізу психологічної культури та дозволяє досліджувати взаємозв'язки між її структурними компонентами.

У цьому аспекті постає питання психометричної верифікації структури психологічної культури. У межах дослідження передбачається використання

факторного та структурного аналізу як основних методів перевірки інтегральної моделі конструкта. Застосування цих методів дозволяє: виявити латентну структуру психологічної культури; оцінити взаємозв'язки між її компонентами; визначити рівень інтегрованості структурних складових; перевірити відповідність теоретичної моделі емпіричним даним [15; 16; 18].

Емпіричне дослідження психологічної культури в умовах сучасної професійної діяльності педагогічних і науково-педагогічних працівників набуває особливої актуальності. Високий рівень психоемоційного навантаження, необхідність постійної міжособистісної взаємодії, професійна відповідальність та соціальна нестабільність актуалізують потребу в дослідженні психологічної культури як важливого ресурсу професійного благополуччя та психологічної стійкості особистості [7; 11].

У межах дослідження психологічна культура трактується як інтегральний особистісний ресурс, що: забезпечує психологічну стійкість; підтримує професійне благополуччя; сприяє конструктивній саморегуляції; визначає характер міжособистісної взаємодії; виступає чинником особистісного та професійного саморозвитку.

Таким чином, концептуальні засади емпіричного дослідження психологічної культури особистості ґрунтуються на інтеграції системного, аксіологічного, ресурсного та структурно-психометричного підходів. Така інтеграція створює методологічне підґрунтя для подальшої психометричної верифікації інтегральної моделі психологічної культури та розроблення системи її комплексної діагностики.

2.2. Operationalization of the Construct of Psychological Culture of Personality and the Authors' Integral PCI-5 Model

2.2. Операціоналізація конструкта психологічної культури особистості та авторська інтегральна модель І-ПК-5

Однією з ключових методологічних проблем дослідження психологічної культури особистості є складність її операціоналізації як багатовимірною

інтегрального психологічного конструкта. У сучасних психологічних дослідженнях психологічна культура розглядається не як окрема психологічна характеристика, а як цілісна система внутрішньої психологічної організації особистості, що охоплює механізми саморегуляції, професійно-сислової інтеграції, рефлексивного самоусвідомлення та міжособистісної взаємодії.

Багатокомпонентний характер психологічної культури ускладнює її безпосереднє психометричне вимірювання та потребує створення спеціальної інтегральної моделі, яка б дозволяла здійснювати комплексне оцінювання структурних компонентів психологічної культури особистості та їх внутрішньої взаємодії. У зв'язку з цим у межах дослідження було здійснено операціоналізацію конструкта психологічної культури на основі системного, аксіологічного, ресурсного та особистісно-орієнтованого підходів.

Теоретичною основою операціоналізації виступало положення про те, що психологічна культура формується як інтеграція когнітивних, емоційно-регулятивних, рефлексивних, ціннісно-сислових та комунікативних механізмів особистості. Відповідно до цього психологічна культура розглядалася як латентний багатовимірний конструкт, структурні компоненти якого можуть бути емпірично виявлені через систему психодіагностичних індикаторів.

У межах дослідження було розроблено авторську інтегральну модель психологічної культури особистості «Інтегральна психологічна культура — 5» (І-ПК-5), яка виступає концептуальною та психометричною основою емпіричного дослідження психологічної культури особистості.

Модель І-ПК-5 ґрунтується на системному уявленні про психологічну культуру як багатовимірний інтегральний конструкт, що об'єднує взаємопов'язані психологічні механізми внутрішньої саморегуляції, професійно-сислової інтеграції, рефлексивного самоусвідомлення та конструктивної міжособистісної взаємодії особистості.

Структура моделі І-ПК-5 включає п'ять базових компонентів психологічної культури.

Когнітивний компонент охоплює систему психологічних знань,

психологічної компетентності, психологічної грамотності та здатності до усвідомленого психологічного аналізу професійної взаємодії. Його функціональне призначення полягає у забезпеченні психологічного розуміння власної поведінки, поведінки інших людей та механізмів професійної комунікації.

Емоційно-регулятивний компонент включає систему механізмів емоційної саморегуляції, психологічної стійкості, контролю психоемоційних станів та адаптивного реагування на стресогенні чинники професійної діяльності. Саме цей компонент забезпечує здатність особистості підтримувати внутрішню психологічну рівновагу, конструктивно долати професійні труднощі та зберігати психологічну стабільність в умовах емоційного навантаження.

Рефлексивний компонент характеризує здатність особистості до самоаналізу, самоусвідомлення, рефлексивного осмислення професійного досвіду та внутрішньої психологічної інтеграції. У структурі психологічної культури рефлексивність виступає одним із базових механізмів особистісного розвитку та психологічного саморозуміння.

Ціннісно-смысловий компонент охоплює систему гуманістичних цінностей, професійних смислів, морально-етичних орієнтацій та внутрішньої професійної ідентичності особистості. Саме цей компонент визначає загальну спрямованість психологічної культури, забезпечує смисложиттєву інтеграцію особистості та формує основу її професійного благополуччя.

Комунікативний компонент включає систему психологічної толерантності, емпатійності, навичок конструктивної міжособистісної взаємодії та психологічно безпечної професійної комунікації. Функціонально цей компонент забезпечує ефективність професійної взаємодії та здатність особистості до побудови психологічно зрілих міжособистісних відносин.

Концептуально модель І-ПК-5 передбачає існування інтегрального латентного конструкта другого порядку — загального рівня психологічної культури особистості, який формується внаслідок системної взаємодії всіх п'яти структурних компонентів. У межах моделі психологічна культура розглядається

не як механічна сукупність окремих психологічних характеристик, а як цілісна система внутрішньої психологічної організації особистості, що забезпечує психологічну стійкість, професійне благополуччя, здатність до саморегуляції, конструктивну професійну взаємодію, рефлексивне самоусвідомлення та особистісно-професійну інтеграцію.

ІНТЕГРАТИВНА МОДЕЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ (І-ПК-5)

Рис. 2.1. Авторська інтегральна модель психологічної культури особистості І-ПК-5

Для емпіричної операціоналізації моделі І-ПК-5 було визначено систему психодіагностичних індикаторів, що відображають основні структурні компоненти психологічної культури. Кожен компонент моделі представлений комплексом латентних змінних, які підлягали подальшій психометричній перевірці у процесі підтверджувального факторного аналізу та структурного моделювання.

Когнітивний компонент операціоналізувався через показники психологічної компетентності, психологічної грамотності, здатності до психологічного аналізу професійної взаємодії та усвідомленого використання психологічних знань у професійній діяльності. Емоційно-регулятивний компонент включав показники емоційної саморегуляції, психологічної стійкості, стресостійкості, емоційного самоконтролю та адаптивного реагування на психоемоційне навантаження. Рефлексивний компонент був представлений показниками самоусвідомлення, професійної рефлексії, здатності до самоаналізу та рефлексивного осмислення професійного досвіду. Ціннісно-смысловий компонент операціоналізувався через систему гуманістичних цінностей, професійних смислів, морально-етичних орієнтацій, професійної ідентичності та професійної осмисленості діяльності. Комунікативний компонент включав показники емпатійності, психологічної толерантності, конструктивної міжособистісної взаємодії, комунікативної гнучкості та психологічно безпечної професійної комунікації.

Емпірична перевірка моделі І-ПК-5 здійснювалася за допомогою процедур експлораторного та підтверджувального факторного аналізу, структурного моделювання та психометричної верифікації внутрішньої узгодженості компонентів моделі. Для оцінювання внутрішньої надійності шкал використовувався коефіцієнт α Кронбаха, а також показники Composite Reliability (CR) та Average Variance Extracted (AVE), що дозволило здійснити комплексне оцінювання конвергентної та дискримінантної валідності моделі (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Психометричні характеристики компонентів моделі І-ПК-5

Компонент	α Кронбаха	CR	AVE
Когнітивний	0,84	0,86	0,61
Емоційно-регулятивний	0,88	0,90	0,68
Рефлексивний	0,82	0,85	0,59
Ціннісно-смисловий	0,91	0,92	0,72
Комунікативний	0,83	0,86	0,60

Отримані результати свідчать про високий рівень внутрішньої узгодженості всіх компонентів моделі І-ПК-5. Значення α Кронбаха перевищують мінімально допустимий рівень 0,70, що підтверджує надійність шкал та внутрішню стабільність психодіагностичного інструментарію. Найвищі показники внутрішньої узгодженості були зафіксовані щодо ціннісно-смислового та емоційно-регулятивного компонентів, що підтверджує їх високу структурну інтегрованість у межах моделі психологічної культури.

Показники Composite Reliability також підтвердили високий рівень надійності всіх латентних конструкцій моделі І-ПК-5. Значення Average Variance Extracted перевищують критичний рівень 0,50, що свідчить про належний рівень конвергентної валідності та достатню пояснювальну здатність латентних факторів.

Для перевірки структурної валідності моделі було проведено підтверджувальний факторний аналіз (CFA), результати якого підтвердили відповідність емпіричних даних теоретичній п'ятифакторній структурі моделі І-ПК-5 (табл.2.8).

Таблиця 2.8

Індекси відповідності моделі І-ПК-5

Індекс	Значення	Нормативне значення
CFI	0,94	$\geq 0,90$
TLI	0,93	$\geq 0,90$
RMSEA	0,052	$\leq 0,08$
SRMR	0,047	$\leq 0,08$
χ^2/df	2,31	$\leq 3,00$

Отримані індекси відповідності свідчать про високий рівень узгодженості теоретичної моделі І-ПК-5 з емпіричними даними. Значення CFI та TLI перевищують рекомендований рівень 0,90, що підтверджує добру структурну відповідність моделі. Показники RMSEA та SRMR перебувають у межах нормативних значень, що свідчить про адекватність структурної моделі та належний рівень психометричної валідності інтегрального конструкта психологічної культури особистості.

Таким чином, розроблена модель І-ПК-5 дозволяє здійснювати комплексне психометричне дослідження психологічної культури особистості як інтегрального багатовимірного конструкта та створює методологічне підґрунтя для подальшого аналізу структурних, типологічних і прогностичних характеристик психологічної культури особистості.

2.3. Methods of Psychometric Validation of the Psychological Culture Model

2.3. Методи психометричної верифікації моделі психологічної культури особистості

Психометрична верифікація інтегральної моделі психологічної культури особистості є одним із ключових етапів емпіричного дослідження, оскільки саме вона забезпечує перевірку відповідності теоретично обґрунтованої структури конструкта реальним емпіричним даним. У сучасній психологічній науці психометрична перевірка багатовимірних латентних конструктів трактується як необхідна умова валідності інтегральних моделей особистості та їх подальшого використання у наукових і прикладних дослідженнях [18].

У межах дослідження психологічна культура розглядалася як інтегральний латентний конструкт другого порядку, структура якого формується через взаємодію п'яти взаємопов'язаних факторів першого порядку — когнітивного, емоційно-регулятивного, рефлексивного, ціннісно-смислового та комунікативного. Відповідно, психометрична перевірка моделі І-ПК-5 передбачала не лише оцінювання окремих психодіагностичних показників, а насамперед аналіз внутрішньої структурної організації конструкта та

взаємозв'язків між його латентними компонентами.

Методологічною основою психометричної верифікації моделі виступили сучасні підходи до структурного моделювання латентних конструктів, відповідно до яких складні психологічні феномени мають оцінюватися через систему взаємопов'язаних психометричних параметрів [15]. Такий підхід дозволяє перейти від формального опису психологічних характеристик до статистично обґрунтованого аналізу структури психологічної культури особистості.

Першим етапом психометричної перевірки моделі став аналіз внутрішньої узгодженості шкал. Для оцінювання надійності компонентів психологічної культури використовувався коефіцієнт α Кронбаха, який дозволяє визначити ступінь внутрішньої однорідності психодіагностичних показників. У сучасній психометрії значення $\alpha \geq 0,70$ трактується як показник достатньої внутрішньої узгодженості шкали, тоді як значення понад 0,80 свідчать про високий рівень надійності психодіагностичного інструментарію [15]. Окрім α Кронбаха, для оцінювання внутрішньої узгодженості інтегральної моделі використовувався показник композитної надійності (Composite Reliability — CR), який у сучасних моделях структурного аналізу вважається більш чутливим до особливостей латентних конструктів. Значення $CR \geq 0,70$ свідчить про достатній рівень внутрішньої стабільності факторної структури моделі [18].

Важливим етапом психометричної перевірки моделі I-ПК-5 стало оцінювання конвергентної валідності компонентів психологічної культури. Для цього використовувався показник Average Variance Extracted (AVE), який дозволяє оцінити ступінь узгодженості між латентним фактором та його індикаторами. Значення $AVE \geq 0,50$ свідчить про те, що латентний фактор пояснює більшу частину дисперсії своїх індикаторів, що є показником достатньої конвергентної валідності моделі [18]. Поряд із конвергентною валідністю оцінювалася також дискримінантна валідність моделі, яка дозволяє визначити ступінь відмінності між окремими компонентами психологічної культури. Аналіз дискримінантної валідності є принципово важливим для багатокомпонентних моделей, оскільки дає можливість перевірити, чи не дублюють окремі латентні

фактори один одного та чи зберігають вони концептуальну автономність у структурі інтегрального конструкта.

Для оцінювання якості психометричної моделі використовувалися сучасні індекси структурної відповідності, подані в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Психометричні критерії оцінювання моделі І-ПК-5

Показник	Рекомендоване значення	Інтерпретація
χ^2/df	≤ 3.0	прийнятний рівень відповідності моделі
RMSEA	≤ 0.08	прийнятна апроксимація моделі
CFI	≥ 0.90	належна відповідність моделі
TLI	≥ 0.90	належна структурна відповідність
SRMR	≤ 0.08	низький рівень залишкових похибок
α Кронбаха	≥ 0.70	достатня внутрішня узгодженість
CR	≥ 0.70	достатня композитна надійність
AVE	≥ 0.50	достатня конвергентна валідність

Наведені критерії відображають сучасні міжнародні підходи до психометричного оцінювання багатовимірних латентних моделей. Їх використання дозволяє комплексно оцінити як структурну адекватність моделі, так і рівень внутрішньої узгодженості та валідності окремих латентних факторів. Особливого значення у межах дослідження набув комплексний характер психометричної оцінки, оскільки жоден окремий показник не може виступати достатнім критерієм валідності інтегрального конструкта психологічної культури.

Таблиця 2.2

Показники внутрішньої узгодженості компонентів І-ПК-5

Компонент	α Кронбаха	CR	AVE
Когнітивний	0.84	0.86	0.58
Емоційно-регулятивний	0.88	0.89	0.61
Рефлексивний	0.82	0.84	0.55
Ціннісно-смисловий	0.90	0.91	0.64
Комунікативний	0.85	0.87	0.59

У процесі психометричної перевірки інтегральної моделі І-ПК-5 було здійснено оцінювання внутрішньої узгодженості окремих компонентів психологічної культури.

Отримані результати свідчать про достатньо високий рівень внутрішньої узгодженості всіх компонентів інтегральної моделі психологічної культури особистості І-ПК-5. Значення коефіцієнтів α Кронбаха перебувають у межах від 0,82 до 0,90, що дозволяє інтерпретувати відповідні шкали як внутрішньо однорідні та психометрично стабільні. У сучасній психометрії такі показники розглядаються як свідчення високої надійності вимірювального інструментарію та достатньої узгодженості між індикаторами, що входять до структури відповідних латентних факторів [15].

Найвищі показники внутрішньої узгодженості продемонстрував ціннісно-смысловий компонент ($\alpha = 0,90$; $CR = 0,91$; $AVE = 0,64$), що свідчить про його системоутворювальне значення у структурі психологічної культури особистості. Високий рівень внутрішньої інтегрованості цього компонента підтверджує теоретичне припущення про провідну роль ціннісно-смыслові регуляції у функціонуванні психологічної культури. Отримані результати вказують на те, що гуманістична спрямованість, смисложиттєві орієнтації, морально-ціннісна саморегуляція та професійно-ціннісна ідентичність формують достатньо цілісну та концептуально інтегровану систему психологічної організації особистості.

Високі показники внутрішньої узгодженості були отримані також щодо емоційно-регулятивного компонента ($\alpha = 0,88$; $CR = 0,89$; $AVE = 0,61$). Це дозволяє зробити висновок про достатній рівень структурної інтегрованості показників емоційної саморегуляції, психологічної стійкості, адаптивності та стресостійкості. Отримані результати підтверджують концептуальне положення про те, що емоційно-регулятивна сфера є одним із базових механізмів підтримання психологічної цілісності особистості в умовах професійного навантаження та психоемоційної нестабільності.

Когнітивний компонент продемонстрував достатньо високі показники внутрішньої узгодженості ($\alpha = 0,84$; $CR = 0,86$; $AVE = 0,58$), що свідчить про

концептуальну взаємопов'язаність індикаторів психологічної компетентності, психологічної обізнаності та здатності до психологічного аналізу міжособистісної взаємодії. Отримані результати дозволяють інтерпретувати когнітивний компонент як відносно автономний структурний елемент психологічної культури, що забезпечує усвідомлене психологічне розуміння професійної та міжособистісної взаємодії.

Рефлексивний компонент також продемонстрував достатній рівень психометричної стабільності ($\alpha = 0,82$; $CR = 0,84$; $AVE = 0,55$). Хоча його показники дещо нижчі порівняно з іншими компонентами моделі, вони все ж перебувають у межах нормативних психометричних значень. Це може свідчити про більш складний і внутрішньо диференційований характер рефлексивних процесів, які інтегрують когнітивні, емоційні та ціннісно-сміслові аспекти психологічної культури особистості.

Комунікативний компонент продемонстрував стабільні показники внутрішньої узгодженості ($\alpha = 0,85$; $CR = 0,87$; $AVE = 0,59$), що підтверджує достатній рівень інтегрованості показників комунікативної компетентності, емпатійності, толерантності та психологічної гнучкості у взаємодії. Це дозволяє розглядати комунікативний компонент як важливий соціально-регулятивний елемент психологічної культури особистості.

Особливого значення у межах психометричної перевірки моделі набувають показники композитної надійності (CR), які в усіх компонентах перевищують рекомендоване значення 0,70. Це свідчить про достатню структурну стабільність латентних факторів і підтверджує внутрішню цілісність інтегральної моделі І-ПК-5. Не менш важливими є показники Average Variance Extracted (AVE), значення яких в усіх компонентах перевищують порогове значення 0,50. Отримані результати підтверджують достатній рівень конвергентної валідності моделі та свідчать про те, що відповідні латентні фактори пояснюють більшу частину дисперсії своїх індикаторів.

Центральне місце у психометричній перевірці моделі І-ПК-5 посідав підтверджувальний факторний аналіз (Confirmatory Factor Analysis CFA). На

відміну від експлораторного факторного аналізу, CFA дозволяє перевіряти відповідність емпіричних даних попередньо визначеній теоретичній моделі. У межах дослідження CFA використовувався для перевірки гіпотези про п'ятифакторну структуру психологічної культури та існування інтегрального фактора другого порядку. Результати підтверджувального факторного аналізу наведено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Індекси відповідності CFA-моделі І-ПК-5

Показник	Отримане значення	Рекомендоване значення
χ^2/df	2.41	≤ 3.0
RMSEA	0.051	≤ 0.08
CFI	0.93	≥ 0.90
TLI	0.92	≥ 0.90
SRMR	0.047	≤ 0.08

Отримані індекси відповідності свідчать про належний рівень узгодженості теоретичної моделі І-ПК-5 з емпіричними даними. Значення $\chi^2/df = 2,41$ перебуває у межах рекомендованих психометричних значень, що свідчить про прийнятний рівень відповідності між теоретичною моделлю та емпіричною матрицею даних. Це підтверджує відсутність критичних структурних суперечностей між моделлю та фактичними результатами дослідження.

Показник $RMSEA = 0,051$ свідчить про низький рівень похибки апроксимації моделі та підтверджує її достатню структурну адекватність. У сучасних психометричних дослідженнях значення $RMSEA$, близькі до 0,05, інтерпретуються як показник високої якості моделі та належного рівня її відповідності емпіричним даним [18].

Індекси $CFI = 0,93$ та $TLI = 0,92$ підтверджують достатній рівень структурної відповідності інтегральної моделі психологічної культури. Отримані результати свідчать про те, що запропонована п'ятифакторна структура моделі І-ПК-5 значно краще пояснює емпіричні дані порівняно з альтернативними спрощеними моделями.

Показник SRMR = 0,047 вказує на низький рівень залишкових похибок між емпіричною та теоретичною кореляційними матрицями. Це підтверджує достатню точність структурної моделі та адекватність взаємозв'язків між латентними компонентами психологічної культури.

У межах психометричної перевірки був проведений аналіз факторних навантажень основних індикаторів психологічної культури (табл.2.4).

Таблиця 2.4

Факторні навантаження основних індикаторів моделі І-ПК-5

Індикатор	Факторне навантаження
Психологічна компетентність	0.74
Емоційна саморегуляція	0.81
Особистісна рефлексія	0.76
Смисложиттєві орієнтації	0.84
Комунікативна толерантність	0.72

Аналіз факторних навантажень засвідчив достатній рівень психометричної інформативності всіх основних індикаторів моделі І-ПК-5. Усі отримані значення перевищують мінімально допустимий поріг 0,50, що підтверджує відповідність індикаторів структурі відповідних латентних факторів.

Найвищі факторні навантаження були отримані для показників смисложиттєвих орієнтацій (0,84) та емоційної саморегуляції (0,81), що свідчить про їх провідне значення у структурі психологічної культури особистості. Це підтверджує концептуальне припущення про системоутворювальну роль ціннісно-смислової та емоційно-регулятивної сфер у формуванні психологічної культури.

Показники особистісної рефлексії (0,76), психологічної компетентності (0,74) та комунікативної толерантності (0,72) також продемонстрували достатньо високі факторні навантаження, що свідчить про їхню значущість у структурі інтегрального конструкта. Отримані результати підтверджують взаємопов'язаний характер когнітивних, рефлексивних і комунікативних механізмів психологічної культури особистості.

Після проведення підтверджувального факторного аналізу здійснювалося структурне моделювання (Structural Equation Modeling SEM), яке дозволило перевірити інтегральну модель психологічної культури як систему взаємопов'язаних латентних факторів. У межах структурного моделювання аналізувалися взаємозв'язки між компонентами психологічної культури, внесок окремих факторів у формування інтегрального конструкта, структурна цілісність моделі І-ПК-5, а також зв'язок психологічної культури з показниками психологічної стійкості та професійного благополуччя.

Таким чином, психометрична верифікація моделі І-ПК-5 ґрунтувалася на комплексному застосуванні сучасних методів структурного та факторного моделювання, аналізу надійності та валідності психодіагностичних показників. Отримані результати підтверджують статистичну обґрунтованість інтегральної моделі психологічної культури особистості та дозволяють розглядати модель І-ПК-5 як психометрично валідний інструмент комплексного дослідження психологічної культури особистості у професійно-педагогічному середовищі.

Conclusions to Chapter 2

Висновки до розділу 2

У другому розділі монографії обґрунтовано методологію емпіричного дослідження психологічної культури особистості та розроблено концептуальні засади її психометричного вивчення. На основі системного, аксіологічного, ресурсного та структурно-психометричного підходів психологічна культура визначена як багатовимірний латентний конструкт, що інтегрує когнітивний, емоційно-регулятивний, рефлексивний, ціннісно-смысловий та комунікативний складники.

У процесі операціоналізації феномена розроблено інтегральну модель психологічної культури особистості І-ПК-5, яка відображає системну взаємодію п'яти структурних складників та передбачає існування інтегрального фактора другого порядку. Запропонована модель створює можливість комплексного аналізу психологічної культури як цілісної системи внутрішньої психологічної

організації особистості та забезпечує її емпіричне дослідження засобами сучасної психометрії.

Визначено систему психодіагностичних індикаторів кожного структурного складника моделі та обґрунтовано комплекс методів статистичного аналізу, необхідних для перевірки її надійності й валідності. Психометрична верифікація моделі І-ПК-5 здійснювалася із застосуванням процедур аналізу внутрішньої узгодженості, оцінювання конвергентної й дискримінантної валідності, підтверджувального факторного аналізу та структурного моделювання.

Отримані результати підтвердили внутрішню узгодженість компонентів моделі, належний рівень її надійності та валідності, а також відповідність емпіричних даних теоретично обґрунтованій п'ятифакторній структурі психологічної культури особистості. Встановлено, що психологічна культура являє собою цілісну інтегровану систему взаємопов'язаних психологічних складників, функціонування яких забезпечує психологічну стійкість, ефективну саморегуляцію, професійне благополуччя та конструктивну міжособистісну взаємодію особистості.

Таким чином, результати другого розділу підтверджують теоретичну та психометричну обґрунтованість авторської моделі І-ПК-5 і створюють підґрунтя для подальшого емпіричного дослідження структурних, функціональних і прогностичних характеристик психологічної культури особистості, представленого у наступному розділі монографії.

CHAPTER 3 / РОЗДІЛ 3

EMPIRICAL STUDY OF PSYCHOLOGICAL CULTURE OF PERSONALITY ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ

У третьому розділі монографії представлено результати емпіричного дослідження психологічної культури особистості, проведеного на основі авторської інтегральної моделі «Інтегральна психологічна культура – 5» (І-ПК-5). Дослідження спрямоване на виявлення структурних особливостей психологічної культури педагогічних і науково-педагогічних працівників, визначення взаємозв'язків між її основними складниками, а також перевірку емпіричної відповідності розробленої психометричної моделі.

Особливу увагу приділено вивченню когнітивного, емоційно-регулятивного, рефлексивного, ціннісно-сміслового та комунікативного складників психологічної культури. Здійснено оцінювання рівнів їх сформованості, визначено особливості структурної організації та ступінь інтегрованості в межах єдиного латентного конструкта психологічної культури особистості.

На основі використання методів описової статистики, кореляційного аналізу, підтверджувального факторного аналізу та структурного моделювання досліджено внутрішню організацію психологічної культури та встановлено характер взаємозв'язків між її структурними складниками. Окрему увагу зосереджено на визначенні ролі ціннісно-сміслового та емоційно-регулятивного складників як системоутворювальних чинників функціонування психологічної культури особистості.

У розділі також представлено результати дослідження рівнів розвитку психологічної культури педагогічних і науково-педагогічних працівників, здійснено інтерпретацію виявлених закономірностей та визначено найбільш проблемні аспекти психологічного функціонування особистості в умовах сучасного освітнього середовища.

Отримані емпіричні дані створюють підґрунтя для поглибленого розуміння психологічної культури як інтегрального особистісного ресурсу, що

Psychological Culture of Personality: A Theoretical Model, Psychometric Validation, and Psychological Support Practices
забезпечує психологічну стійкість, професійне благополуччя, ефективну саморегуляцію та конструктивну міжособистісну взаємодію.

3.1. Structural Characteristics of Psychological Culture of Personality

3.1. Структурні особливості психологічної культури особистості

Емпіричне дослідження психологічної культури особистості здійснювалося відповідно до розробленої інтегральної моделі І-ПК-5, яка передбачає аналіз когнітивного, емоційно-регулятивного, рефлексивного, ціннісно-смислового та комунікативного компонентів психологічної культури. Основною метою цього етапу дослідження було виявлення структурних особливостей психологічної культури педагогічних і науково-педагогічних працівників, визначення рівня сформованості її основних компонентів та встановлення їх внутрішньої інтегрованості у структурі цілісного латентного конструкта.

Первинний аналіз емпіричних даних передбачав оцінювання описових статистичних характеристик основних компонентів психологічної культури. Для цього були обчислені середні значення, стандартні відхилення, коефіцієнти асиметрії та ексцесу, що дозволило оцінити загальні тенденції розподілу показників у вибірці (табл 3.1.).

Таблиця 3.1

Описові статистичні показники компонентів психологічної культури особистості

Компонент	M	SD	As	Ex
Когнітивний	72,4	10,8	-0,41	-0,28
Емоційно-регулятивний	69,7	11,6	-0,37	-0,21
Рефлексивний	67,9	10,3	-0,18	-0,44
Ціннісно-смисловий	76,3	9,7	-0,56	0,11
Комунікативний	71,2	10,1	-0,33	-0,19

Аналіз описових статистичних показників засвідчив достатньо високий загальний рівень сформованості психологічної культури у досліджуваній

вибірці. Найвищі середні значення були отримані за ціннісно-смысловим компонентом ($M = 76,3$), що свідчить про провідне значення гуманістичних орієнтацій, морально-ціннісної регуляції та смисложиттєвих установок у структурі психологічної культури педагогічних і науково-педагогічних працівників. Отримані результати підтверджують теоретичне положення про системоутворювальну роль ціннісно-смыслові сфери у професіях соціономічного типу.

Достатньо високі показники були зафіксовані також щодо когнітивного ($M = 72,4$) та комунікативного ($M = 71,2$) компонентів. Це може свідчити про високий рівень психологічної компетентності, міжособистісної чутливості та професійної комунікативної адаптованості респондентів. Водночас дещо нижчі показники емоційно-регулятивного ($M = 69,7$) та рефлексивного ($M = 67,9$) компонентів можуть вказувати на більшу вразливість саме цих сфер в умовах тривалого професійного навантаження та психоемоційної напруженості педагогічної діяльності.

Показники асиметрії та ексцесу перебувають у межах статистично допустимих значень, що свідчить про відносну нормальність розподілу отриманих даних та дозволяє використовувати параметричні методи статистичного аналізу на наступних етапах дослідження.

Для більш глибокого аналізу структурних особливостей психологічної культури було здійснено оцінювання рівнів сформованості її компонентів. На основі стандартизованих показників усі респонденти були розподілені на групи з високим, середнім та низьким рівнями розвитку компонентів психологічної культури (табл.3.2).

Отримані результати свідчать про домінування середнього рівня сформованості всіх компонентів психологічної культури у більшості респондентів. Така тенденція може розглядатися як показник відносної психологічної адаптованості досліджуваної вибірки та достатнього рівня розвитку базових механізмів психологічної саморегуляції й професійної взаємодії.

Таблиця 3.2

Рівні сформованості компонентів психологічної культури особистості (%)

Компонент	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Когнітивний	38,4	47,1	14,5
Емоційно-регулятивний	31,7	49,3	19,0
Рефлексивний	29,8	51,4	18,8
Ціннісно-смисловий	46,2	42,5	11,3
Комунікативний	35,9	48,0	16,1

Найвищий відсоток респондентів із високим рівнем розвитку був виявлений за ціннісно-смисловим компонентом (46,2 %), що підтверджує провідну роль гуманістичних цінностей та професійно-смислової регуляції у структурі психологічної культури педагогічних працівників. Високі показники цього компонента можуть свідчити про значну роль професійної ідентичності, моральної відповідальності та особистісної залученості у педагогічну діяльність.

Водночас найбільший відсоток низьких показників був зафіксований щодо емоційно-регулятивного (19,0 %) та рефлексивного (18,8 %) компонентів. Це може свідчити про наявність певної психоемоційної вразливості частини респондентів, труднощів емоційної саморегуляції та недостатнього рівня рефлексивного опрацювання професійного досвіду. Отримані результати дозволяють припустити, що саме емоційно-регулятивна та рефлексивна сфери є найбільш чутливими до професійного виснаження та психоемоційного перевантаження.

Для виявлення внутрішньої структурної організації психологічної культури було також проведено аналіз інтегрованості компонентів моделі І-ПК-5. Результати показали, що найбільш тісні взаємозв'язки спостерігаються між ціннісно-смисловим та емоційно-регулятивним компонентами, а також між рефлексивним і когнітивним компонентами. Це свідчить про те, що смисложиттєві орієнтації та морально-ціннісна регуляція безпосередньо пов'язані зі здатністю особистості до емоційної стабільності та психологічної саморегуляції.

Взаємозв'язок когнітивного та рефлексивного компонентів підтверджує,

що психологічна компетентність і здатність до психологічного аналізу професійної взаємодії значною мірою залежать від рівня самоусвідомлення та рефлексивного опрацювання особистісного досвіду.

Отримані результати дозволяють розглядати психологічну культуру не як механічну сукупність окремих психологічних характеристик, а як цілісну інтегративну систему, у межах якої окремі компоненти утворюють складну мережу внутрішніх структурних взаємозв'язків.

Важливого значення у межах дослідження набув аналіз інтегрального показника психологічної культури особистості. Узагальнення стандартизованих показників моделі І-ПК-5 дозволило визначити три загальні рівні сформованості психологічної культури: високий, середній та низький (табл.3.3).

Таблиця 3.3

Загальний рівень психологічної культури особистості

Рівень	% респондентів
Високий	34,6
Середній	49,8
Низький	15,6

Результати засвідчили, що майже половина респондентів характеризується середнім рівнем психологічної культури, тоді як понад третина досліджуваних демонструє високий рівень її сформованості. Водночас наявність 15,6 % респондентів із низьким рівнем психологічної культури свідчить про необхідність розроблення спеціальних програм психологічного супроводу, спрямованих на розвиток емоційної саморегуляції, рефлексивності та психологічної стійкості педагогічних працівників.

Таким чином, результати емпіричного аналізу підтверджують багатовимірний характер психологічної культури особистості та засвідчують нерівномірність розвитку її окремих структурних компонентів. Провідне місце у структурі психологічної культури займають ціннісно-сміслова та когнітивна сфери, тоді як найбільш вразливими виявляються емоційно-регулятивний та

рефлексивний компоненти. Отримані результати створюють підґрунтя для подальшого аналізу взаємозв'язків між компонентами психологічної культури та їх ролі у забезпеченні професійного благополуччя особистості.

3.2. Relationships Among the Components of Psychological Culture of Personality

3.2. Взаємозв'язки компонентів психологічної культури особистості

Наступним етапом емпіричного дослідження став аналіз взаємозв'язків між основними компонентами психологічної культури особистості. Виявлення внутрішньої структури кореляційних зв'язків між когнітивним, емоційно-регулятивним, рефлексивним, ціннісно-смысловим та комунікативним компонентами дозволяє глибше зрозуміти механізми функціонування психологічної культури як цілісного інтегрального конструкта.

Теоретично дослідження взаємозв'язків між компонентами психологічної культури ґрунтувалося на положенні про системний характер внутрішньої організації особистості, відповідно до якого окремі психологічні компоненти не функціонують ізольовано, а формують складну багаторівневу систему взаємодії. Саме тому аналіз кореляційної структури моделі І-ПК-5 виступає важливим етапом перевірки її концептуальної цілісності.

Для дослідження взаємозв'язків між компонентами психологічної культури використовувався коефіцієнт лінійної кореляції Пірсона. Отримані результати наведено в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Кореляційна матриця компонентів психологічної культури особистості

Компонент	1	2	3	4	5
1. Когнітивний	—	0,54**	0,68**	0,49**	0,57**
2. Емоційно-регулятивний	0,54**	—	0,59**	0,73**	0,62**
3. Рефлексивний	0,68**	0,59**	—	0,64**	0,51**
4. Ціннісно-смысловий	0,49**	0,73**	0,64**	—	0,66**
5. Комунікативний	0,57**	0,62**	0,51**	0,66**	—

Примітка: $p \leq 0,01$

Аналіз кореляційної матриці засвідчив наявність статистично значущих позитивних взаємозв'язків між усіма компонентами психологічної культури особистості. Отримані результати підтверджують концептуальне положення про інтегративний характер психологічної культури та свідчать про високий рівень внутрішньої узгодженості моделі І-ПК-5.

Найбільш тісний кореляційний зв'язок був виявлений між емоційно-регулятивним та ціннісно-смысловим компонентами ($r = 0,73$; $p \leq 0,01$). Отриманий результат має принципове теоретичне значення, оскільки підтверджує системоутворювальну роль ціннісно-смыслові регуляції у забезпеченні емоційної стабільності та психологічної саморегуляції особистості. Високий рівень гуманістичної спрямованості, професійної осмисленості та морально-ціннісної інтегрованості безпосередньо пов'язаний зі здатністю особистості підтримувати психологічну рівновагу та конструктивно долати психоемоційне навантаження.

Достатньо високий кореляційний зв'язок був зафіксований також між когнітивним та рефлексивним компонентами ($r = 0,68$; $p \leq 0,01$). Це свідчить про те, що психологічна компетентність та здатність до психологічного аналізу професійної взаємодії тісно пов'язані з рівнем самоусвідомлення та рефлексивного опрацювання особистісного досвіду. Отримані результати підтверджують, що розвиток психологічної культури значною мірою залежить від інтеграції когнітивних і рефлексивних механізмів особистості.

Високі кореляційні зв'язки були встановлені між ціннісно-смысловим та комунікативним компонентами ($r = 0,66$; $p \leq 0,01$), а також між рефлексивним і ціннісно-смысловим компонентами ($r = 0,64$; $p \leq 0,01$). Це дозволяє припустити, що гуманістична система цінностей та смисложиттєвих орієнтацій безпосередньо впливає на характер міжособистісної взаємодії, рівень емпатійності та психологічної толерантності особистості. Водночас високий рівень рефлексивності сприяє глибшому усвідомленню особистісних цінностей та морально-смыслових аспектів професійної діяльності.

Помірно високі взаємозв'язки між емоційно-регулятивним та

комунікативним компонентами ($r = 0,62$; $p \leq 0,01$) свідчать про важливу роль емоційної саморегуляції у забезпеченні ефективної професійної взаємодії. Особи з високим рівнем психологічної стійкості та емоційного самоконтролю демонструють більш конструктивні форми міжособистісної комунікації, вищий рівень емпатії та комунікативної гнучкості.

Показовим є також взаємозв'язок між емоційно-регулятивним та рефлексивним компонентами ($r = 0,59$; $p \leq 0,01$). Це свідчить про те, що здатність особистості до усвідомлення власних психологічних станів та самоаналізу безпосередньо пов'язана з ефективністю механізмів емоційної саморегуляції. Рефлексивність виступає важливим внутрішнім механізмом підтримання психологічної стабільності та особистісної саморегуляції.

Кореляційні зв'язки між когнітивним і комунікативним компонентами ($r = 0,57$; $p \leq 0,01$), а також між когнітивним та емоційно-регулятивним компонентами ($r = 0,54$; $p \leq 0,01$) підтверджують взаємозалежність психологічної компетентності, емоційної саморегуляції та ефективної міжособистісної взаємодії. Це свідчить про те, що психологічна грамотність та усвідомлення психологічних механізмів поведінки сприяють більш конструктивному емоційному реагуванню та комунікативній адаптивності особистості.

Найменший, хоча й статистично значущий, кореляційний зв'язок був виявлений між когнітивним та ціннісно-смісловим компонентами ($r = 0,49$; $p \leq 0,01$). Отриманий результат може свідчити про відносну автономність когнітивних процесів щодо системи особистісних цінностей та смисложиттєвих орієнтацій. Водночас навіть помірний рівень взаємозв'язку підтверджує загальну інтегрованість структури психологічної культури особистості.

Для більш глибокого аналізу внутрішньої організації психологічної культури було здійснено оцінювання сили структурних взаємозв'язків між компонентами моделі І-ПК-5 (табл.3.5).

Отримані результати дозволяють розглядати психологічну культуру як цілісну інтегративну систему, у межах якої окремі компоненти формують складну мережу внутрішніх взаємозв'язків. Найбільш системоутворювальними

компонентами виявилися ціннісно-смысловий та емоційно-регулятивний, які демонструють найбільшу кількість сильних кореляційних зв'язків з іншими компонентами моделі.

Таблиця 3.5

Рівні структурної інтегрованості компонентів психологічної культури

Взаємозв'язок	r	Рівень зв'язку
Емоційно-регулятивний — Ціннісно-смысловий	0,73	високий
Когнітивний — Рефлексивний	0,68	високий
Ціннісно-смысловий — Комунікативний	0,66	високий
Рефлексивний — Ціннісно-смысловий	0,64	високий
Емоційно-регулятивний — Комунікативний	0,62	помірно високий
Емоційно-регулятивний — Рефлексивний	0,59	помірно високий

Це дозволяє припустити, що саме смисложиттєва регуляція, гуманістична спрямованість та здатність до емоційної саморегуляції виступають центральними механізмами інтеграції психологічної культури особистості. У структурі професійної діяльності педагогічних і науково-педагогічних працівників ці компоненти забезпечують психологічну стійкість, професійну адаптивність, конструктивну міжособистісну взаємодію та ефективність професійного функціонування.

Таким чином, результати кореляційного аналізу підтверджують інтегративний характер психологічної культури особистості та засвідчують високий рівень внутрішньої структурної узгодженості моделі І-ПК-5. Отримані дані створюють підґрунтя для подальшого факторного та структурного аналізу психологічної культури як багатовимірного латентного конструкта.

3.3. Factor Structure of Psychological Culture of Personality

3.3. Факторна структура психологічної культури особистості

Наступним етапом емпіричного дослідження стало вивчення факторної структури психологічної культури особистості та перевірка відповідності інтегральної моделі І-ПК-5 емпіричним даним. Основною метою цього етапу

було встановлення внутрішньої латентної організації психологічної культури, визначення системоутворювальних факторів та перевірка гіпотези про існування інтегрального конструкта другого порядку.

Теоретично факторний аналіз ґрунтувався на припущенні про те, що психологічна культура є не механічною сукупністю окремих психологічних характеристик, а цілісною багатовимірною системою, у межах якої окремі структурні компоненти інтегруються в єдиний латентний конструкт. Відповідно до концептуальної моделі І-ПК-5 передбачалося, що когнітивний, емоційно-регулятивний, рефлексивний, ціннісно-смысловий та комунікативний компоненти виступають латентними факторами першого порядку, інтеграція яких формує узагальнений фактор психологічної культури особистості.

На першому етапі факторного аналізу було оцінено придатність емпіричних даних до проведення факторизації. Для цього використовувалися критерій Кайзера – Майєра – Олкіна (КМО) та критерій сферичності Бартлетта (табл.3.6).

Таблиця 3.6

Показники придатності даних до факторного аналізу

Показник	Значення
КМО	0,91
χ^2 Бартлетта	4287,54
df	210
p	$\leq 0,001$

Отримане значення КМО = 0,91 свідчить про високий рівень адекватності вибірки та достатню компактність кореляційної матриці для проведення факторного аналізу. У сучасній психометрії значення КМО понад 0,90 інтерпретуються як показник дуже високої факторизаційної придатності даних. Статистично значущий критерій сферичності Бартлетта ($p \leq 0,001$) підтверджує наявність достатньої кількості взаємозв'язків між змінними та можливість виділення латентної факторної структури.

На наступному етапі було проведено експлораторний факторний аналіз

методом головних компонент із Varimax-обертанням. Результати аналізу підтвердили п'ятифакторну структуру психологічної культури особистості, яка загалом відповідає теоретично розробленій моделі І-ПК-5 (табл.3.7).

Таблиця 3.7

Факторна структура психологічної культури особистості

Індикатор	F1	F2	F3	F4	F5
Смисложиттєві орієнтації	0,84				
Морально-ціннісна регуляція	0,81				
Емоційна саморегуляція		0,79			
Стресостійкість		0,76			
Особистісна рефлексія			0,78		
Самоусвідомлення			0,74		
Психологічна компетентність				0,77	
Психологічна обізнаність				0,72	
Комунікативна толерантність					0,75
Емпатійність					0,71

Результати факторного аналізу засвідчили достатньо чітку структурну диференціацію компонентів психологічної культури. Усі основні індикатори продемонстрували високі факторні навантаження на відповідні латентні фактори та не виявили критичних перехресних навантажень. Це свідчить про внутрішню структурну узгодженість моделі та підтверджує концептуальну автономність її основних компонентів.

Перший фактор об'єднав показники смисложиттєвих орієнтацій та морально-ціннісної регуляції, що дозволило інтерпретувати його як ціннісно-смиловий компонент психологічної культури. Саме цей фактор продемонстрував найбільшу пояснювальну здатність у структурі інтегрального конструкта, що підтверджує системоутворювальну роль ціннісно-смилової сфери особистості.

Другий фактор об'єднав показники емоційної саморегуляції та стресостійкості й був інтерпретований як емоційно-регулятивний компонент. Отримані результати свідчать про те, що механізми психологічної стійкості та емоційного самоконтролю утворюють відносно автономну систему внутрішньої

регуляції особистості.

Третій фактор репрезентував рефлексивний компонент психологічної культури та включав показники особистісної рефлексії й самоусвідомлення. Це підтверджує значення рефлексивних процесів як окремого механізму психологічної організації особистості.

Четвертий фактор був представлений показниками психологічної компетентності та психологічної обізнаності, що дозволило інтерпретувати його як когнітивний компонент психологічної культури. Отримані результати підтверджують важливу роль психологічної грамотності та психологічного розуміння професійної взаємодії у структурі психологічної культури особистості.

П'ятий фактор об'єднав показники комунікативної толерантності та емпатійності й був інтерпретований як комунікативний компонент психологічної культури. Це свідчить про відносну автономність механізмів міжособистісної взаємодії у структурі інтегрального конструкта.

Для оцінювання внеску кожного фактора у структуру психологічної культури було здійснено аналіз пояснюваної дисперсії (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Пояснювана дисперсія факторної моделі І-ПК-5

Фактор	% дисперсії	Кумулятивний %
Ціннісно-смисловий	24,8	24,8
Емоційно-регулятивний	18,6	43,4
Рефлексивний	14,2	57,6
Когнітивний	11,9	69,5
Комунікативний	9,7	79,2

Отримані результати свідчать про те, що п'ятифакторна модель І-ПК-5 пояснює 79,2 % загальної дисперсії психологічної культури особистості, що є достатньо високим показником для багатовимірних психологічних конструктів. Найбільший внесок у структуру інтегрального конструкта здійснює ціннісно-смисловий компонент, який пояснює майже чверть загальної дисперсії моделі. Це підтверджує його системоутворювальне значення та провідну роль у внутрішній

організації психологічної культури.

Високий внесок емоційно-регулятивного компонента також свідчить про фундаментальне значення механізмів емоційної саморегуляції та психологічної стійкості у структурі психологічної культури педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Для остаточної перевірки теоретичної структури інтегральної моделі І-ПК-5 було проведено підтверджувальний факторний аналіз (CFA). Результати CFA підтвердили наявність інтегрального фактора другого порядку та достатній рівень відповідності емпіричних даних теоретичній структурі моделі (табл.3.9).

Таблиця 3.9

Стандартизовані коефіцієнти структурної моделі І-ПК-5

Компонент	β
Ціннісно-смисловий $\rightarrow$ І-ПК-5	0,87
Емоційно-регулятивний $\rightarrow$ І-ПК-5	0,82
Рефлексивний $\rightarrow$ І-ПК-5	0,76
Когнітивний $\rightarrow$ І-ПК-5	0,73
Комунікативний $\rightarrow$ І-ПК-5	0,71

Аналіз стандартизованих коефіцієнтів структурної моделі засвідчив, що найбільший внесок у формування інтегрального конструкта психологічної культури здійснює ціннісно-смисловий компонент ($\beta = 0,87$). Це підтверджує концептуальне положення про провідну роль смисложиттєвої регуляції, гуманістичної спрямованості та морально-ціннісної інтегрованості у структурі психологічної культури особистості.

Високий структурний внесок емоційно-регулятивного компонента ($\beta = 0,82$) свідчить про фундаментальне значення механізмів психологічної стійкості та емоційної саморегуляції у забезпеченні цілісності психологічної культури особистості.

Дещо нижчі, але також достатньо високі коефіцієнти були отримані для рефлексивного, когнітивного та комунікативного компонентів, що підтверджує їх системну інтегрованість у структурі моделі І-ПК-5.

Таким чином, результати факторного та структурного аналізу підтверджують психометричну валідність інтегральної моделі І-ПК-5 та дозволяють розглядати психологічну культуру як багатовимірний латентний конструкт із високим рівнем внутрішньої структурної інтегрованості. Отримані результати свідчать про системоутворювальну роль ціннісно-сміслового та емоційно-регулятивного компонентів у структурі психологічної культури особистості та створюють підґрунтя для подальшого аналізу її типологічних і прогностичних характеристик.

3.4. Typology of Psychological Culture of Personality

3.4. Типологія психологічної культури особистості

Наступним етапом емпіричного дослідження стало здійснення типологічного аналізу психологічної культури особистості. Необхідність типологізації зумовлена тим, що інтегральні психологічні конструкти виявляються не лише через кількісні показники окремих компонентів, а й через специфіку їх структурної організації, домінування певних психологічних механізмів та особливості внутрішньої інтеграції особистості.

Типологічний аналіз дозволяє перейти від оцінювання окремих параметрів психологічної культури до виявлення цілісних психологічних профілів особистості. У межах дослідження це дало можливість встановити найбільш характерні варіанти функціонування психологічної культури у професійно-педагогічному середовищі та визначити специфіку поєднання її структурних компонентів.

Для побудови типології психологічної культури використовувався кластерний аналіз методом k-середніх. У процесі аналізу враховувалися стандартизовані показники п'яти компонентів моделі І-ПК-5: когнітивного, емоційно-регулятивного, рефлексивного, ціннісно-сміслового та комунікативного.

У результаті кластеризації було виокремлено три основні типи психологічної культури особистості: інтегровано-гармонійний; адаптивно-

функціональний; фрагментарно-дисгармонійний (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Типи психологічної культури особистості

Тип	Кількість респондентів	%
Інтегровано-гармонійний	241	32,5
Адаптивно-функціональний	356	48,0
Фрагментарно-дисгармонійний	145	19,5

Отримані результати свідчать про домінування адаптивно-функціонального типу психологічної культури у досліджуваній вибірці. Майже половина респондентів характеризується відносно достатнім рівнем сформованості основних компонентів психологічної культури, однак без високого рівня їх внутрішньої інтегрованості. Це може свідчити про переважання адаптивних механізмів професійного функціонування над механізмами глибокої особистісної інтеграції та психологічної самореалізації.

Інтегровано-гармонійний тип був виявлений у 32,5 % респондентів. Представники цього типу характеризуються високим рівнем розвитку всіх компонентів психологічної культури, внутрішньою узгодженістю ціннісно-сміслової, емоційно-регулятивної та рефлексивної сфер, а також високою психологічною стійкістю та професійною інтегрованістю.

Фрагментарно-дисгармонійний тип був зафіксований у 19,5 % респондентів і характеризувався нерівномірністю розвитку окремих компонентів психологічної культури, недостатнім рівнем емоційної саморегуляції, рефлексивності та внутрішньої психологічної інтегрованості.

Для більш детального аналізу структурних особливостей кожного типу було здійснено порівняння середніх значень компонентів психологічної культури (табл.3.11).

Аналіз психологічних профілів засвідчив суттєві відмінності між виокремленими типами психологічної культури. Представники інтегровано-гармонійного типу продемонстрували високі показники за всіма компонентами моделі І-ПК-5. Особливо вираженими виявилися ціннісно-смісловий та

емоційно-регулятивний компоненти, що свідчить про високий рівень внутрішньої психологічної інтегрованості, смисложиттєвої визначеності та психологічної стійкості.

Таблиця 3.11

Психологічні профілі типів психологічної культури особистості (М)

Компонент	Інтегровано-гармонійний	Адаптивно-функціональний	Фрагментарно-дисгармонійний
Когнітивний	81,6	71,4	58,3
Емоційно-регулятивний	84,2	68,5	52,7
Рефлексивний	79,8	66,9	54,1
Ціннісно-смиловий	86,4	74,3	60,5
Комунікативний	80,1	70,8	57,2

Для представників цього типу характерними є: високий рівень професійної осмисленості; конструктивна емоційна саморегуляція; здатність до рефлексивного самоаналізу; психологічна зрілість; розвинена емпатійність та комунікативна гнучкість; високий рівень професійної адаптивності.

Отримані результати дозволяють розглядати інтегровано-гармонійний тип як найбільш психологічно продуктивний варіант функціонування психологічної культури особистості.

Адаптивно-функціональний тип характеризувався середніми показниками всіх компонентів психологічної культури. Представники цього типу демонстрували достатній рівень професійної адаптації та психологічної компетентності, однак їх психологічна культура мала переважно функціонально-адаптивний характер без високого рівня внутрішньої смислової інтегрованості.

Особливістю цього типу є відносна стабільність професійного функціонування за умов помірного рівня психологічної саморегуляції та рефлексивності. Водночас недостатній рівень внутрішньої психологічної інтеграції може зумовлювати підвищену вразливість до професійного виснаження та емоційного перевантаження в умовах тривалого стресу.

Фрагментарно-дисгармонійний тип характеризувався найнижчими показниками за всіма компонентами психологічної культури. Найбільш виражений дефіцит спостерігався в емоційно-регулятивній та рефлексивній сферах, що свідчить про труднощі психологічної саморегуляції, недостатній рівень самоусвідомлення та обмеженість внутрішніх ресурсів психологічної адаптації.

Для представників цього типу характерними є: емоційна нестабільність; труднощі професійної саморегуляції; знижений рівень психологічної стійкості; недостатня рефлексивність; ситуативний характер професійної мотивації; труднощі конструктивної міжособистісної взаємодії.

Отримані результати дозволяють припустити, що саме представники фрагментарно-дисгармонійного типу становлять групу підвищеного ризику щодо професійного вигорання, емоційного виснаження та психологічної дезадаптації.

Для перевірки статистичної значущості відмінностей між типами психологічної культури було проведено дисперсійний аналіз ANOVA (табл. 3.12)..

Таблиця 3.12

Результати дисперсійного аналізу компонентів психологічної культури

Компонент	F	p
Когнітивний	42,18	$\leq 0,001$
Емоційно-регулятивний	58,64	$\leq 0,001$
Рефлексивний	46,73	$\leq 0,001$
Ціннісно-смісловий	61,27	$\leq 0,001$
Комунікативний	39,54	$\leq 0,001$

Результати дисперсійного аналізу підтвердили наявність статистично значущих відмінностей між виокремленими типами психологічної культури за всіма компонентами моделі І-ПК-5. Найбільші міжгрупові відмінності були зафіксовані щодо ціннісно-сміслового та емоційно-регулятивного компонентів, що додатково підтверджує їх системоутворювальне значення у структурі

психологічної культури особистості.

Таким чином, результати типологічного аналізу підтверджують неоднорідність структури психологічної культури особистості та дозволяють виокремити різні варіанти її психологічного функціонування у професійно-педагогічному середовищі. Найбільш психологічно продуктивним виявився інтегровано-гармонійний тип, який характеризується високим рівнем внутрішньої психологічної інтегрованості, професійної осмисленості та емоційної саморегуляції.

Отримані результати створюють підґрунтя для подальшого аналізу ролі психологічної культури у забезпеченні професійного благополуччя, психологічної стійкості та ефективності професійної діяльності педагогічних і науково-педагогічних працівників.

3.5. Psychological Culture as a Factor of Professional Well-Being

3.5. Психологічна культура як чинник професійного благополуччя особистості

Одним із ключових завдань емпіричного дослідження стало вивчення ролі психологічної культури у забезпеченні професійного благополуччя педагогічних і науково-педагогічних працівників. Актуальність цього напрямку дослідження зумовлена тим, що сучасна професійна діяльність у сфері освіти характеризується високим рівнем психоемоційного навантаження, необхідністю постійної психологічної адаптації, інтенсивною міжособистісною взаємодією та підвищеними вимогами до емоційної саморегуляції особистості.

У межах дослідження професійне благополуччя розглядалося як інтегральний психологічний показник, що включає задоволеність професійною діяльністю, психологічну стійкість, емоційне благополуччя, професійну адаптивність та суб'єктивне відчуття професійної реалізованості. Відповідно до концептуальної моделі дослідження передбачалося, що психологічна культура виступає одним із базових внутрішніх ресурсів підтримання професійного благополуччя особистості.

Для виявлення взаємозв'язків між психологічною культурою та показниками професійного благополуччя було проведено кореляційний аналіз (табл.3.13).

Таблиця 3.13

Кореляційні зв'язки між компонентами психологічної культури та показниками професійного благополуччя

Компонент психологічної культури	Професійна задоволеність	Психологічна стійкість	Професійна адаптивність	Емоційне благополуччя
Когнітивний	0,48**	0,44**	0,53**	0,39**
Емоційно-регулятивний	0,71**	0,79**	0,68**	0,82**
Рефлексивний	0,52**	0,57**	0,49**	0,46**
Ціннісно-смысловий	0,76**	0,69**	0,61**	0,73**
Комунікативний	0,58**	0,54**	0,66**	0,51**

Примітка: $p \leq 0,01$

Результати кореляційного аналізу засвідчили наявність статистично значущих позитивних взаємозв'язків між усіма компонентами психологічної культури та показниками професійного благополуччя. Отримані результати підтверджують концептуальне положення про ресурсну функцію психологічної культури у структурі професійного функціонування особистості.

Найбільш тісні взаємозв'язки були виявлені між емоційно-регулятивним компонентом та показниками психологічної стійкості ($r = 0,79$; $p \leq 0,01$) і емоційного благополуччя ($r = 0,82$; $p \leq 0,01$). Це свідчить про фундаментальне значення механізмів емоційної саморегуляції для підтримання внутрішньої психологічної рівноваги та ефективного функціонування особистості в умовах професійного навантаження.

Високі кореляційні зв'язки були встановлені також між ціннісно-смысловим компонентом та професійною задоволеністю ($r = 0,76$; $p \leq 0,01$), а також емоційним благополуччям ($r = 0,73$; $p \leq 0,01$). Отримані результати підтверджують, що професійна осмисленість діяльності, гуманістична

спрямованість та внутрішня ціннісна інтегрованість виступають важливими чинниками позитивного професійного самосприйняття та психологічного благополуччя.

Комунікативний компонент продемонстрував найбільш виражений зв'язок із професійною адаптивністю ($r = 0,66$; $p \leq 0,01$), що свідчить про значення конструктивної міжособистісної взаємодії та комунікативної гнучкості для успішної професійної адаптації педагогічних працівників.

Для оцінювання прогностичного внеску компонентів психологічної культури у формування професійного благополуччя було проведено множинний регресійний аналіз (табл.3.14).

Таблиця 3.14

Регресійна модель прогнозування професійного благополуччя

Предиктор	β	t	p
Ціннісно-смысловий компонент	0,41	8,72	$\leq 0,001$
Емоційно-регулятивний компонент	0,38	7,95	$\leq 0,001$
Комунікативний компонент	0,24	5,11	$\leq 0,001$
Рефлексивний компонент	0,19	4,08	$\leq 0,001$
Когнітивний компонент	0,16	3,47	$\leq 0,01$

Примітка. β – стандартизований регресійний коефіцієнт; t – t -критерій; $R^2 = 0,64$; $F = 58,31$; модель регресії статистично значуща при $p \leq 0,001$.

Результати множинного регресійного аналізу свідчать про високий прогностичний потенціал структурних складників психологічної культури щодо професійного благополуччя педагогічних і науково-педагогічних працівників (табл. 3.14). Побудована модель є статистично значущою ($F = 58,31$; $p \leq 0,001$) та пояснює 64 % дисперсії показника професійного благополуччя ($R^2 = 0,64$), що свідчить про її високу пояснювальну здатність.

Найбільший внесок у прогнозування професійного благополуччя здійснює ціннісно-смысловий складник психологічної культури ($\beta = 0,41$; $p \leq 0,001$). Отриманий результат підтверджує, що наявність професійно значущих цінностей, усвідомлених життєвих і професійних смислів, а також внутрішньої узгодженості цілей і мотивів виступає важливим чинником психологічного

благополуччя особистості. Високі показники цього складника сприяють підтриманню професійної мотивації, задоволеності професійною діяльністю та переживанню її особистісної значущості.

Другим за силою предиктором виступає емоційно-регулятивний складник ($\beta = 0,38$; $p \leq 0,001$), що вказує на важливу роль емоційної саморегуляції, психологічної стійкості та здатності ефективно долати стресові ситуації у забезпеченні професійного благополуччя. Отримані результати свідчать, що здатність підтримувати емоційну рівновагу в умовах професійного навантаження є одним із ключових ресурсів психологічного здоров'я педагогічних працівників.

Статистично значущий внесок також демонструють комунікативний ($\beta = 0,24$; $p \leq 0,001$), рефлексивний ($\beta = 0,19$; $p \leq 0,001$) та когнітивний ($\beta = 0,16$; $p \leq 0,01$) складники психологічної культури. Це свідчить про те, що професійне благополуччя пов'язане зі здатністю особистості до конструктивної міжособистісної взаємодії, усвідомлення власного професійного досвіду, психологічного самопізнання та використання психологічних знань у професійній діяльності.

Загалом результати регресійного аналізу підтверджують, що професійне благополуччя педагогічних і науково-педагогічних працівників значною мірою визначається рівнем розвитку психологічної культури особистості. При цьому провідну роль у його забезпеченні відіграють ціннісно-смысловий та емоційно-регулятивний складники, які виконують системоутворювальну функцію в структурі психологічної культури та виступають ключовими внутрішніми ресурсами професійного функціонування особистості.

Для більш глибокого аналізу взаємозв'язку психологічної культури та професійного благополуччя було здійснено порівняння показників професійного благополуччя у представників різних типів психологічної культури (табл. 3.15).

Дані таблиці 3.15 свідчать про наявність суттєвих відмінностей у показниках професійного благополуччя залежно від типу психологічної культури особистості. Найвищі значення за всіма досліджуваними показниками зафіксовано у представників інтегровано-гармонійного типу психологічної

культури. Зокрема, рівень професійної задоволеності у цій групі становить 84,3 бала, психологічної стійкості – 86,1 бала, емоційного благополуччя – 82,7 бала, професійної адаптивності – 80,9 бала.

Таблиця 3.15

Показники професійного благополуччя у представників різних типів психологічної культури (М)

Показник	Інтегровано-гармонійний	Адаптивно-функціональний	Фрагментарно-дисгармонійний
Професійна задоволеність	84,3	71,6	56,8
Психологічна стійкість	86,1	69,4	51,3
Емоційне благополуччя	82,7	67,8	49,6
Професійна адаптивність	80,9	70,1	54,2

Представники адаптивно-функціонального типу демонструють середні значення за всіма показниками професійного благополуччя. Отримані результати свідчать про достатній рівень професійної адаптації та ефективності функціонування, проте поступаються показникам осіб з інтегровано-гармонійним типом психологічної культури. Найбільше зниження спостерігається за показниками психологічної стійкості та емоційного благополуччя, що може свідчити про обмеженість внутрішніх ресурсів підтримання психологічної рівноваги в умовах професійного навантаження.

Найнижчі показники зафіксовано у представників фрагментарно-дисгармонійного типу психологічної культури. Рівень професійної задоволеності у цій групі становить 56,8 бала, психологічної стійкості – 51,3 бала, емоційного благополуччя – 49,6 бала, професійної адаптивності – 54,2 бала. Такі результати свідчать про наявність труднощів у підтриманні психологічної рівноваги, зниження задоволеності професійною діяльністю та недостатній рівень адаптаційних ресурсів.

Особливо виражені міжгрупові відмінності виявлено за показниками психологічної стійкості та емоційного благополуччя. Різниця між інтегровано-гармонійним і фрагментарно-дисгармонійним типами становить відповідно 34,8 та 33,1 бала, що свідчить про визначальне значення психологічної культури для підтримання психологічного здоров'я та професійного благополуччя особистості.

Отримані результати підтверджують, що більш високий рівень інтегрованості структурних складників психологічної культури пов'язаний із вищими показниками професійної задоволеності, психологічної стійкості, емоційного благополуччя та професійної адаптивності. Це дозволяє розглядати психологічну культуру як важливий внутрішній ресурс ефективного професійного функціонування та психологічного благополуччя педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Для перевірки статистичної значущості міжгрупових відмінностей було проведено дисперсійний аналіз ANOVA (табл. 3.16).

Таблиця 3.16

Результати дисперсійного аналізу показників професійного благополуччя

Показник	F	p
Професійна задоволеність	64,82	$\leq 0,001$
Психологічна стійкість	71,43	$\leq 0,001$
Емоційне благополуччя	76,18	$\leq 0,001$
Професійна адаптивність	58,27	$\leq 0,001$

Результати однофакторного дисперсійного аналізу підтвердили наявність статистично значущих відмінностей між представниками різних типів психологічної культури за всіма досліджуваними показниками професійного благополуччя (табл. 3.16). В усіх випадках отримані значення критерію Фішера є високими та досягають рівня статистичної значущості $p \leq 0,001$, що свідчить про суттєвий вплив типу психологічної культури на особливості професійного функціонування особистості.

Найбільші міжгрупові відмінності виявлено за показником емоційного благополуччя ($F = 76,18; p \leq 0,001$), що вказує на особливу роль психологічної культури у підтриманні позитивного емоційного стану, задоволеності професійною діяльністю та психологічного комфорту особистості. Високий рівень статистичної значущості також встановлено щодо показника психологічної стійкості ($F = 71,43; p \leq 0,001$), що підтверджує взаємозв'язок між рівнем розвитку психологічної культури та здатністю особистості ефективно долати професійні труднощі й зберігати психологічну рівновагу в умовах стресового навантаження.

Статистично значущі відмінності отримано також за показниками професійної задоволеності ($F = 64,82; p \leq 0,001$) та професійної адаптивності ($F = 58,27; p \leq 0,001$). Це свідчить про те, що інтегрованість структурних складників психологічної культури істотно впливає на рівень професійної самореалізації, задоволеності працею та успішність адаптації до вимог професійного середовища.

Отримані результати підтверджують, що психологічна культура є важливим чинником професійного благополуччя особистості. Представники інтегровано-гармонійного типу психологічної культури характеризуються значно вищими показниками психологічної стійкості, емоційного благополуччя, професійної задоволеності та адаптивності порівняно з особами адаптивно-функціонального та фрагментарно-дисгармонійного типів. Це дозволяє розглядати психологічну культуру як один із ключових внутрішніх ресурсів підтримання ефективного професійного функціонування та психологічного здоров'я педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Conclusions to Chapter 3

Висновки до розділу 3

У третьому розділі монографії представлено результати емпіричного дослідження психологічної культури особистості, здійсненого на основі інтегральної моделі І-ПК-5. Проведений аналіз дозволив виявити структурні

особливості психологічної культури педагогічних і науково-педагогічних працівників, дослідити взаємозв'язки між її компонентами, перевірити факторну структуру інтегрального конструкта та визначити роль психологічної культури у забезпеченні професійного благополуччя особистості.

Результати описової статистики засвідчили достатньо високий загальний рівень сформованості психологічної культури у досліджуваній вибірці. Найбільш розвиненим виявився ціннісно-смісловий компонент, що підтверджує провідне значення гуманістичної спрямованості, смисложиттєвих орієнтацій та морально-ціннісної регуляції у структурі психологічної культури педагогічних працівників. Водночас найбільш вразливими виявилися емоційно-регулятивний та рефлексивний компоненти, що може свідчити про вплив професійного психоемоційного навантаження та ризику професійного виснаження.

Кореляційний аналіз підтвердив високий рівень внутрішньої інтегрованості моделі І-ПК-5 та наявність статистично значущих позитивних взаємозв'язків між усіма компонентами психологічної культури. Найбільш тісні взаємозв'язки були встановлені між ціннісно-смісловим та емоційно-регулятивним компонентами, а також між когнітивним і рефлексивним компонентами. Отримані результати дозволяють розглядати психологічну культуру як цілісну багатовимірну систему внутрішньої психологічної організації особистості.

Результати факторного аналізу підтвердили п'ятифакторну структуру моделі І-ПК-5 та наявність інтегрального латентного конструкта другого порядку. Усі структурні компоненти продемонстрували достатньо високі факторні навантаження та належний рівень психометричної валідності. Найбільший внесок у структуру інтегрального конструкта здійснювали ціннісно-смісловий та емоційно-регулятивний компоненти, що підтверджує їх системоутворювальне значення у структурі психологічної культури особистості.

У процесі типологічного аналізу було виокремлено три основні типи психологічної культури особистості: інтегровано-гармонійний, адаптивно-функціональний та фрагментарно-дисгармонійний. Найбільш психологічно

продуктивним виявився інтегровано-гармонійний тип, представники якого характеризуються високим рівнем внутрішньої психологічної інтегрованості, професійної осмисленості, емоційної саморегуляції та психологічної стійкості. Натомість фрагментарно-дисгармонійний тип пов'язаний із недостатнім рівнем емоційної саморегуляції, рефлексивності та професійної адаптивності.

Результати регресійного аналізу засвідчили, що психологічна культура виступає вагомим предиктором професійного благополуччя особистості. Найбільший прогностичний внесок у забезпечення професійної задоволеності, психологічної стійкості та емоційного благополуччя здійснюють ціннісно-смысловий та емоційно-регулятивний компоненти психологічної культури. Це підтверджує ресурсну функцію психологічної культури у структурі професійного функціонування педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Отримані результати підтверджують концептуальну та психометричну обґрунтованість інтегральної моделі І-ПК-5 і дозволяють розглядати психологічну культуру як важливий чинник професійної адаптації, психологічної стійкості та професійного благополуччя особистості. Проведене дослідження створює теоретичне та прикладне підґрунтя для розроблення програм психологічного супроводу, професійного розвитку та формування психологічної культури у сучасному освітньому середовищі.

CHAPTER 4 / РОЗДІЛ 4
PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS FOR THE DEVELOPMENT OF
PSYCHOLOGICAL CULTURE OF PERSONALITY
ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ
ОСОБИСТОСТІ

У четвертому розділі монографії розкрито психологічні засади розвитку психологічної культури особистості як інтегрального ресурсу професійного й особистісного становлення. На основі результатів теоретичного та емпіричного дослідження обґрунтовано систему психологічних умов, механізмів і ресурсів розвитку психологічної культури педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Особливу увагу приділено аналізу особистісних, соціально-психологічних і професійно-організаційних чинників, що визначають ефективність розвитку психологічної культури в умовах сучасного освітнього середовища. Розкрито роль внутрішньої мотивації до саморозвитку, рефлексивності, емоційної саморегуляції, психологічної готовності до змін, гуманістичної спрямованості особистості та психологічної безпеки професійної взаємодії у формуванні інтегральної психологічної культури.

У межах розділу обґрунтовано концептуальну модель розвитку психологічної культури особистості, визначено провідні напрями психологічного впливу та окреслено механізми інтеграції когнітивного, емоційно-регулятивного, рефлексивного, ціннісно-сміслового й комунікативного складників психологічної культури. Особливу увагу приділено розвитку емоційно-регулятивного та ціннісно-сміслового складників як системоутворювальних чинників психологічної стійкості, професійного благополуччя та конструктивної міжособистісної взаємодії.

Практичний аспект розділу представлений комплексною програмою розвитку психологічної культури особистості, що поєднує психоосвітні, тренінгові, рефлексивні та консультативні форми роботи. Програму спрямовано на розвиток психологічної стійкості, навичок емоційної

Psychological Culture of Personality: A Theoretical Model, Psychometric Validation, and Psychological Support Practices
саморегуляції, професійної рефлексії, психологічно безпечної комунікації та внутрішніх ресурсів професійного благополуччя педагогічних працівників.

Отримані результати дозволили визначити перспективні напрями психологічного супроводу розвитку психологічної культури особистості та обґрунтувати можливості практичного впровадження інтегральної моделі І-ПК-5 у систему професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників.

4.1. Psychological Conditions for the Development of Psychological Culture of Personality

4.1. Психологічні умови розвитку психологічної культури особистості

Розвиток психологічної культури особистості є складним багаторівневим процесом, який охоплює зміни у когнітивній, емоційно-регулятивній, рефлексивній, ціннісно-смысловій та комунікативній сферах особистості. У сучасних умовах професійної діяльності педагогічних і науково-педагогічних працівників проблема розвитку психологічної культури набуває особливої актуальності у зв'язку зі зростанням психоемоційного навантаження, професійної невизначеності, необхідності постійної адаптації до змін та високих вимог до психологічної компетентності особистості.

Теоретичний та емпіричний аналіз дозволяє розглядати розвиток психологічної культури як процес внутрішньої психологічної інтеграції особистості, що передбачає формування здатності до усвідомленої саморегуляції, рефлексивного саморозуміння, гуманістичної ціннісної орієнтації та конструктивної міжособистісної взаємодії. Відповідно, ефективність розвитку психологічної культури значною мірою залежить від системи психологічних умов, які забезпечують активізацію внутрішніх ресурсів особистості та створюють можливості для її професійного й особистісного саморозвитку.

Однією з базових психологічних умов розвитку психологічної культури виступає сформованість внутрішньої мотивації до особистісного саморозвитку. Результати емпіричного дослідження показали, що високий рівень психологічної

культури безпосередньо пов'язаний із потребою особистості у професійному самовдосконаленні, психологічному самопізнанні та рефлексивному осмисленні власного професійного досвіду. Саме внутрішня мотивація забезпечує готовність особистості до психологічних змін, розвиток рефлексивності та формування усвідомленого ставлення до власного психологічного функціонування.

Важливою умовою розвитку психологічної культури є також психологічна безпечність професійного середовища. У сучасній психології професійного розвитку доведено, що психологічно безпечне середовище сприяє формуванню відкритості до професійної взаємодії, розвитку довіри, рефлексивності та емоційної стабільності особистості. Натомість високий рівень психологічної напруженості, професійної конкуренції, емоційного виснаження та міжособистісної конфліктності може суттєво гальмувати розвиток психологічної культури.

Особливого значення у структурі психологічних умов розвитку психологічної культури набуває рефлексивне освітнє середовище. Результати дослідження підтвердили, що розвиток психологічної культури значною мірою залежить від можливості особистості здійснювати рефлексивний аналіз професійного досвіду, усвідомлювати власні психологічні стани, професійні труднощі та механізми міжособистісної взаємодії. Саме рефлексивність виступає одним із центральних механізмів інтеграції психологічного досвіду особистості.

Не менш важливою умовою розвитку психологічної культури є сформованість навичок емоційної саморегуляції. Отримані у попередніх розділах результати засвідчили, що емоційно-регулятивний компонент є одним із найбільш вразливих у структурі психологічної культури педагогічних працівників. Це дозволяє стверджувати, що розвиток здатності до усвідомлення, контролю та конструктивного опрацювання власних емоцій виступає необхідною умовою психологічної стійкості та професійного благополуччя особистості.

Важливою психологічною умовою розвитку психологічної культури є також гуманістична спрямованість професійної діяльності. Саме система особистісних цінностей, професійних смислів та морально-етичних орієнтацій

визначає внутрішню мотивацію професійної взаємодії та характер ставлення особистості до інших людей. Розвинена психологічна культура неможлива без сформованої системи гуманістичних цінностей, емпатійності, психологічної толерантності та поваги до особистості іншої людини.

Окремого значення набуває проблема психологічної готовності особистості до змін. Сучасне професійне середовище характеризується високою динамічністю, невизначеністю та необхідністю постійної адаптації до нових умов діяльності. У зв'язку з цим розвиток психологічної культури передбачає формування психологічної гнучкості, адаптивності та здатності конструктивно реагувати на професійні й соціальні виклики.

Для більш глибокого аналізу психологічних умов розвитку психологічної культури було здійснено оцінювання значущості окремих психологічних чинників (табл.4.1).

Таблиця 4.1

Психологічні умови розвитку психологічної культури особистості

Психологічна умова	M	SD
Внутрішня мотивація до саморозвитку	4,48	0,63
Рефлексивність професійного досвіду	4,31	0,67
Емоційна саморегуляція	4,42	0,59
Психологічна безпечність середовища	4,18	0,71
Гуманістична ціннісна орієнтація	4,56	0,54
Психологічна гнучкість	4,23	0,65

Отримані результати свідчать про високий рівень значущості гуманістичної ціннісної орієнтації ($M = 4,56$) та внутрішньої мотивації до саморозвитку ($M = 4,48$) у процесі формування психологічної культури особистості. Це підтверджує системоутворювальну роль ціннісно-сислової сфери у структурі психологічної культури та її визначальний вплив на професійне й особистісне функціонування педагогічних працівників.

Високі показники емоційної саморегуляції ($M = 4,42$) та рефлексивності професійного досвіду ($M = 4,31$) свідчать про важливу роль внутрішніх

механізмів психологічної саморегуляції у розвитку психологічної культури. Саме здатність до усвідомлення власних психологічних станів, професійних переживань та особистісного досвіду забезпечує можливість внутрішньої психологічної інтеграції особистості.

Достатньо високий рівень значущості психологічної безпечності середовища ($M = 4,18$) підтверджує важливість соціально-психологічних умов професійної діяльності для розвитку психологічної культури. Психологічно підтримувальне середовище сприяє розвитку відкритості, довіри, професійної взаємодії та психологічної стійкості особистості.

Для визначення найбільш впливових психологічних умов розвитку психологічної культури було проведено множинний регресійний аналіз (табл 4.2).

Таблиця 4.2

Регресійна модель психологічних умов розвитку психологічної культури

Психологічна умова	β	t	p
Гуманістична ціннісна орієнтація	0,43	8,91	$\leq 0,001$
Емоційна саморегуляція	0,37	7,84	$\leq 0,001$
Внутрішня мотивація до саморозвитку	0,34	6,92	$\leq 0,001$
Рефлексивність	0,29	5,88	$\leq 0,001$
Психологічна гнучкість	0,24	4,73	$\leq 0,001$

Примітка. β – стандартизований регресійний коефіцієнт; t – t-критерій; $R^2 = 0,68$; $F = 63,17$; модель статистично значуща при $p \leq 0,001$.

Результати множинного регресійного аналізу свідчать про високу прогностичну значущість визначених психологічних умов розвитку психологічної культури особистості (табл. 4.2). Побудована модель є статистично значущою ($F = 63,17$; $p \leq 0,001$) та пояснює 68 % дисперсії інтегрального показника психологічної культури ($R^2 = 0,68$), що свідчить про її високу пояснювальну здатність.

Найбільший внесок у розвиток психологічної культури здійснює гуманістична ціннісна орієнтація ($\beta = 0,43$; $p \leq 0,001$). Отриманий результат підтверджує, що система цінностей, морально-етичних переконань і

професійних смислів виступає системоутворювальною основою психологічної культури особистості. Саме гуманістична спрямованість визначає характер міжособистісної взаємодії, ставлення до професійної діяльності та готовність особистості до відповідального психологічного функціонування.

Другим за значущістю предиктором виступає емоційна саморегуляція ($\beta = 0,37$; $p \leq 0,001$). Це свідчить про важливу роль здатності до усвідомлення, контролю та конструктивного опрацювання власних емоцій у розвитку психологічної культури. Високий рівень емоційної саморегуляції забезпечує психологічну стійкість, сприяє ефективному подоланню стресових ситуацій та підтриманню внутрішньої психологічної рівноваги.

Вагомий вплив також мають внутрішня мотивація до саморозвитку ($\beta = 0,34$; $p \leq 0,001$) та рефлексивність ($\beta = 0,29$; $p \leq 0,001$). Отримані результати підтверджують, що розвиток психологічної культури значною мірою залежить від активної позиції особистості щодо власного професійного й особистісного зростання, а також від здатності до самоаналізу, осмислення досвіду та усвідомлення власних психологічних особливостей.

Статистично значущий внесок у модель здійснює і психологічна гнучкість ($\beta = 0,24$; $p \leq 0,001$), яка відображає здатність особистості адаптуватися до змінних умов діяльності, конструктивно реагувати на нові професійні виклики та зберігати ефективність функціонування в умовах невизначеності.

Загалом результати регресійного аналізу свідчать, що розвиток психологічної культури особистості визначається насамперед ціннісно-смысловими та емоційно-регулятивними чинниками, тоді як мотиваційні, рефлексивні й адаптаційні механізми забезпечують її подальше вдосконалення та інтеграцію. Отримані дані підтверджують системний характер психологічної культури та обґрунтовують необхідність комплексного підходу до її розвитку в умовах професійної діяльності.

4.2. Conceptual Model for the Development of Psychological Culture of Personality

4.2. Концептуальна модель розвитку психологічної культури особистості

Розробка концептуальної моделі розвитку психологічної культури особистості зумовлена необхідністю переходу від опису окремих структурних складників психологічної культури до розуміння закономірностей їх розвитку та взаємодії. Модель виконує інтегративну функцію, поєднуючи результати теоретичного аналізу та емпіричного дослідження в єдину систему уявлень про психологічні чинники, механізми й напрями розвитку психологічної культури особистості.

Професійно-сміслова інтеграція пов'язана з формуванням внутрішньої узгодженості між професійною діяльністю, системою особистісних цінностей та життєвими смислами особистості. Саме цей механізм забезпечує цілісність професійної ідентичності, підтримує внутрішню мотивацію до професійного розвитку та сприяє переживанню професійної діяльності як особистісно значущої й соціально корисної. За відсутності такої інтеграції професійна діяльність може втрачати особистісний смисл, що підвищує ризик професійного виснаження та зниження психологічного благополуччя.

Емоційна децентрація виступає важливим механізмом розвитку психологічної культури, оскільки забезпечує здатність особистості виходити за межі власних емоційних переживань, враховувати психологічний стан інших людей та будувати взаємодію на засадах емпатії й взаєморозуміння. Розвиток емоційної децентрації сприяє підвищенню якості міжособистісної взаємодії, зниженню конфліктності та формуванню психологічно безпечного професійного середовища.

Психологічна гнучкість забезпечує здатність особистості адаптуватися до нових умов діяльності, конструктивно реагувати на професійні виклики та зберігати ефективність функціонування в умовах невизначеності. У структурі психологічної культури цей механізм виконує адаптаційну функцію, забезпечуючи динамічну рівновагу між вимогами професійного середовища та

внутрішніми ресурсами особистості.

Інтеріоризація гуманістичних цінностей пов'язана з процесом засвоєння та внутрішнього прийняття морально-етичних норм, гуманістичних принципів взаємодії та професійної відповідальності. Саме цей механізм забезпечує перетворення зовнішніх соціальних вимог на внутрішні регулятори поведінки, що визначають характер професійного спілкування, ставлення до інших людей та загальну спрямованість особистісного розвитку.

Взаємодія зазначених механізмів забезпечує поступовий розвиток усіх структурних складників психологічної культури та їх інтеграцію в єдину систему внутрішньої психологічної організації особистості. При цьому рефлексивне самоусвідомлення та психологічна саморегуляція виконують функцію внутрішньої регуляції розвитку, професійно-сміслова інтеграція та інтеріоризація гуманістичних цінностей забезпечують ціннісно-сміслову цілісність особистості, а емоційна децентрація і психологічна гнучкість створюють умови для конструктивної взаємодії із соціальним середовищем та ефективної адаптації до професійних викликів.

Концептуальна модель передбачає, що розвиток психологічної культури відбувається поетапно. На першому етапі формується психологічна готовність особистості до самопізнання та саморозвитку. Другий етап пов'язаний із розвитком рефлексивності, психологічної компетентності та навичок емоційної саморегуляції. На третьому етапі відбувається інтеграція ціннісно-сміслових орієнтацій, професійного досвіду та механізмів міжособистісної взаємодії. Завершальним етапом виступає формування цілісної психологічної культури як інтегрального ресурсу особистості, що забезпечує психологічну стійкість, професійне благополуччя, конструктивну комунікацію та здатність до безперервного особистісного і професійного розвитку.

Концептуальна модель розвитку психологічної культури особистості відображає складний процес взаємодії особистісних ресурсів, психологічних механізмів та умов професійного середовища. Її реалізація створює передумови для формування психологічно зрілої особистості, здатної до ефективного

професійного функціонування, гуманістичної взаємодії та підтримання психологічного благополуччя в умовах сучасних соціально-професійних викликів.

Для більш глибокого аналізу структурної організації моделі було здійснено оцінювання значущості окремих механізмів розвитку психологічної культури (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

Психологічні механізми розвитку психологічної культури особистості

Психологічний механізм	M	SD
Рефлексивне самоусвідомлення	4,41	0,61
Психологічна саморегуляція	4,53	0,56
Професійно-сміслова інтеграція	4,62	0,49
Психологічна гнучкість	4,28	0,64
Емоційна децентрація	4,17	0,67
Інтеріоризація гуманістичних цінностей	4,58	0,52

Результати оцінювання психологічних механізмів розвитку психологічної культури особистості свідчать про їх високу загальну значущість у структурі запропонованої концептуальної моделі (табл. 4.3). Усі досліджувані механізми отримали високі середні оцінки ($M > 4,0$), що підтверджує їх важливу роль у забезпеченні розвитку психологічної культури особистості.

Найвищий показник отримано за механізмом професійно-сміслової інтеграції ($M = 4,62$; $SD = 0,49$). Це свідчить про те, що узгодженість професійної діяльності із системою особистісних цінностей, життєвими смислами та професійною ідентичністю виступає одним із провідних чинників розвитку психологічної культури. Саме професійно-сміслова інтеграція забезпечує внутрішню цілісність особистості, підтримує професійну мотивацію та сприяє переживанню професійної діяльності як особистісно значущої.

Високі значення також зафіксовано за механізмами інтеріоризації гуманістичних цінностей ($M = 4,58$; $SD = 0,52$) та психологічної саморегуляції ($M = 4,53$; $SD = 0,56$). Отримані результати підтверджують, що розвиток психологічної культури значною мірою визначається рівнем засвоєння

гуманістичних цінностей, морально-етичних норм та здатністю особистості до свідомого управління власними емоційними станами й поведінкою. Зазначені механізми виконують системоутворювальну функцію, забезпечуючи ціннісну та емоційну основу психологічної культури.

Важливе місце у структурі моделі посідає рефлексивне самоусвідомлення ($M = 4,41$; $SD = 0,61$), яке забезпечує усвідомлення власних психологічних особливостей, аналіз професійного досвіду та корекцію поведінкових стратегій. Саме через рефлексію відбувається інтеграція особистісного досвіду та формування готовності до подальшого психологічного розвитку.

Дещо нижчі, хоча також достатньо високі показники отримано за механізмами психологічної гнучкості ($M = 4,28$; $SD = 0,64$) та емоційної децентрації ($M = 4,17$; $SD = 0,67$). Це свідчить про важливість здатності особистості адаптуватися до змінних умов професійної діяльності, враховувати позицію інших людей та будувати взаємодію на засадах емпатії й психологічної толерантності. Водночас порівняно нижчі значення можуть свідчити про необхідність цілеспрямованого розвитку зазначених механізмів у процесі психологічного супроводу педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Загалом отримані результати підтверджують, що розвиток психологічної культури особистості забезпечується взаємодією низки взаємопов'язаних психологічних механізмів. Провідну роль у цьому процесі відіграють професійно-сміслова інтеграція, інтеріоризація гуманістичних цінностей та психологічна саморегуляція, які створюють основу для формування цілісної системи внутрішньої психологічної організації особистості та забезпечують її професійне благополуччя, психологічну стійкість і здатність до конструктивної міжособистісної взаємодії.

Таким чином, концептуальна модель розвитку психологічної культури особистості дозволяє розглядати психологічну культуру як динамічну систему внутрішньої психологічної інтеграції особистості, розвиток якої забезпечується взаємодією ціннісно-сміслових, емоційно-регулятивних, рефлексивних та професійно-комунікативних механізмів. Запропонована модель створює

теоретичне підґрунтя для розроблення комплексної програми психологічного супроводу та розвитку психологічної культури педагогічних і науково-педагогічних працівників.

4.3. Psychological culture development program

4.3. Програма розвитку психологічної культури особистості

Результати проведеного теоретичного та емпіричного дослідження засвідчили, що психологічна культура особистості є важливим ресурсом професійного благополуччя, психологічної стійкості та ефективного професійного функціонування педагогічних і науково-педагогічних працівників. Водночас встановлено нерівномірність розвитку окремих структурних компонентів психологічної культури та виявлено підвищену вразливість емоційно-регулятивного й рефлексивного складників, які відіграють системоутворювальну роль у структурі інтегральної моделі І-ПК-5.

Отримані результати актуалізують необхідність розроблення спеціальної програми розвитку психологічної культури особистості, спрямованої на посилення внутрішніх психологічних ресурсів, розвиток здатності до саморегуляції, професійної рефлексії, психологічної стійкості та гуманістично орієнтованої професійної взаємодії.

Метою програми є розвиток психологічної культури особистості як інтегрального особистісного ресурсу шляхом цілеспрямованого формування когнітивного, емоційно-регулятивного, рефлексивного, ціннісно-сміслового та комунікативного складників відповідно до концептуальної моделі І-ПК-5.

Основними завданнями програми визначено:

1. Розвиток психологічної компетентності та психологічної грамотності особистості;
2. Формування навичок емоційної саморегуляції та психологічної стійкості;
3. Розвиток професійної та особистісної рефлексії;

4. Актуалізацію гуманістичних цінностей і професійно-смыслових орієнтацій;
5. Удосконалення навичок конструктивної міжособистісної взаємодії;
6. Підвищення рівня професійного благополуччя та психологічної адаптивності.

Концептуально програма ґрунтується на принципах системності, особистісно орієнтованого підходу, психологічної безпечності, рефлексивності, суб'єктності, добровільності участі та інтеграції професійного й особистісного розвитку. Реалізація зазначених принципів забезпечує цілісність психологічного впливу та створює умови для внутрішньої психологічної інтеграції особистості.

Структура програми включає чотири взаємопов'язані модулі: психоосвітній, емоційно-регулятивний, рефлексивно-ціннісний та комунікативно-інтегративний. Кожен модуль спрямований на розвиток окремих складників психологічної культури, водночас забезпечуючи їх інтеграцію в єдину систему внутрішньої психологічної організації особистості.

Рефлексивно-ціннісний модуль спрямований на розвиток рефлексивного та ціннісно-смысового складників психологічної культури особистості. Його основною метою є формування здатності до глибокого самоусвідомлення, осмислення професійного досвіду, розвитку професійної ідентичності та внутрішньої узгодженості між особистісними цінностями й професійною діяльністю.

Теоретичною основою модуля виступають положення аксіологічного, гуманістичного та особистісно-орієнтованого підходів, відповідно до яких професійний розвиток особистості неможливий без усвідомлення власних цінностей, життєвих смислів та професійного призначення. Особлива увага приділяється розвитку рефлексивного самоаналізу, здатності до критичного осмислення професійних досягнень і труднощів, усвідомленню особистісних ресурсів та перспектив подальшого розвитку.

Зміст модуля включає рефлексивні вправи, методи аналізу професійного досвіду, техніки розвитку професійної ідентичності, вправи на усвідомлення

життєвих і професійних цінностей, а також практики смислової інтеграції професійної діяльності. У процесі роботи учасники отримують можливість переосмислити власний професійний шлях, визначити особистісно значущі професійні цілі та сформувані більш цілісне уявлення про себе як суб'єкта професійної діяльності.

Очікуваними результатами реалізації модуля є підвищення рівня рефлексивності, розвиток професійної самосвідомості, посилення внутрішньої мотивації до професійного саморозвитку, формування стійкої гуманістичної професійної позиції та зростання рівня професійно-смислової інтеграції особистості.

Комунікативно-інтегративний модуль спрямований на розвиток комунікативного складника психологічної культури та інтеграцію результатів, отриманих у процесі проходження попередніх модулів програми. Його метою є формування здатності до конструктивної міжособистісної взаємодії, розвитку емпатійності, психологічної толерантності та навичок психологічно безпечної професійної комунікації.

Актуальність реалізації цього модуля зумовлена тим, що професійна діяльність педагогічних і науково-педагогічних працівників передбачає постійну взаємодію з різними категоріями учасників освітнього процесу. Саме тому рівень розвитку комунікативної культури значною мірою визначає ефективність професійної діяльності, психологічний клімат освітнього середовища та якість міжособистісних взаємин.

Зміст модуля передбачає розвиток навичок активного слухання, конструктивного зворотного зв'язку, ненасильницької комунікації, попередження та конструктивного розв'язання конфліктів, розвитку емпатії та психологічної підтримки. Значна увага приділяється формуванню навичок психологічно безпечної взаємодії, що ґрунтується на повазі до особистості іншої людини, прийнятті її індивідуальних особливостей та здатності до партнерського спілкування.

У межах модуля використовуються інтерактивні вправи, групові дискусії,

рольове моделювання професійних ситуацій, тренінгові методики розвитку комунікативної компетентності та психологічної гнучкості. Це створює умови для перенесення набутих знань і навичок у реальні професійні ситуації.

Результатом реалізації комунікативно-інтегративного модуля має стати підвищення рівня комунікативної компетентності, розвиток емпатійності та психологічної толерантності, покращення якості професійної взаємодії та формування навичок підтримання психологічно безпечного освітнього середовища. Водночас саме на цьому етапі відбувається інтеграція когнітивного, емоційно-регулятивного, рефлексивного та ціннісно-сислового складників психологічної культури в єдину систему внутрішньої психологічної організації особистості.

Реалізація програми передбачає використання комплексу взаємодоповнювальних форм психологічної роботи, що забезпечують поєднання психоосвітнього, розвивального та корекційного впливу. Залежно від завдань окремих модулів можуть застосовуватися психоосвітні семінари, тренінгові заняття, психологічні практикуми, рефлексивні групи, групові дискусії, супервізійні зустрічі, індивідуальне психологічне консультування, вправи самоспостереження та саморефлексії.

Особливого значення набувають інтерактивні форми роботи, які забезпечують активне залучення учасників до процесу особистісного розвитку, створюють умови для усвідомлення власного психологічного досвіду та формування навичок його практичного застосування у професійній діяльності. Важливе місце посідають рефлексивні методи, спрямовані на осмислення професійного досвіду, аналіз власних психологічних станів і розвиток здатності до саморегуляції.

Реалізація програми передбачає позитивні зміни у всіх структурних складниках психологічної культури особистості. Очікуваними результатами є підвищення рівня психологічної компетентності, розвиток навичок емоційної саморегуляції, посилення психологічної стійкості, зростання рефлексивної компетентності, формування гуманістичної професійної позиції, покращення

якості міжособистісної взаємодії та підвищення рівня професійного благополуччя.

На інтегральному рівні результатом реалізації програми має стати підвищення загального рівня психологічної культури особистості, посилення внутрішньої психологічної інтегрованості та формування стійкої готовності до професійного й особистісного саморозвитку.

Оцінювання ефективності програми доцільно здійснювати за такими критеріями: підвищення рівня психологічної культури за інтегральним показником І-ПК-5; зростання показників емоційної саморегуляції та психологічної стійкості; розвиток професійної рефлексії; посилення ціннісно-смислової інтеграції особистості; покращення показників комунікативної компетентності; підвищення рівня професійного благополуччя та професійної адаптивності.

Таким чином, запропонована програма розвитку психологічної культури особистості має комплексний характер і забезпечує цілеспрямований вплив на всі структурні складники інтегральної моделі І-ПК-5. Її реалізація створює умови для розвитку внутрішніх психологічних ресурсів особистості, підвищення професійного благополуччя, психологічної стійкості та ефективності професійного функціонування педагогічних і науково-педагогічних працівників.

4.4. Practical Recommendations for the Development of Psychological Culture of Personality in the Educational System

4.4. Практичні рекомендації щодо розвитку психологічної культури особистості у системі освіти

Результати проведеного теоретичного та емпіричного дослідження дозволили розробити систему практичних рекомендацій щодо розвитку психологічної культури особистості у сучасному освітньому середовищі. Необхідність їх упровадження зумовлена зростанням психоемоційного навантаження у професійній діяльності педагогічних і науково-педагогічних працівників, підвищенням ризиків професійного вигорання, емоційного

виснаження та психологічної дезадаптації.

Отримані результати підтвердили, що психологічна культура виступає важливим внутрішнім ресурсом професійного благополуччя, психологічної стійкості та ефективної професійної взаємодії. У зв'язку з цим її розвиток доцільно розглядати як один із пріоритетних напрямів психологічного супроводу професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Практичні рекомендації спрямовані на різні рівні функціонування системи освіти та адресовані педагогічним працівникам, керівникам закладів освіти, практичним психологам і фахівцям системи післядипломної педагогічної освіти.

Для педагогічних і науково-педагогічних працівників доцільним є систематичний розвиток навичок емоційної саморегуляції, професійної рефлексії та психологічної стійкості. Важливим завданням є формування навичок усвідомленого управління психоемоційними станами, своєчасного відновлення психологічних ресурсів, конструктивного реагування на професійні труднощі та підтримання балансу між професійною діяльністю й особистим життям. Особливу увагу доцільно приділяти розвитку рефлексивної культури, осмисленню професійного досвіду та усвідомленню власних професійних цінностей і смислів.

Практичним психологам закладів освіти рекомендується впроваджувати комплексні програми розвитку психологічної культури, що поєднують психоосвітні, тренінгові, консультативні та супервізійні форми роботи. Особливої уваги потребує розвиток емоційно-регулятивного та рефлексивного складників психологічної культури, які за результатами дослідження виявилися найбільш чутливими до впливу професійного стресу та суттєво пов'язаними з показниками професійного благополуччя.

Доцільним є використання таких форм психологічної роботи: тренінгів емоційної саморегуляції та стресостійкості; програм профілактики професійного вигорання; рефлексивних груп та психологічних практикумів; супервізійних та інтервізійних зустрічей; програм розвитку комунікативної компетентності; індивідуального психологічного консультування.

Для керівників закладів освіти важливим завданням є створення психологічно безпечного освітнього середовища. Це передбачає підтримання атмосфери довіри, відкритої комунікації, взаємоповаги та психологічної підтримки в педагогічному колективі. Результати дослідження свідчать, що психологічна безпечність професійного середовища є однією з важливих умов розвитку психологічної культури особистості та підтримання професійного благополуччя педагогічних працівників.

У системі післядипломної педагогічної освіти доцільно передбачити впровадження спеціалізованих програм розвитку психологічної культури, спрямованих на формування психологічної компетентності, розвиток психологічної стійкості, професійної рефлексії, гуманістичної професійної позиції та навичок психологічно безпечної комунікації. Такі програми можуть реалізовуватися у формі курсів підвищення кваліфікації, тренінгів, тематичних семінарів і практикумів.

Особливої уваги потребує психологічний супровід молодих педагогічних працівників, які перебувають на етапі професійної адаптації. Саме в цей період відбувається формування професійної ідентичності, засвоєння професійних норм і цінностей, розвиток навичок саморегуляції та професійної взаємодії. У зв'язку з цим доцільним є впровадження програм наставництва, адаптаційного психологічного супроводу та професійної підтримки молодих фахівців.

З метою своєчасного виявлення ризиків професійного виснаження та психологічної дезадаптації рекомендується здійснювати систематичний моніторинг рівня розвитку психологічної культури, психологічної стійкості та професійного благополуччя педагогічних працівників. Результати такого моніторингу можуть використовуватися для планування профілактичних, корекційних і розвивальних заходів у закладах освіти.

Таким чином, розвиток психологічної культури особистості має розглядатися як комплексний напрям психологічного супроводу професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників. Реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме підвищенню рівня психологічної

стійкості, професійного благополуччя, ефективності професійної взаємодії та психологічної безпеки сучасного освітнього середовища.

Conclusions to Chapter 4

Висновки до розділу 4

У четвертому розділі обґрунтовано психологічні засади розвитку психологічної культури особистості та визначено основні напрями її цілеспрямованого формування у професійно-педагогічному середовищі. Психологічна культура розглядається як динамічна інтегративна система внутрішньої психологічної організації особистості, розвиток якої забезпечується взаємодією когнітивного, емоційно-регулятивного, рефлексивного, ціннісно-смислового та комунікативного складників.

Встановлено, що провідними психологічними умовами розвитку психологічної культури є гуманістична ціннісна орієнтація, внутрішня мотивація до саморозвитку, розвинені навички емоційної саморегуляції, рефлексивність професійного досвіду, психологічна гнучкість і психологічна безпечність професійного середовища. Отримані результати підтвердили особливу роль ціннісно-смилового та емоційно-регулятивного складників у забезпеченні цілісності структури психологічної культури особистості.

Розроблено концептуальну модель розвитку психологічної культури особистості, що ґрунтується на інтеграції особистісно-ціннісного, емоційно-регулятивного та професійно-комунікативного рівнів психологічного функціонування. Центральними механізмами розвитку визначено рефлексивне самоусвідомлення, психологічну саморегуляцію, професійно-смилову інтеграцію, психологічну гнучкість та інтеріоризацію гуманістичних цінностей.

На основі інтегральної моделі І-ПК-5 розроблено комплексну програму розвитку психологічної культури особистості, яка включає психоосвітній, емоційно-регулятивний, рефлексивно-ціннісний та комунікативно-інтегративний модулі. Програма спрямована на розвиток психологічної компетентності, професійної рефлексії, емоційної саморегуляції, психологічної

стійкості та навичок конструктивної міжособистісної взаємодії.

Обґрунтовано систему практичних рекомендацій щодо впровадження програм розвитку психологічної культури у систему професійної підготовки, післядипломної педагогічної освіти та психологічного супроводу педагогічних і науково-педагогічних працівників. Особливе значення для розвитку психологічної культури мають створення психологічно безпечного освітнього середовища, розвиток гуманістичної культури професійної взаємодії, упровадження програм профілактики професійного вигорання та організація системного психологічного супроводу на різних етапах професійного становлення особистості.

Отримані результати підтверджують, що розвиток психологічної культури особистості є важливою умовою підвищення професійного благополуччя, психологічної стійкості та ефективності професійної діяльності педагогічних і науково-педагогічних працівників. Запропоновані концептуальні та прикладні розробки можуть бути використані в системі професійної підготовки, підвищення кваліфікації та психологічного супроводу фахівців освітньої сфери.

CHAPTER 5 / РОЗДІЛ 5
DEVELOPMENT AND PSYCHOMETRIC VALIDATION OF THE
PSYCHOLOGICAL CULTURE INDEX (PCI-5)
МЕТОДИКИ «ІНДЕКС ПСИХОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ
(І-ПК-5)»

У п'ятому розділі монографії представлено результати розробки та психометричного обґрунтування авторської методики «Індекс психологічної культури особистості – 5» (І-ПК-5), створеної відповідно до запропонованої інтегральної моделі психологічної культури особистості. Методика спрямована на комплексну діагностику психологічної культури як багатовимірного латентного конструкта, що охоплює когнітивний, емоційно-регулятивний, рефлексивний, ціннісно-смісловий та комунікативний складники.

У межах розділу обґрунтовано концептуальні засади конструювання методики, визначено її структурну організацію, логіку побудови шкал та принципи формування діагностичних індикаторів. Особливу увагу приділено розробленню системи показників, що відображають основні структурні складники психологічної культури особистості та забезпечують можливість їх комплексного оцінювання.

У розділі представлено процедуру психометричної перевірки методики, яка включала аналіз внутрішньої узгодженості шкал, оцінювання надійності та валідності інструментарію, дослідження факторної структури методики, а також перевірку відповідності емпіричної моделі теоретично обґрунтованій п'ятикомпонентній структурі психологічної культури. На основі результатів факторного аналізу та структурного моделювання підтверджено доцільність виокремлення п'яти основних складників психологічної культури та їх інтеграцію в єдиний латентний конструкт.

Окрему увагу приділено опису процедури підрахунку результатів, інтерпретації показників та визначенню типів психологічної культури особистості. Представлено повний текст методики, систему ключів, алгоритм обробки результатів та рекомендації щодо практичного використання

Psychological Culture of Personality: A Theoretical Model, Psychometric Validation, and Psychological Support Practices
інструментарію у науково-дослідній, консультативній і психолого-педагогічній практиці.

Отримані результати підтверджують психометричну обґрунтованість методики «Індекс психологічної культури особистості – 5» (І-ПК-5) та її придатність для комплексної діагностики психологічної культури особистості, моніторингу професійного розвитку, оцінювання психологічної стійкості й професійного благополуччя педагогічних і науково-педагогічних працівників.

5.1. Theoretical Foundations for the Development of the Psychological Culture Index (PCI-5)

5.1. Теоретичне обґрунтування розроблення методики «Індекс психологічної культури особистості (І-ПК-5)»

Сучасний розвиток психологічної науки характеризується зростанням інтересу до дослідження інтегральних особистісних конструктів, які забезпечують ефективне функціонування людини в умовах професійної діяльності, соціальної взаємодії та особистісного розвитку. Одним із таких феноменів є психологічна культура особистості, яка в сучасних дослідженнях розглядається як складне багатовимірне утворення, що інтегрує психологічну компетентність, здатність до саморегуляції, рефлексивність, гуманістичну ціннісну орієнтацію та конструктивну міжособистісну взаємодію.

Проведений теоретичний аналіз показав, що попри значну кількість досліджень, присвячених психологічній культурі особистості, у сучасній психології відсутній єдиний стандартизований психодіагностичний інструментарій для її комплексного оцінювання. Більшість наявних досліджень зосереджені на аналізі окремих складників психологічної культури, таких як: психологічної компетентності, емоційної саморегуляції, рефлексивності, психологічного благополуччя, професійної культури спілкування або ціннісно-сміслової сфери особистості. Водночас проблема інтегральної оцінки психологічної культури як цілісного особистісного конструкта залишається недостатньо розробленою.

Необхідність створення нової методики зумовлена також потребами сучасної освітньої практики. Педагогічні та науково-педагогічні працівники здійснюють професійну діяльність в умовах високого психоемоційного навантаження, постійних соціальних змін, професійної відповідальності та інтенсивної міжособистісної взаємодії. За таких умов особливого значення набуває оцінювання рівня розвитку психологічної культури як важливого ресурсу психологічної стійкості, професійного благополуччя та особистісного розвитку.

Теоретичною основою розроблення методики стали положення системного, ресурсного, аксіологічного та особистісно-орієнтованого підходів до вивчення психологічної культури особистості. Відповідно до запропонованої інтегральної моделі психологічна культура розглядається як багатовимірний латентний конструкт, структура якого утворюється взаємодією п'яти взаємопов'язаних складників: когнітивного, емоційно-регулятивного, рефлексивного, ціннісно-смыслового та комунікативного.

Когнітивний складник відображає рівень психологічної компетентності особистості, її здатність розуміти психологічні закономірності поведінки, міжособистісної взаємодії та професійного функціонування. Емоційно-регулятивний складник характеризує рівень розвитку навичок саморегуляції, емоційної стійкості, самоконтролю та здатності до подолання стресових ситуацій. Рефлексивний складник відображає здатність особистості до самоусвідомлення, професійної рефлексії та осмислення власного досвіду. Ціннісно-смысловий складник характеризує гуманістичну спрямованість особистості, систему її морально-етичних орієнтацій та професійних смислів. Комунікативний складник визначає здатність до психологічно безпечної взаємодії, емпатійного спілкування та конструктивного розв'язання міжособистісних суперечностей.

Відповідно до зазначеної теоретичної моделі було розроблено авторську методику «Індекс психологічної культури особистості (І-ПК-5)», призначену для комплексної оцінки рівня розвитку психологічної культури та її окремих структурних складників. Назва методики відображає її концептуальну основу:

індексний підхід до оцінювання інтегрального показника психологічної культури та п'ятикомпонентну структуру досліджуваного конструкта.

Методика І-ПК-5 дозволяє здійснювати як комплексну оцінку загального рівня психологічної культури особистості, так і диференційований аналіз окремих складників, що створює можливості для її використання у наукових дослідженнях, психологічному супроводі професійного розвитку, моніторингу психологічного благополуччя та розробленні програм розвитку психологічної культури особистості.

5.2. Structure and Psychometric Properties of the Psychological Culture Index (PCI-5)

5.2. Структура та психометричні характеристики методики «Індекс психологічної культури особистості (І-ПК-5)»

Відповідно до розробленої теоретичної моделі психологічної культури особистості було створено авторську психодіагностичну методику «Індекс психологічної культури особистості» (І-ПК-5), призначену для комплексного оцінювання рівня розвитку психологічної культури та її основних структурних складників.

Методика розроблялася на основі принципів сучасної психометрії та багатовимірного підходу до дослідження особистості. Концептуальною основою інструменту стала інтегральна модель психологічної культури, згідно з якою досліджуваний феномен розглядається як латентний конструкт, що формується через взаємодію когнітивного, емоційно-регулятивного, рефлексивного, ціннісно-сміслового та комунікативного складників.

Під час конструювання методики особлива увага приділялася забезпеченню змістової валідності, збалансованості шкал та можливості отримання як інтегрального показника психологічної культури, так і диференційованих профілів її структурних компонентів.

Первинний банк тверджень було сформовано на основі результатів теоретичного аналізу сучасних досліджень психологічної культури,

психологічної стійкості, професійного благополуччя, психологічної компетентності, саморегуляції, рефлексії та ціннісно-сислової сфери особистості. До експертного оцінювання було залучено фахівців у галузі психології особистості, педагогічної психології та психодіагностики, що дозволило здійснити відбір найбільш репрезентативних тверджень.

У фінальній версії методика І-ПК-5 містить 76 тверджень, об'єднаних у п'ять основних шкал та одну контрольну шкалу соціальної бажаності відповідей. Кожна шкала відображає окремий структурний складник психологічної культури особистості.

Структуру методики представлено у таблиці 5.1.

Таблиця 5.1

Структура методики «Індекс психологічної культури особистості» (І- ПК- 5)

Шкала	Кількість тверджень
Когнітивний складник	14
Емоційно-регулятивний складник	14
Рефлексивний складник	14
Ціннісно-сисловий складник	14
Комунікативний складник	14
Шкала соціальної бажаності	6
Загалом	76

Когнітивний складник характеризує рівень психологічної компетентності особистості, її здатність розуміти психологічні механізми поведінки, міжособистісної взаємодії та професійного функціонування. Високі показники за цією шкалою свідчать про сформованість психологічного мислення, усвідомленість та здатність до психологічного аналізу професійних і життєвих ситуацій.

Емоційно-регулятивний складник відображає рівень розвитку навичок емоційної саморегуляції, самоконтролю, психологічної стійкості та здатності конструктивно долати стресові ситуації. Високі показники свідчать про емоційну зрілість, психологічну витривалість і здатність підтримувати внутрішню рівновагу в складних умовах діяльності.

Рефлексивний складник характеризує здатність особистості до самоаналізу, самоусвідомлення та осмислення власного досвіду. Він відображає рівень розвитку професійної та особистісної рефлексії, готовність до саморозвитку й усвідомленого коригування власної поведінки.

Ціннісно-смысловий складник відображає систему життєвих і професійних цінностей особистості, її гуманістичну спрямованість, морально-етичні орієнтації та здатність до смислового осмислення професійної діяльності. Саме цей складник виконує системоутворювальну функцію у структурі психологічної культури.

Комунікативний складник характеризує здатність особистості до конструктивної міжособистісної взаємодії, емпатії, психологічно безпечного спілкування та ефективного розв'язання міжособистісних суперечностей. Високі показники за цією шкалою свідчать про сформованість культури професійного спілкування та гуманістичного стилю взаємодії.

До структури методики також включено шкалу соціальної бажаності, яка дозволяє оцінити тенденцію респондентів до надання соціально схвалюваних відповідей. Використання контрольної шкали підвищує надійність інтерпретації результатів та дозволяє враховувати можливі викривлення самооцінних даних.

Усі твердження оцінюються за п'ятибальною шкалою Лайкерта:

- 1 бал — повністю не згоден(на);
- 2 бали — скоріше не згоден(на);
- 3 бали — важко відповісти;
- 4 бали — скоріше згоден(на);
- 5 балів — повністю згоден(на).

Для зменшення ефекту одноманітних відповідей до опитувальника включено як прямі, так і реверсивні твердження. Перед обчисленням інтегральних показників відповіді за реверсивними пунктами підлягають зворотному кодуванню.

Інтегральний показник психологічної культури (І-ПК-5) обчислюється як середнє арифметичне значення п'яти основних шкал. Такий підхід дозволяє

розглядати психологічну культуру як цілісний латентний конструкт та водночас зберігати можливість аналізу її структурних складників.

Таким чином, методика І-ПК-5 є багатовимірним психодіагностичним інструментом, що забезпечує комплексне оцінювання психологічної культури особистості та створює підґрунтя для подальшої психометричної перевірки її надійності, валідності та факторної структури.

5.3. Administration and Scoring Procedures for the PCI-5

5.3. Процедура проведення та обробки результатів методики І-ПК-5

Методика «Індекс психологічної культури особистості – 5» (І-ПК-5) призначена для комплексного оцінювання рівня розвитку психологічної культури особистості та її основних структурних складників. Процедура застосування методики передбачає стандартизоване опитування респондентів із подальшим кількісним та якісним аналізом отриманих результатів.

Методика може використовуватися як у науково-дослідницьких цілях, так і в практичній діяльності психологів, фахівців психологічних служб закладів освіти, центрів професійного розвитку педагогічних працівників, а також у системі психологічного супроводу професійної діяльності.

Обстеження може проводитися індивідуально або в груповій формі. Середня тривалість виконання методики становить від 15 до 20 хвилин. Перед початком роботи респондентам надається стандартна інструкція щодо порядку заповнення опитувальника та принципів оцінювання тверджень. Респонденту пропонується оцінити ступінь своєї згоди з кожним твердженням за п'ятибальною шкалою Лайкерта, де 1 бал означає повну незгоду з твердженням, а 5 балів означає повну згоду.

Структура методики включає п'ять основних складників психологічної культури особистості: когнітивний, емоційно-регулятивний, рефлексивний, ціннісно-смысловий та комунікативний. Крім того, до опитувальника включено контрольну шкалу соціальної бажаності відповідей.

Первинна обробка результатів передбачає перевірку та перекодування реверсивних тверджень. До реверсивних належать пункти 13, 14, 27, 28, 41, 42, 55, 56, 69 та 70. Для цих тверджень відповіді перекодовуються за принципом: 1 бал замінюється на 5, 2 замінюється на 4, 3 залишається без змін, 4 замінюється на 2, 5 замінюється на 1. Після перекодування здійснюється підрахунок сумарних балів за кожною шкалою.

Когнітивний складник визначається шляхом підсумовування балів за пунктами 1–14. Емоційно-регулятивний складник обчислюється за пунктами 15–28. Рефлексивний складник охоплює пункти 29–42. Ціннісно-смысловий складник визначається за пунктами 43–56. Комунікативний складник обчислюється за пунктами 57–70. За кожною шкалою можливий результат становить від 14 до 70 балів.

Після визначення показників окремих складників обчислюється інтегральний індекс психологічної культури (ІПК), який являє собою суму результатів усіх п'яти основних шкал:

$$\text{ІПК} = \text{К} + \text{ЕР} + \text{Р} + \text{ЦС} + \text{КМ},$$

де:

К – когнітивний складник;

ЕР – емоційно-регулятивний складник;

Р – рефлексивний складник;

ЦС – ціннісно-смысловий складник;

КМ – комунікативний складник.

Мінімально можливий результат інтегрального індексу становить 70 балів, максимально можливий – 350 балів.

Для контролю достовірності результатів додатково підраховується показник соціальної бажаності відповідей за пунктами 71–76. Високі значення за цією шкалою можуть свідчити про тенденцію респондента подавати себе у надмірно позитивному світлі та потребують обережності під час інтерпретації результатів.

Комплексний аналіз результатів передбачає оцінювання не лише

інтегрального індексу психологічної культури, а й профілю розвитку окремих складників. Такий підхід дозволяє визначити найбільш розвинені та найбільш уразливі компоненти психологічної культури особистості, виявити індивідуальні ресурси й напрями подальшого психологічного розвитку, а також сформулювати рекомендації щодо психологічного супроводу.

Використання методики І-ПК-5 забезпечує можливість комплексного вивчення психологічної культури особистості як багатовимірного інтегрального конструкта, що поєднує когнітивні, емоційно-регулятивні, рефлексивні, ціннісно-сміслові та комунікативні характеристики особистості.

5.4. Interpretation of the PCI-5 Results

5.4. Інтерпретація результатів методики І-ПК-5

Інтерпретація результатів методики «Індекс психологічної культури особистості – 5» (І-ПК-5) ґрунтується на системному розумінні психологічної культури як інтегрального особистісного утворення, що відображає рівень розвитку когнітивних, емоційно-регулятивних, рефлексивних, ціннісно-сміслових та комунікативних характеристик особистості. Аналіз результатів здійснюється як за окремими шкалами, так і за інтегральним показником психологічної культури.

Інтерпретація передбачає визначення загального рівня психологічної культури особистості, аналіз співвідношення окремих структурних складників та побудову індивідуального психологічного профілю. Такий підхід дозволяє не лише оцінити ступінь сформованості психологічної культури, а й виявити ресурси та потенційні зони психологічного розвитку особистості.

Для інтерпретації результатів доцільно використовувати три рівні розвитку психологічної культури: високий, середній та низький.

Високий рівень психологічної культури характеризується гармонійним розвитком усіх структурних складників, сформованою системою психологічних знань, високою здатністю до саморегуляції, рефлексії, конструктивної міжособистісної взаємодії та усвідомленою системою ціннісно-сміслових

орієнтацій. Особи з високим рівнем психологічної культури демонструють психологічну стійкість, професійну відповідальність, емоційну зрілість, здатність до саморозвитку та ефективного вирішення складних життєвих і професійних ситуацій.

Середній рівень психологічної культури свідчить про достатню сформованість основних психологічних ресурсів особистості за наявності окремих зон розвитку. Такі особи здебільшого успішно справляються з професійними та життєвими завданнями, однак можуть демонструвати ситуативні труднощі емоційної саморегуляції, професійної рефлексії або міжособистісної взаємодії. Психологічна культура на цьому рівні має переважно адаптивний характер і потребує подальшого розвитку окремих структурних складників.

Низький рівень психологічної культури характеризується недостатньою сформованістю психологічних ресурсів особистості, труднощами емоційної саморегуляції, низьким рівнем рефлексії, обмеженістю психологічних знань та недостатньою усвідомленістю ціннісно-смыслових орієнтацій. Такі результати можуть свідчити про підвищений ризик професійного виснаження, труднощі адаптації, зниження психологічної стійкості та потребу в цілеспрямованому психологічному супроводі.

Поряд із визначенням загального рівня психологічної культури важливе значення має аналіз окремих структурних складників.

Високі показники за когнітивною шкалою свідчать про розвинену психологічну компетентність, здатність до психологічного аналізу поведінки та усвідомлення психологічних закономірностей професійної взаємодії. Низькі показники можуть вказувати на недостатній рівень психологічної обізнаності та потребу в психоосвітній підготовці.

Високі результати за емоційно-регулятивною шкалою характеризують здатність особистості ефективно керувати власними емоційними станами, підтримувати психологічну рівновагу та конструктивно долати стресові ситуації. Низькі показники можуть свідчити про труднощі емоційної саморегуляції та

підвищену вразливість до психоемоційного навантаження.

Високі показники за рефлексивною шкалою відображають здатність до самоаналізу, усвідомлення власного досвіду та професійного саморозвитку. Низькі показники можуть свідчити про недостатню сформованість навичок самоусвідомлення та професійної рефлексії.

Високі результати за ціннісно-сисловою шкалою характеризують сформованість гуманістичних цінностей, наявність життєвих смислів, професійної ідентичності та внутрішньої мотивації до саморозвитку. Низькі показники можуть свідчити про недостатню визначеність життєвих і професійних орієнтирів.

Високі показники за комунікативною шкалою відображають розвинені навички міжособистісної взаємодії, емпатійність, психологічну толерантність та здатність до конструктивного спілкування. Низькі показники можуть свідчити про труднощі професійної комунікації та міжособистісної взаємодії.

Окрім рівневого аналізу, методика дозволяє визначати типи психологічної культури особистості залежно від співвідношення окремих складників. На основі результатів емпіричного дослідження можуть бути виокремлені такі узагальнені типи, як: інтегровано-гармонійний тип (високий рівень розвитку всіх складників психологічної культури); адаптивно-функціональний тип (достатній рівень психологічної культури з окремими нерівномірно розвиненими складниками); фрагментарно-дисгармонійний тип (значна нерівномірність розвитку структурних складників та недостатня інтегрованість психологічних ресурсів особистості).

Комплексна інтерпретація результатів методики І-ПК-5 дозволяє здійснювати психологічний моніторинг, оцінювати динаміку особистісного розвитку, визначати напрями психологічного супроводу та прогнозувати рівень психологічної стійкості, професійного благополуччя й ефективності професійного функціонування особистості. Таким чином, методика виступає не лише діагностичним інструментом, а й засобом науково обґрунтованого психологічного супроводу професійного та особистісного розвитку.

5.5. Psychometric Characteristics of the PCI-5

5.5. Психометричні характеристики методики І-ПК-5

Психометрична перевірка методики «Індекс психологічної культури особистості – 5» (І-ПК-5) здійснювалася з метою оцінювання її надійності, валідності та внутрішньої узгодженості. Відповідно до сучасних вимог психодіагностики, психометричний аналіз спрямовувався на підтвердження можливості використання методики як інструменту комплексної оцінки психологічної культури особистості.

Надійність методики оцінювалася за показниками внутрішньої узгодженості шкал із використанням коефіцієнта α Кронбаха. Отримані результати засвідчили достатній рівень внутрішньої узгодженості як окремих шкал, так і інтегрального показника психологічної культури (табл.5.2).

Таблиця 5.2

Показники внутрішньої узгодженості шкал методики І-ПК-5

Шкала	α Кронбаха
Когнітивна	0,84
Емоційно-регулятивна	0,88
Рефлексивна	0,86
Ціннісно-смилова	0,91
Комунікативна	0,85
Інтегральний показник	0,93

Отримані значення перевищують рекомендований поріг 0,70, що свідчить про високий рівень внутрішньої узгодженості шкал та достатню надійність методики.

Для перевірки конструктивної валідності було проведено підтверджувальний факторний аналіз, спрямований на перевірку відповідності емпіричних даних теоретичній п'ятикомпонентній моделі психологічної культури. Результати аналізу підтвердили адекватність запропонованої структури (табл.5.3).

Таблиця 5.3

Показники відповідності факторної моделі І-ПК-5

Показник	Значення
χ^2/df	2,34
CFI	0,95
TLI	0,94
RMSEA	0,052
SRMR	0,047

Отримані індекси відповідають сучасним критеріям прийнятної відповідності структурної моделі емпіричним даним, що підтверджує факторну валідність методики.

Для оцінювання критеріальної валідності було проаналізовано зв'язки інтегрального показника психологічної культури з показниками психологічної стійкості та професійного благополуччя (табл.5.4).

Таблиця 5.4

Кореляції інтегрального показника психологічної культури з зовнішніми критеріями

Показник	r
Психологічна стійкість	0,73**
Професійне благополуччя	0,79**
Емоційне благополуччя	0,68**
Професійна адаптивність	0,65**

Примітка. ** $p \leq 0,01$.

Виявлені кореляційні зв'язки підтверджують, що психологічна культура тісно пов'язана з показниками ефективного професійного функціонування та психологічного благополуччя особистості.

З метою перевірки дискримінативної здатності методики було здійснено порівняння показників респондентів із різними рівнями психологічної культури. Результати показали статистично значущі відмінності між групами за всіма досліджуваними критеріями, що свідчить про здатність методики диференціювати осіб із різним рівнем розвитку психологічної культури.

Таким чином, проведена психометрична перевірка підтвердила належний рівень надійності, конструктивної та критеріальної валідності методики І-ПК-5. Отримані результати дають підстави розглядати її як науково обґрунтований психодіагностичний інструмент для комплексного дослідження психологічної культури особистості, її структурних складників та їхнього зв'язку з показниками психологічної стійкості, професійного благополуччя і професійного розвитку.

5.6. The Psychological Culture Index (PCI-5)

5.6. Методика «Індекс психологічної культури особистості (І-ПК-5)»

Методика «Індекс психологічної культури особистості – 5» (І-ПК-5) розроблена для комплексної діагностики психологічної культури особистості відповідно до авторської п'ятикомпонентної моделі, яка включає когнітивний, емоційно-регулятивний, рефлексивний, ціннісно-смысловий та комунікативний складники.

Метою методики є визначення рівня розвитку психологічної культури особистості та оцінювання ступеня сформованості її основних структурних складників.

Методика може використовуватися у наукових дослідженнях, психологічному консультуванні, професійному відборі, моніторингу професійного розвитку та психологічному супроводі педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Інструкція для респондента.

Перед Вами наведено перелік тверджень, які стосуються особливостей Вашого мислення, емоційного реагування, міжособистісної взаємодії та ставлення до себе й інших людей.

Уважно прочитайте кожне твердження та оцініть ступінь своєї згоди з ним за п'ятибальною шкалою:

- 1 – повністю не згоден(на);
- 2 – переважно не згоден(на);

3 – важко відповісти / частково згоден(на);

4 – переважно згоден(на);

5 – повністю згоден(на).

У методиці немає правильних або неправильних відповідей. Важливо відповідати щиро та відповідно до Ваших реальних переконань і поведінки.

Бланк відповідей

1. Ваша посада / професійний статус (оберіть один варіант):

Педагогічний працівник

Науково-педагогічний працівник

Науковий працівник

Керівник / управлінська посада

Працівник психологічної служби

Методист / тренер / тьютор

інше (вказіть) _____

2. Рівень освіти, у якому Ви працюєте (можна обрати кілька варіантів):

Дошкільна освіта

Початкова освіта

Базова середня освіта

Профільна середня освіта

Професійна (професійно-технічна) освіта

Фахова передвища освіта

Вища освіта (зво)

Післядипломна педагогічна освіта

Наукова установа

3. Стаж професійної діяльності:

До 5 років

6–10 років

11–20 років

Понад 20 років

4. Чи проходили Ви підвищення кваліфікації з психологічної тематики протягом останніх 2 років?

Так (формальна освіта)

Так (неформальна освіта)

Ні

5. Таблиця відповідей:

№ твердження	Бали				
1.	1	2	3	4	5
2.					
3.					
4.					
5.					
6.					
7.					
8.					
9.					
10.					
11.					
12.					
13.					
14.					
15.					
16.					
17.					
18.					
19.					
20.					
21.					
22.					
23.					
24.					
25.					
26.					
27.					
28.					
29.					
30.					
31.					
32.					
33.					
34.					

35.					
36.					
37.					
38.					
39.					
40.					
41.					
42.					
43.					
44.					
45.					
46.					
47.					
48.					
49.					
50.					
51.					
52.					
53.					
54.					
55.					
56.					
57.					
58.					
59.					
60.					
61.					
62.					
63.					
64.					
65.					
66.					
67.					
68.					
69.					
70.					
71.					
72.					
73.					
74.					
75.					
76.					

Твердження:

1. Я розумію, як емоції впливають на рішення й поведінку людини.
2. Я можу пояснити різницю між стресом, тривогою та виснаженням.
3. Я знаю ефективні способи профілактики професійного вигорання.
4. Я розумію психологічні механізми мотивації та демотивації.
5. Я вмію розпізнавати ознаки психологічної напруги у себе.
6. Я вмію розпізнавати ознаки психологічної напруги в інших.
7. Я знаю, як діяти в конфлікті з позиції конструктивної комунікації.
8. Я орієнтуюся в етичних принципах психологічної взаємодії.
9. Я можу підібрати адекватні способи підтримки без надмірного втручання.
10. Я розумію, коли варто звертатися по професійну психологічну допомогу.
11. Я можу розрізняти ситуативні реакції та стійкі особистісні риси.
12. Я усвідомлюю межі власної психологічної компетентності.
13. Психологічні аспекти взаємодії майже не впливають на результат професійної діяльності.
14. Знання психології не є суттєвим для ефективної роботи.
15. У складних ситуаціях я здатний(а) заспокоїтися без імпульсивних реакцій.
16. Я можу швидко відновлювати працездатність після напруженого дня.
17. Я вмію керувати своїм емоційним тоном у взаємодії з іншими.
18. Я помічаю момент, коли перевантажуюся, і вчасно знижую інтенсивність діяльності.
19. Я маю дієві способи саморегуляції.
20. Під тиском дедлайнів я зберігаю ясність мислення.
21. Я здатний(а) контролювати роздратування у напружених ситуаціях.
22. Після невдач я повертаюся до роботи без тривалого самозвинувачення.
23. Я підтримую баланс між професійним навантаженням і відпочинком.
24. У кризових подіях я дію зібрано та послідовно.
25. Я здатний(а) відновлювати внутрішній ресурс після складних подій.
26. Я можу свідомо знижувати рівень внутрішньої напруги.
27. У стресових умовах я часто втрачаю контроль над своїми реакціями.

28. Після емоційно складних ситуацій мені важко повернутися до робочого стану.
29. Я регулярно аналізую, що саме викликає в мене напруження або емоційну реакцію.
30. Я усвідомлюю свої сильні та слабкі сторони як фахівця.
31. Я можу визнавати помилки без втрати професійної впевненості.
32. Я відстежую, як мої установки впливають на взаємодію з іншими.
33. У складних ситуаціях я запитую себе, що саме залежить від мене.
34. Я вмію відокремлювати факти від власних інтерпретацій.
35. Я оцінюю ефективність своїх професійних дій.
36. Я роблю висновки з конфліктних ситуацій.
37. Я усвідомлюю, як мої цінності впливають на професійну поведінку.
38. Я планую власний професійний розвиток.
39. Я аналізую, як мої емоції впливають на прийняті рішення.
40. Я переглядаю свої професійні стратегії, якщо вони виявляються неефективними.
41. Я рідко замислююся над причинами власних професійних труднощів.
42. Аналіз помилок більше заважає, ніж допомагає професійному розвитку.
43. Я ставлюся до людини з повагою незалежно від її позиції чи емоційного стану.
44. Для мене важливо підтримувати психологічно безпечне середовище.
45. Я намагаюся уникати приниження або сарказму у взаємодії.
46. У суперечці я зберігаю повагу до гідності іншого.
47. Я дотримуюся професійних етичних меж у взаємодії.
48. Я відчуваю особистісний смисл у своїй професійній діяльності.
49. Навіть у складних умовах я намагаюся зберігати людяність.
50. Я готовий(а) навчатися новому, якщо це покращує якість взаємодії.
51. Я сприймаю професійний розвиток як власну відповідальність.
52. Я усвідомлюю, що мої дії мають психологічний вплив на інших.
53. Я намагаюся діяти відповідно до своїх цінностей навіть у ситуаціях тиску.

- 54. Я співвідношу професійні рішення з довгостроковими наслідками для людей.
- 55. У напружених умовах етичні принципи можуть відходити на другий план.
- 56. Якщо результат досягнуто, спосіб взаємодії не має суттєвого значення.
- 57. Я вмію слухати так, щоб інша людина почувалася почутою.
- 58. Я ставлю уточнювальні запитання замість поспішних висновків.
- 59. Я можу обговорювати складні питання без агресії.
- 60. Я вмію відстоювати власні межі без конфронтації.
- 61. Я надаю зворотний зв'язок коректно й конструктивно.
- 62. Я приймаю зворотний зв'язок без надмірної захисної реакції.
- 63. У конфлікті я прагну знайти рішення, а не довести свою правоту.
- 64. Я домовляюся про правила взаємодії в колективі.
- 65. Я підтримую співпрацю навіть із людьми, з якими маю розбіжності.
- 66. Я сприяю атмосфері взаємоповаги у професійному середовищі.
- 67. Я можу змінювати стиль спілкування залежно від ситуації та співрозмовника.
- 68. Я здатний(а) регулювати напруження у взаємодії через діалог.
- 69. У конфлікті важливіше наполягти на своєму, ніж зберегти взаєморозуміння.
- 70. Якщо співрозмовник не погоджується, подальший діалог не має сенсу.
- 71. Я ніколи не помиляюся у професійних рішеннях.
- 72. Я завжди поводжуся бездоганно незалежно від обставин.
- 73. Я ніколи не відчуваю роздратування у професійній діяльності.
- 74. Я завжди однаково спокійний(а) у будь-яких ситуаціях.
- 75. Мені ніколи не доводиться шкодувати про свої слова.
- 76. Я завжди повністю задоволений(а) своїми професійними діями.

Порядок обробки результатів

1. Перевірка реверсивних тверджень

До реверсивних належать пункти: 13, 14, 27, 28, 41, 42, 55, 56, 69, 70.

Для них необхідно замінити відповіді:

Відповідь респондента	Для підрахунку
1	5
2	4
3	3
4	2
5	1

Приклад. У пункті 27 Ви поставили 5 балів. Для підрахунку потрібно записати 1 бал. У пункті 41 Ви поставили 2 бали. Для підрахунку потрібно записати 4 бали.

2. Обчислення балів за кожним складником

Когнітивний складник

Складіть бали за пунктами 1–14.

Можливий результат: від 14 до 70 балів.

Емоційно-регулятивний складник

Складіть бали за пунктами 15–28.

Можливий результат: від 14 до 70 балів.

Рефлексивний складник

Складіть бали за пунктами 29–42.

Можливий результат: від 14 до 70 балів.

Ціннісно-смисловий складник

Складіть бали за пунктами 43–56.

Можливий результат: від 14 до 70 балів.

Комунікативний складник

Складіть бали за пунктами 57–70.

Можливий результат: від 14 до 70 балів.

3. Обчислення інтегрального показника

Додайте результати п'яти складників:

$$\text{ІПК} = \text{К} + \text{ЕР} + \text{Р} + \text{ЦС} + \text{КМ}$$

Мінімальне значення – 70 балів.

Максимальне значення – 350 балів.

4. Визначення рівня психологічної культури

Для окремих складників

Бали	Рівень
14–32	Низький
33–51	Середній
52–70	Високий

Для інтегрального індексу

Бали	Рівень
70–160	Низький
161–260	Середній
261–350	Високий

5. Оцінка шкали соціальної бажаності

Підсумуйте бали за пунктами 71–76. Чим вищий результат, тим більша ймовірність того, що респондент намагався подати себе у надмірно позитивному світлі.

Після заповнення бланку відповідей опитувальника та підрахунку результатів необхідно перенести всі відповіді респондента до аркуша обробки результатів.

Аркуш обробки результатів

Шкала	Номери пунктів	Сума
Когнітивний	1–14	
Емоційно-регулятивний	15–28	
Рефлексивний	29–42	
Ціннісно-смісловий	43–56	
Комунікативний	57–70	
Інтегральний індекс	Σ 1–70	
Соціальна бажаність	71–76	

Інтерпретація результатів.

Рівні розвитку окремих складників психологічної культури (когнітивного, емоційно-регулятивного, рефлексивного, ціннісно-сміслового та комунікативного):

14–32 бали – низький рівень, що характеризується недостатньою сформованістю відповідного складника психологічної культури. Можуть спостерігатися труднощі психологічної саморегуляції, рефлексії, комунікації або усвідомлення психологічних аспектів професійної діяльності.

33–51 бал – середній рівень, що свідчить про достатню сформованість відповідного складника психологічної культури та загальну здатність особистості ефективно функціонувати у професійному середовищі. Водночас окремі аспекти потребують подальшого розвитку та вдосконалення.

52–70 балів – високий рівень, який характеризується високим рівнем розвитку відповідного складника психологічної культури, сформованістю психологічних ресурсів, здатністю до конструктивної саморегуляції, професійної рефлексії та ефективної міжособистісної взаємодії.

Рівні інтегрального індексу психологічної культури (ІПК)

Інтегральний індекс визначається шляхом підсумовування результатів п'яти основних складників.

Мінімально можливий результат – 70 балів.

Максимально можливий результат – 350 балів.

70–160 балів – низький рівень психологічної культури. Характеризується недостатньою інтегрованістю складників психологічної культури, труднощами психологічної саморегуляції, професійної адаптації та міжособистісної взаємодії.

161–260 балів – середній рівень психологічної культури. Свідчить про достатній рівень розвитку психологічної культури та загальну психологічну готовність до професійної діяльності за наявності окремих резервів для особистісного і професійного зростання.

261–350 балів – високий рівень психологічної культури. Характеризується високою інтегрованістю психологічних ресурсів особистості, розвиненою саморегуляцією, рефлексивністю, гуманістичною спрямованістю, психологічною стійкістю та професійним благополуччям.

Опис типів психологічної культури особистості

На основі співвідношення показників окремих складників психологічної

культури та інтегрального індексу І-ПК-5 можуть бути визначені три узагальнені типи психологічної культури особистості.

Інтегровано-гармонійний тип. Характеризується високими або наближеними до високих показниками за всіма складниками психологічної культури. Для представників цього типу властиві розвинена психологічна компетентність, сформовані навички емоційної саморегуляції, високий рівень рефлексивності, стійка гуманістична ціннісна орієнтація та конструктивна міжособистісна взаємодія. Особи цього типу здатні ефективно функціонувати в умовах професійного навантаження, демонструють високий рівень психологічної стійкості, професійного благополуччя та готовності до особистісного і професійного розвитку.

Адаптивно-функціональний тип. Характеризується середнім рівнем розвитку більшості складників психологічної культури. Представники цього типу загалом успішно адаптуються до професійних вимог і забезпечують достатню ефективність діяльності, проте окремі складники психологічної культури можуть бути розвинені нерівномірно. Для них характерні достатній рівень психологічної компетентності та професійної адаптації за наявності окремих труднощів у сфері емоційної саморегуляції, рефлексії або міжособистісної взаємодії. Психологічний розвиток цієї групи має бути спрямований на посилення внутрішньої інтегрованості складників психологічної культури.

Фрагментарно-дисгармонійний тип. Характеризується низьким рівнем розвитку інтегрального показника психологічної культури або значною диспропорцією між окремими складниками. Для представників цього типу властиві труднощі емоційної саморегуляції, недостатня рефлексивність, нестійкість професійних смислів, складнощі у міжособистісній взаємодії або недостатня психологічна компетентність. Такі особи можуть демонструвати підвищену вразливість до професійного стресу, емоційного виснаження, професійної дезадаптації та зниження професійного благополуччя. Для них доцільними є програми психологічного супроводу, спрямовані на розвиток

психологічної стійкості, саморегуляції та рефлексивної компетентності.

Визначення типу психологічної культури здійснюється на основі комплексного аналізу інтегрального індексу І-ПК-5 та профілю розвитку окремих складників психологічної культури.

5.7. Prospects for the Use of the PCI-5 in Psychological Practice and Research

5.7. Перспективи використання методики І-ПК-5 у психологічній практиці та наукових дослідженнях

Розроблена методика «Індекс психологічної культури особистості – 5» (І-ПК-5) має широкі можливості застосування як у науково-дослідницькій діяльності, так і в практиці психологічного супроводу особистості. Її інтегральний характер дозволяє здійснювати комплексну оцінку психологічної культури як багатовимірного особистісного конструкта, що поєднує когнітивний, емоційно-регулятивний, рефлексивний, ціннісно-смисловий та комунікативний складники.

Одним із перспективних напрямів використання методики є психологічна діагностика педагогічних і науково-педагогічних працівників. Отримані результати дають можливість оцінювати рівень розвитку психологічної культури фахівців, визначати найбільш уразливі складники їхнього професійного функціонування та прогнозувати ризики професійного виснаження, дезадаптації чи зниження професійного благополуччя.

У системі післядипломної освіти методика може використовуватися для моніторингу професійного розвитку педагогічних працівників та оцінювання ефективності програм психологічного супроводу. Повторне застосування методики дозволяє відстежувати динаміку розвитку психологічної культури та оцінювати результативність психоосвітніх, тренінгових і консультативних заходів.

Важливим напрямом практичного використання І-ПК-5 є психологічне консультування. Результати обстеження можуть виступати основою для побудови індивідуальної програми психологічного розвитку, визначення актуальних

ресурсів особистості та планування психологічної допомоги. Особливого значення методика набуває у роботі з представниками соціономічних професій, діяльність яких пов'язана з інтенсивною міжособистісною взаємодією та високим психоемоційним навантаженням.

Перспективним є використання методики у сфері організаційної психології та психології праці. Показники психологічної культури можуть розглядатися як важливі предиктори професійного благополуччя, психологічної стійкості, якості професійної взаємодії та організаційної адаптації працівників. Це відкриває можливості для використання методики у програмах розвитку персоналу, формування кадрового резерву та психологічного аудиту організаційного середовища.

Науковий потенціал методики пов'язаний із можливістю подальшого вивчення психологічної культури як інтегрального латентного конструкта. Використання І-ПК-5 дозволяє досліджувати взаємозв'язки психологічної культури з показниками психологічного благополуччя, життєстійкості, професійної ідентичності, емоційного інтелекту, психологічного здоров'я, професійного вигорання, резильєнтності та іншими психологічними характеристиками особистості.

Особливий інтерес становить можливість застосування методики у лонгітюдних дослідженнях, спрямованих на вивчення динаміки психологічної культури впродовж професійного становлення особистості. Такі дослідження дозволять визначити закономірності розвитку окремих складників психологічної культури та їхній внесок у професійне благополуччя й особистісне зростання.

Перспективним напрямом подальших досліджень є адаптація методики для різних професійних груп. Насамперед це стосується психологів, медичних працівників, соціальних працівників, державних службовців, військовослужбовців та представників управлінських професій, діяльність яких характеризується високою відповідальністю та значним психоемоційним навантаженням.

Окремим напрямом розвитку методики може стати створення нормативної

бази для різних професійних, вікових і соціальних груп населення. Наявність нормативних показників дозволить підвищити точність інтерпретації результатів та розширити можливості практичного використання методики.

Таким чином, методика І-ПК-5 має значний науковий і практичний потенціал. Її використання дозволяє здійснювати комплексну оцінку психологічної культури особистості, визначати напрями психологічного розвитку та забезпечувати науково обґрунтований психологічний супровід професійного й особистісного становлення. Подальша психометрична апробація та розширення сфери застосування методики сприятимуть розвитку сучасних досліджень психологічної культури та вдосконаленню практики психологічної допомоги в умовах сучасних соціальних викликів.

Conclusions to Chapter 5

Висновки до розділу 5

У п'ятому розділі монографії здійснено розроблення та психометричне обґрунтування авторської методики «Індекс психологічної культури особистості» (І-ПК-5), створеної відповідно до запропонованої інтегральної моделі психологічної культури особистості. Теоретичною основою методики стала концепція психологічної культури як багатовимірного латентного конструкта, структура якого утворюється взаємодією когнітивного, емоційно-регулятивного, рефлексивного, ціннісно-смислового та комунікативного складників.

У результаті теоретичного аналізу встановлено відсутність у сучасній психології комплексного психодіагностичного інструментарію, спрямованого на інтегральне оцінювання психологічної культури особистості. Це зумовило необхідність розроблення авторської методики, яка дозволяє здійснювати як комплексну оцінку загального рівня психологічної культури, так і диференційований аналіз її структурних складників.

Розроблена методика І-ПК-5 включає п'ять основних шкал та контрольну шкалу соціальної бажаності відповідей. Її структура забезпечує можливість комплексного дослідження психологічної культури особистості та визначення

індивідуального профілю розвитку її основних компонентів. Запропоновано стандартизовану процедуру проведення обстеження, алгоритм обробки результатів та систему інтерпретації отриманих показників.

Результати психометричної перевірки підтвердили належний рівень внутрішньої узгодженості шкал, конструктної та критеріальної валідності методики. Проведений факторний аналіз засвідчив відповідність емпіричної структури методики теоретично обґрунтованій п'ятикомпонентній моделі психологічної культури особистості. Виявлені статистично значущі зв'язки інтегрального показника психологічної культури з показниками психологічної стійкості, професійного та емоційного благополуччя підтвердили діагностичну цінність методики.

У межах розділу розроблено повний текст опитувальника, систему ключів, порядок підрахунку результатів, критерії визначення рівнів розвитку психологічної культури та опис узагальнених типів психологічної культури особистості. Це створює можливість практичного використання методики у психологічному консультуванні, психологічному супроводі професійного розвитку, моніторингу психологічного благополуччя та наукових дослідженнях.

Обґрунтовано перспективи використання методики І-ПК-5 у системі освіти, психології праці, організаційній психології та психологічному супроводі представників соціономічних професій. Розроблений інструментарій створює підґрунтя для подальших досліджень психологічної культури особистості, її взаємозв'язків із психологічною стійкістю, професійним благополуччям, резильєнтністю та іншими показниками ефективного професійного функціонування.

GENERAL CONCLUSIONS

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У монографії здійснено комплексне теоретичне, емпіричне та психометричне дослідження психологічної культури особистості як багатовимірного інтегрального конструкта, що визначає особливості психологічного функціонування людини, її професійного благополуччя, психологічної стійкості та особистісного розвитку.

У результаті проведеного дослідження сформульовано такі висновки:

1. На основі аналізу сучасних вітчизняних і зарубіжних наукових джерел встановлено, що психологічна культура є складним міждисциплінарним феноменом, який розглядається у професійно-педагогічному, аксіологічному, ресурсному та особистісно-розвивальному контекстах. Виявлено відсутність єдиного загальноприйнятого визначення психологічної культури та її структурної моделі, що зумовлює необхідність подальшої концептуалізації цього феномена.

2. Обґрунтовано авторське розуміння психологічної культури особистості як інтегральної системи внутрішньої психологічної організації особистості, яка забезпечує усвідомлену саморегуляцію, рефлексивне самоусвідомлення, гуманістичну ціннісну орієнтацію, конструктивну міжособистісну взаємодію та ефективне професійне функціонування.

3. Розроблено інтегральну структурну модель психологічної культури особистості І-ПК-5, яка включає п'ять взаємопов'язаних складників: когнітивний, емоційно-регулятивний, рефлексивний, ціннісно-смысловий та комунікативний. Показано, що зазначені складники утворюють цілісну систему психологічних ресурсів особистості та забезпечують її адаптацію, психологічну стійкість і професійне благополуччя.

4. Теоретично обґрунтовано взаємозв'язок психологічної культури з професійним благополуччям і психологічною стійкістю особистості. Встановлено, що психологічна культура виконує функції психологічної адаптації, саморегуляції, підтримання психологічного здоров'я, професійного розвитку та

гуманізації міжособистісної взаємодії.

5. За результатами емпіричного дослідження підтверджено системний характер психологічної культури та наявність статистично значущих взаємозв'язків між її основними складниками. Встановлено, що найбільш виражений вплив на професійне благополуччя мають ціннісно-смысловий та емоційно-регулятивний складники психологічної культури, які виконують системоутворювальну функцію в структурі інтегрального конструкта.

6. Виділено та описано типи психологічної культури особистості: інтегровано-гармонійний, адаптивно-функціональний і фрагментарно-дисгармонійний. Встановлено, що представники інтегровано-гармонійного типу характеризуються вищими показниками професійного благополуччя, психологічної стійкості, емоційного благополуччя та професійної адаптивності порівняно з іншими типами.

7. Визначено основні психологічні умови розвитку психологічної культури особистості. Найбільш значущими чинниками виявилися гуманістична ціннісна орієнтація, внутрішня мотивація до саморозвитку, сформованість навичок емоційної саморегуляції, рефлексивність професійного досвіду, психологічна гнучкість та психологічна безпечність професійного середовища.

8. Розроблено концептуальну модель розвитку психологічної культури особистості, яка ґрунтується на інтеграції особистісно-ціннісного, емоційно-регулятивного та професійно-комунікативного рівнів психологічного функціонування. Центральними механізмами розвитку визначено рефлексивне самоусвідомлення, психологічну саморегуляцію, професійно-смыслову інтеграцію, психологічну гнучкість та інтеріоризацію гуманістичних цінностей.

9. Створено комплексну програму розвитку психологічної культури особистості, що включає психоосвітній, емоційно-регулятивний, рефлексивно-ціннісний та комунікативно-інтегративний модулі. Програма орієнтована на розвиток психологічної компетентності, психологічної стійкості, професійної рефлексії та конструктивної міжособистісної взаємодії педагогічних і науково-педагогічних працівників.

10. Розроблено та психометрично обґрунтовано авторську методику «Індекс психологічної культури особистості» (І-ПК-5), призначену для комплексної діагностики психологічної культури особистості. Методика дає змогу оцінювати як загальний рівень психологічної культури, так і рівень розвитку її окремих складників, а також визначати тип психологічної культури особистості.

11. Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання розробленої моделі психологічної культури, програми її розвитку та методики І-ПК-5 у системі професійної підготовки, післядипломної педагогічної освіти, психологічного супроводу педагогічних і науково-педагогічних працівників, а також у наукових дослідженнях психологічного благополуччя, психологічної стійкості та професійного розвитку особистості.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми психологічної культури особистості. Перспективними напрямками подальших наукових пошуків є стандартизація методики І-ПК-5 на ширших вибірках, дослідження вікових і професійних особливостей психологічної культури, вивчення її взаємозв'язків із резильєнтністю, емоційним інтелектом, професійною ідентичністю та психологічним здоров'ям особистості.

AFTERWORD

ПІСЛЯМОВА

В умовах сучасних суспільних трансформацій проблема розвитку психологічної культури особистості набуває особливої актуальності. Повномасштабна війна, тривала соціальна нестабільність, високий рівень психоемоційного напруження, необхідність адаптації до постійних змін та зростання професійних вимог суттєво впливають на психологічний стан педагогічних і науково-педагогічних працівників. Сучасний педагог виконує не лише освітню функцію, а й дедалі частіше виступає джерелом психологічної підтримки для здобувачів освіти, їхніх батьків і колег, здійснюючи професійну діяльність в умовах підвищеної відповідальності, емоційного навантаження та невизначеності. У таких обставинах особливого значення набувають здатність до саморегуляції, психологічна стійкість, професійна рефлексія, ціннісно-сміслова визначеність та культура міжособистісної взаємодії, які становлять основу психологічної культури особистості.

Додатковим викликом для системи освіти є необхідність забезпечення психологічної безпеки освітнього середовища, підтримання професійного благополуччя педагогічних працівників та профілактики професійного вигорання. У контексті реалізації концепції Нової української школи, розвитку освіти дорослих, цифровізації освітнього процесу та інтеграції української освіти до європейського освітнього простору значно зростають вимоги до психологічної компетентності педагога, його здатності до безперервного професійного й особистісного розвитку. Саме тому психологічна культура сьогодні постає не лише важливою індивідуальною характеристикою особистості, а й необхідною умовою професійної ефективності, психологічного здоров'я та сталого функціонування освітньої системи в цілому.

У монографії здійснено спробу комплексного осмислення феномена психологічної культури особистості як багатовимірного інтегрального конструкта, що поєднує когнітивний, емоційно-регулятивний, рефлексивний, ціннісно-смісловий та комунікативний складники. Представлені результати

теоретичного аналізу, емпіричного дослідження та психометричного обґрунтування дозволили поглибити наукові уявлення про структуру, функції та закономірності розвитку психологічної культури особистості.

Важливим результатом проведеного дослідження стало розроблення інтегральної моделі психологічної культури особистості І-ПК-5, створення методики «Індекс психологічної культури особистості (І-ПК-5)», а також обґрунтування концептуальних і практичних засад розвитку психологічної культури у професійно-педагогічному середовищі. Запропоновані підходи можуть бути використані у наукових дослідженнях, психологічному консультуванні, системі професійної підготовки та післядипломної освіти педагогічних і науково-педагогічних працівників.

Разом із тим авторський колектив усвідомлює, що проблема психологічної культури не вичерпується результатами представленого дослідження. Особливий інтерес становить подальше вивчення психологічної культури як ресурсу психологічної резильєнтності особистості в умовах суспільних криз, воєнних загроз та післявоєнного відновлення України. Перспективними є дослідження ролі психологічної культури у формуванні професійної стійкості, психологічної безпеки освітнього середовища, профілактиці професійного вигорання та розвитку культури психологічної підтримки в освітніх організаціях. Важливим напрямом майбутніх наукових пошуків також є аналіз взаємозв'язків психологічної культури з психологічним здоров'ям, емоційним інтелектом, професійною ідентичністю, суб'єктністю та особистісним благополуччям.

Окремі перспективи подальших досліджень пов'язані з розвитком та вдосконаленням методики «Індекс психологічної культури особистості (І-ПК-5)». Створений психодіагностичний інструментарій відкриває можливості для проведення масштабних досліджень психологічної культури в різних професійних, вікових та соціальних групах населення. Подальша стандартизація методики на репрезентативних вибірках дозволить сформулювати нормативні показники, уточнити типологію рівнів психологічної культури та забезпечити ширше впровадження методики у практику психологічної діагностики.

Перспективним напрямом є адаптація І-ПК-5 для використання у системі професійного добору, оцінювання кадрового потенціалу, психологічного супроводу професійного розвитку, моніторингу психологічного благополуччя та профілактики професійного вигорання. Значний потенціал методика має для дослідження психологічної культури педагогічних працівників, керівників закладів освіти, фахівців соціономічних професій, військовослужбовців, працівників сектору безпеки й оборони, а також представників інших професійних спільнот, діяльність яких пов'язана з високим рівнем відповідальності та міжособистісної взаємодії.

Подальший розвиток методики може бути пов'язаний із розробленням скорочених версій опитувальника, створенням цифрових форм психодіагностики, автоматизованих систем інтерпретації результатів та побудовою прогностичних моделей, що дозволятимуть оцінювати ризики професійної дезадаптації, емоційного виснаження та зниження психологічного благополуччя. У перспективі І-ПК-5 може стати основою для створення комплексної системи психологічного моніторингу та оцінювання психологічної культури особистості в освітньому, професійному та соціальному середовищах.

Особливого значення набуває подальша психометрична верифікація методики І-ПК-5 відповідно до сучасних міжнародних стандартів розроблення психодіагностичного інструментарію. Подальші дослідження мають бути спрямовані на перевірку ретестової надійності, конструктної, конвергентної та дискримінантної валідності методики, оцінювання стабільності факторної структури на незалежних вибірках, а також формування нормативних показників для різних професійних груп. Реалізація зазначених процедур дозволить підвищити наукову обґрунтованість методики та розширити можливості її використання у дослідницькій і практичній діяльності.

У сучасних умовах відновлення та розвитку українського суспільства психологічна культура може розглядатися як важливий чинник збереження та розвитку людського потенціалу. Її формування сприяє підвищенню психологічної стійкості особистості, розвитку відповідального ставлення до

професійної діяльності, зміцненню культури взаємоповаги та підтримки, що є необхідною умовою соціальної згуртованості, демократичного розвитку та сталого майбутнього держави.

Авторський колектив висловлює сподівання, що матеріали монографії сприятимуть подальшому розвитку наукових досліджень у галузі психології особистості, психології праці, педагогічної та організаційної психології, а також стануть корисними для науковців, викладачів, практичних психологів, здобувачів вищої освіти та всіх, хто цікавиться проблемами психологічного розвитку людини.

Психологічна культура є не лише предметом наукового дослідження, а й важливою умовою розвитку особистості, професійної майстерності та збереження людяності в сучасному світі. Саме тому її формування й розвиток можуть розглядатися як один із пріоритетних напрямів психологічного супроводу людини впродовж життя.

REFERENCES

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бастун М. В. Рефлексивні механізми розвитку психологічної культури особистості : монографія. Харків : Право, 2019. 274 с.
2. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2012. 256 с.
3. Видра М. М. Психологічна культура особистості в умовах професійного становлення : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 312 с.
4. Волошко Л. М. Психологічна культура педагога як чинник професійного розвитку : монографія. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. 254 с.
5. Карпенко З. С. Аксиологічна психологія особистості : монографія. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. 512 с.
6. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості : монографія. Київ : КММ, 2006. 240 с.
7. Павлик Н. В. Психологія гармонізації характеру в юнацькому віці : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 340 с.
8. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості : монографія. Київ : Наш час, 2007. 280 с.
9. Пророк Н. В. Психологічна культура особистості в системі професійної взаємодії : монографія. Київ : Інтерсервіс, 2020. 318 с.
10. Рибалка В. В. Психологічна культура особистості: методологія, теорія і практика : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2011. 288 с.
11. Савчин М. В. Духовний потенціал людини : монографія. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2010. 508 с.
12. Сердюк Л. З. Психологія мотивації та самодетермінації особистості : монографія. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2015. 540 с.
13. Становських З. Л. Психологічна культура особистості: аксіологічний вимір : монографія. Одеса : Фенікс, 2017. 296 с.

14. Титаренко Т. М. Особистість перед викликами сучасності: психологічні ризики і ресурси : монографія. Київ : Інститут соціальної та політичної психології НАПН України, 2015. 312 с.
15. Bandura A. Self-Efficacy: The Exercise of Control. New York : Freeman, 1997. 604 p.
16. Brown T. A. Confirmatory Factor Analysis for Applied Research. 2nd ed. New York : Guilford Press, 2015. 462 p.
17. Byrne B. M. Structural Equation Modeling with AMOS : Basic Concepts, Applications, and Programming. 3rd ed. New York : Routledge, 2016. 396 p.
18. Csikszentmihalyi M. Flow: The Psychology of Optimal Experience. New York : Harper & Row, 2008. 336 p.
19. Deci E. L., Ryan R. M. Self-Determination Theory: Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness. New York : Guilford Press, 2017. 756 p.
20. Frankl V. Man's Search for Meaning. Boston : Beacon Press, 2006. 184 p.
21. Goleman D. Emotional Intelligence. New York : Bantam Books, 2005. 352 p.
22. Hair J. F., Black W. C., Babin B. J., Anderson R. E. Multivariate Data Analysis. 8th ed. Boston : Cengage, 2019. 813 p.
23. Keyes C. L. M. Mental Health as a Complete State: How the Salutogenic Perspective Completes the Picture. In: Bridging Occupational, Organizational and Public Health. Dordrecht : Springer, 2014. P. 179–192.
24. Kline R. B. Principles and Practice of Structural Equation Modeling. 4th ed. New York : Guilford Press, 2016. 534 p.
25. Maslow A. H. Motivation and Personality. 3rd ed. New York : Harper & Row, 1987. 320 p.
26. Rogers C. R. On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy. Boston : Houghton Mifflin, 1995. 420 p.
27. Ryff C. D. Psychological Well-Being Revisited: Advances in the Science and Practice of Eudaimonia. Psychotherapy and Psychosomatics. 2014. Vol. 83. P. 10–28.

28. Schön D. A. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. London : Routledge, 2017. 384 p.
29. Seligman M. E. P. Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness and Well-Being. New York : Free Press, 2011. 368 p.
30. Tabachnick B. G., Fidell L. S. Using Multivariate Statistics. 7th ed. Boston : Pearson, 2019. 1072 p.

SCIENTIFIC EDITION

MONOGRAPH

**PSYCHOLOGICAL CULTURE OF PERSONALITY:
A THEORETICAL MODEL, PSYCHOMETRIC
VALIDATION, AND PSYCHOLOGICAL SUPPORT
PRACTICES**

*ПСИХОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ:
ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ, ПСИХОМЕТРИЧНА ВЕРИФІКАЦІЯ
ТА ПРАКТИКА ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ*

Authors:

Ihnatovych, O. M., Ivanova, O. V., Radzimovska, O. V.,
Tataurova-Osyka, H. P., Shevenko, A. M.

Monograph published in the author's edition

Authorized for printing 30.07.2026.

Order No. MGE06-2026. Contracted price.

Published:
ScientificWorld-NetAkhatAV
Lußstr 13,
Karlsruhe, Germany

e-mail: editor@promonograph.org
<https://de.promonograph.org>

